

ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

кафедра політології та державного управління

ПУБЛІЧНА ПОЛІТИКА В УМОВАХ ВІЙНИ ТА МІЖНАРОДНИХ ВИКЛИКІВ

*Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції
17 квітня 2025 рік*

Вінниця - 2025

УДК 32.001:35.001:33.001

Публічна політика в умовах війни та міжнародних викликів : матер. II міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 17 квітня 2025 р.) [Електронне видання] ; уклад. Н.Прямухіна, О.Чальцева, І.Мацишина. Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2025. 202 с.

Збірник матеріалів конференції містить тези, присвячені актуальним питанням політики, державного управління та соціально-економічного розвитку в Україні в умовах війни та міжнародних викликів. Автори аналізують вплив кризових явищ на політичні інститути, ефективність антикризового управління, а також роль громадянського суспільства та молодіжних рад. Особливу увагу приділено трансформації публічних фінансів, викликам децентралізації та міжнародній допомозі. Збірник є важливим внеском у дослідження, що сприяють більш глибокому розумінню сучасних викликів та стратегій для відновлення України на шляху до європейської інтеграції.

Матеріали викладено в авторській редакції з коректорськими правками. Автори та їх наукові керівники несуть відповідальність за точність фактів, цитат, цифр і прізвищ. Електронна копія збірника розміщена у відкритому доступі на сайті Донецького національного університету імені Василя Стуса <https://journals.donnu.edu.ua/>

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ ПРОВЕДЕННЯ КОНФЕРЕНЦІЇ

Голова оргкомітету	ХАДЖИНОВ Ілля – ректор Донецького національного університету імені Василя Стуса, доктор економічних наук, професор
Заступники голови оргкомітету	ПРЯМУХІНА Наталія – доктор економічних наук, професор, декан факультету інформаційних і прикладних технологій Донецького національного університету імені Василя Стуса; ЧАЛЬЦЕВА Олена – доктор політичних наук, професор, в.о. завідувача кафедри політології та державного управління Донецького національного університету імені Василя Стуса
Відповідальний секретар оргкомітету	МАЦИШИНА Ірина – доктор політичних наук, професор кафедри політології та державного управління Донецького національного університету імені Василя Стуса
Члени організаційного комітету:	ХИЛЬКО Олена – PhD, доцент Інститут європейських студій та міжнародних відносин факультету соціальних та економічних наук Університету Коменського у Братиславі; ПОЛЬОВИЙ Микола – доктор політичних наук, професор факультету соціальних та економічних наук Університету Коменського у Братиславі; БУЛІКАНУ Вікторія – PhD, доцент, декан факультету журналістики та комунікаційних наук Державного університету Молдови; РУСНАК Людмила – PhD, доцент, заступник декана факультету журналістики та комунікаційних наук Державного університету Молдови; ТУГАРЕВ Лаура – PhD, доцент, завідувач кафедри теорії та практики журналістики факультету журналістики та комунікаційних наук Державного університету Молдови; ДУБЕЛЬ Михайло – PhD, старший викладач кафедри політології та державного управління Донецького національного університету імені Василя Стуса; ШВЕЦЬ Катерина – PhD, старший викладач кафедри політології та державного управління Донецького національного університету імені Василя Стуса

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1.

КУЛЬТУРНІ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ЧИННИКИ МІЖНАРОДНОЇ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Хилько Олена. Кандидат політичних наук, дослідниця Інституту європейських студій і МВ факультету соціальних та економічних наук. Університет Коменського в Братиславі. **КОМУНІКАЦІЯ ПОСТКОЛОНІАЛЬНОЇ ПАРАДИГМИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ВІДНОСИН ДЛЯ ЦІЛЕЙ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ**.....8

Мельник Людмила. Кандидат політичних наук, доцент, завідувач кафедри філософських та політичних наук соціально-гуманітарного факультету. Білоцерківський національний аграрний університет;
Грек Ірина. Асистент кафедри філософських та політичних наук соціально-гуманітарного факультету. Білоцерківський національний аграрний університет.
УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ.....14

Дубель Михайло. PhD, старший викладач кафедри політології та державного управління. Донецький національний університет імені Василя Стуса. **ЗАГРОЗИ ПЕВНИХ КАТЕГОРІЙ ЦИФРОВИХ ТОВАРІВ ДЛЯ СУЧАСНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ДИСКУРСУ УКРАЇНИ**.....17

Овчар Ірина. Кандидат політичних наук, старший науковий співробітник. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України м. Київ.
Овчар Юлія. Здобувач третього рівня вищої освіти кафедри журналістики. Львівський національний університет ім. І.Я. Франка. **СКЛАДОВІ ПУБЛІЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ : НА ПРИКЛАДІ ПЕРЕГОВОРНОГО ПРОЦЕСУ ЩОДО ПРИПИНЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ**.....21

Мацишина Ірина. Доктор політичних наук, професор кафедри політології та державного управління. Донецький національний університет імені Василя Стуса. **ВІЗУАЛЬНІ СТРАТЕГІЇ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ**.....25

Kasatkina Kateryna. Ph.D, Researcher, Faculty of Social and Economic Sciences, The Institute of European Studies and International Relations. Comenius University in Bratislava (Slovakia). **THE U.S. IMAGE IN THE INFORMATION WAR: THE CASE OF SLOVAKIA**.....29

Польовий Микола. Доктор політичних наук, професор факультету соціальних та економічних наук. Університет Коменського у Братиславі. **ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ МЕДІА ДИСКУРСУ ТА СУСПІЛЬНОГО ДИСКУРСУ ЩОДО ВІЙНИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ.....33**

Поліщук Інна. Здобувач другого рівня вищої освіти кафедри політології та державного управління. Донецький національний університет імені Василя Стуса (керівник проф. Олена Чальцева). **ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В КОНТЕКСТІ КОНЦЕПЦІЇ «GOOD GOVERNANCE».....36**

Панасюк Альона. Здобувач другого рівня вищої освіти кафедри політології та державного управління. Донецький національний університет імені Василя Стуса (керівник проф. Ірина Мацишина). **ЦИФРОВА ДЕМОКРАТІЯ В УМОВАХ ВІЙНИ.....40**

Самойленко Лариса. Кандидат наук з державного управління, доцент ННІ економіки і права, кафедра менеджменту та державної служби. Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. **ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ПОЛІТИКИ: РІЛЬ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТІЙКОСТІ ДЕРЖАВИ.....44**

Моргунов Руслан. Здобувач першого рівня вищої освіти кафедри політології та державного управління. Донецький національний університет імені Василя Стуса (керівник проф. Олена Чальцева). **ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ВІДКРИТИХ ДАНИХ В УКРАЇНІ.....46**

Чальцева Олена. Доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політології та державного управління. Донецький національний університет імені Василя Стуса. **МІМІКРІЯ ЯК ФОРМА КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....50**

Рогозіна Анастасія. Здобувач другого рівня вищої освіти кафедри політології та державного управління. Донецький національний університет імені Василя Стуса (керівник ст.викл. Катерина Швець). **КУЛЬТУРНА ДИПЛОМАТІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ.....54**

Куран Оксана. Здобувач другого рівня вищої освіти кафедри політології та державного управління. Донецький національний університет імені Василя Стуса (керівник проф. Олена Чальцева). **РІЛЬ КУЛЬТУРНИХ ІНІЦІАТИВ У ЗМІЦНЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....58**

Паламарчук Юлія. Здобувач другого рівня вищої освіти кафедри політології та державного управління. Донецький національний університет імені Василя Стуса

(керівник проф. Ірина Мацишина). ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ МАНІПУЛЯЦІЇ НА ПЛАТФОРМІ «Х» ПРОТИ УКРАЇНИ	59
--	----

СЕКЦІЯ 2.

ЕКОНОМІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ ЧИННИКИ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Serebriannikova Natalia. PhD, head of Communication Technologies Center «Argentum», Odesa (Ukraine). UKRAINIAN SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES: IMPACT ON SOCIAL STABILITY THROUGH PUBLIC POLICY	60
---	----

Мартинюк Ілля. Здобувач першого рівня вищої освіти кафедри політології політології та державного управління. Донецький національний університет імені Василя Стуса (керівник ст.викл. Михайло Дубель). ПЕРВИННЕ НАКОПИЧЕННЯ КАПІТАЛУ В ІСПАНСЬКІЙ КОЛОНІАЛЬНІЙ ІМПЕРІЇ, АСПЕКТИ ПОСТКОЛОНІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ІСПАНІЇ	65
---	----

Козюра Ігор. Доктор наук з державного управління, професор кафедри менеджменту. Полтавський університет економіки і торгівлі.

Дорошенко Владислав. Здобувач третього рівня вищої освіти кафедри менеджменту. Полтавський університет економіки і торгівлі. РОЛЬ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОГО БІЗНЕСУ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ЗМІЦНЕННЯ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ТА ПІДТРИМКИ МІСЦЕВИХ ГРОМАД В УМОВАХ КРИЗОВИХ ВИКЛИКІВ	69
--	----

Шарий В'ячеслав. Доктор наук з державного управління, доцент кафедри менеджменту та державної служби, ННІ економіки і права. Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького.

Дорошенко Ярослав. Головний державний аудитор Управління Північного офісу Держаудитслужби.

Шарий Іван. Головний державний аудитор Управління Північного офісу Держаудитслужби. ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ТА ВПЛИВ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВИ	74
--	----

Карнаух Богдан. Здобувач першого рівня вищої освіти кафедри політології політології та державного управління. Донецький національний університет імені Василя Стуса (керівник ст.викл. Михайло Дубель). ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ	79
--	----

Захаров Віктор. Здобувач першого рівня вищої освіти кафедри політології політології та державного управління. Донецький національний університет імені Василя Стуса (керівник ст.викл. Михайло Дубель). ЕФЕКТИВНІСТЬ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ НЕОКЛАСИЧНОГО СИНТЕЗУ В УМОВАХ ПОСТРАДІАНСЬКИХ КРАЇН	85
--	----

Сергієць Ярослав. Здобувач першого рівня вищої освіти кафедри політології та державного управління. Донецький національний університет імені Василя Стуса (керівник проф. Олена Чальцева). **АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**.....88

Яковлев Денис. Доктор політичних наук, професор, декан факультету психології, політології та соціології. Національний університет "Одеська юридична академія".
Трушевич Ганна. PhD, доцент кафедри соціальної роботи. Одеський національний університет імені І.І. Мечникова. **ПОЛІТИЧНА УЧАСТЬ ВОЛОНТЕРІВ: "ЗА" ЧИ "ПРОТИ"?**.....93

Берегута Віталій. Здобувач третього рівня вищої освіти кафедри політології та державного управління, асистент кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики. Донецький національний університет імені Василя Стуса (керівник проф. Олена Чальцева). **ГУМАНІТАРНА ДОПОМОГА ДЕРЖАВ ПІВДЕННОГО КАВКАЗУ УКРАЇНІ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ (2022-2025 РР.)**.....96

Доценко Максим. Здобувач третього рівня вищої освіти кафедри політології та державного управління. Донецький національний університет імені Василя Стуса (керівник проф. Микола Польовий). **ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ КОНЦЕПТУ «ГУМАНІТАРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС МІЖНАРОДНОГО ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ»**.....102

Пашенко Ірина. Здобувач другого рівня вищої освіти кафедри політології та державного управління. Донецький національний університет імені Василя Стуса (керівник ст.викл. Михайло Дубель). **ФОРМУВАННЯ ГІДНИХ УМОВ ОПЛАТИ ПРАЦІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ**.....106

Колесник Юлія. Здобувач другого рівня вищої освіти кафедри політології та державного управління. Донецький національний університет імені Василя Стуса (керівник проф. Олена Чальцева). **ВПЛИВ ТРАНСПОРТНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ НА РІВЕНЬ СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ У МІСЬКОМУ ПРОСТОРІ**.....110

СЕКЦІЯ 3.

МЕХАНІЗМИ КРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУТІВ

Швець Катерина. PhD, старший викладач кафедри політології та державного управління. Донецький національний університет імені Василя Стуса. **АНТИКРИХКІСТЬ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ: КРИЗИ ЯК ЧИННИК ПОСИЛЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ**.....114

Василенко Денис. Старший викладач кафедри експлуатації та озброєння військової техніки. Військовий інститут танкових військ Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». **ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ.....**118

Коцубальський Петро. Здобувач другого рівня вищої освіти кафедри політології та державного управління. Донецький національний університет імені Василя Стуса (керівник ст.викл. Михайло Дубель). **РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....**121

Лашенко Володимир. Здобувач першого рівня вищої освіти кафедри політології та державного управління. Донецький національний університет імені Василя Стуса (керівник ст.викл. Михайло Дубель). **ПРОБЛЕМИ КРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ НА ПРИКЛАДІ ГРЕЦІЇ 2009-2018 РОКІВ.....**125

Морозов Сергій. Здобувач третього рівня вищої освіти кафедри державного регулювання та публічного управління. Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку. **ВИКЛИКИ СТРАТЕГІЇ ДІЙ НАЦІОНАЛЬНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПИТАНЬ ТЕЛЕБАЧЕННЯ І РАДІОМОВЛЕННЯ НА 2024-2026 РОКИ.....**130

Мирославський Сергій. Кандидат юридичних наук, доцент кафедри права та публічного управління навчально - наукового інституту історії, права та міжнародних відносин. Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка.

Лещенко Андрій. Здобувач третього рівня вищої освіти кафедри права та публічного управління навчально - наукового інституту історії, права та міжнародних відносин. Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка. **ПЕРСПЕКТИВИ ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЇ В СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО ТА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА МІЖНАРОДНИХ ВИКЛИКІВ.....**133

Коцубальська Людмила. Здобувач другого рівня вищої освіти кафедри політології та державного управління. Донецький національний університет імені Василя Стуса (керівник ст.викл. Михайло Дубель). **ТРАНСФОРМАЦІЯ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ.....**137

Носачов Євген. Здобувач третього рівня вищої освіти кафедри політології та державного управління. Донецький національний університет імені Василя Стуса (керівник проф. Михайло Примуш). **МЕХАНІЗМ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ МІГРАЦІЙНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ: РОЛЬ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУЦІЙ ЄС.....**142

Юрковський Володимир. Здобувач третього рівня вищої освіти кафедри політології та державного управління. Донецький національний університет імені Василя Стуса (керівник проф. Олена Чальцева). **АДАПТАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ**

ІНСТИТУТІВ ЗАКОНОДАВЧОЇ, ВИКОНАВЧОЇ ТА СУДОВОЇ ГІЛОК ВЛАДИ ВІДПОВІДНО ДО ПРИНЦИПІВ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ.....	146
Кирилюк Яна. Здобувач другого рівня вищої освіти кафедри політології політології та державного управління. Донецький національний університет імені Василя Стуса (керівник проф. Ірина Мацишина). ФЕНОМЕН ВПЛИВУ КООПЕРАЦІЇ МЕДИЧНИХ ЛАБОРАТОРІЙ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ СЛУЖБИ ЗДОРОВ'Я НА ЯКІСТЬ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ.....	150

Маєвська Марія. Здобувач першого рівня вищої освіти кафедри політології політології та державного управління. Донецький національний університет імені Василя Стуса (керівник проф. Олена Чальцева). РОЗВИТОК МОЛОДІЖНИХ РАД УКРАЇНИ ПІД ВПЛИВОМ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ.....	153
--	------------

СЕКЦІЯ 4.

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ТА МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

Сізокрилов Михайло. Здобувач третього рівня вищої освіти кафедри політології факультету міжнародних відносин, політології та соціології. Одеський національний університет імені І.І.Мечникова (керівник к.політ.н., доц. Наталя Кадук). ПРОЦЕС ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ ЯК ОДНА ЗІ СКЛАДОВИХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ РЕФОРМ.....	158
--	------------

Прямухіна Наталія. Доктор економічних наук, професор кафедри політології та державного управління, декан факультету інформаційних та прикладних технологій. Донецький національний університет імені Василя Стуса. СЦЕНАРІЙ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ПІСЛЯ ЗАКІНЧЕННЯ ВІЙНИ В УКРАЇНІ.....	161
---	------------

Сиромолот Едуард. Здобувач третього рівня вищої освіти кафедри державного управління, публічного адміністрування та економічної політики, факультету економіки та права. Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця. ВИКОРИСТАННЯ ПРАКТИКИ СТВОРЕННЯ СУБРЕГІОНІВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ОНОВЛЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ.....	164
--	------------

Турчин Наталія. Здобувач другого рівня вищої освіти кафедри політології та державного управління. Донецький національний університет імені Василя Стуса (керівник ст.викл. Михайло Дубель). ПРОГРАМА LEADER ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ГРОМАД СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ.....	170
---	------------

Матвієнко Оксана. Здобувач другого рівня вищої освіти кафедри політології та державного управління. Донецький національний університет імені Василя Стуса. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РАЙОННИХ РАД В ПРОЦЕСІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ НА	
---	--

ПРИКЛАДІ ГАЙСИНЬСЬКОГО РАЙОНУ.....	174
---	------------

Рябчук Олеся. Здобувач другого рівня вищої освіти кафедри політології та державного управління. Донецький національний університет імені Василя Стуса (керівник ст.викл. Михайло Дубель). АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ГРОМАД В УМОВАХ ВИКЛИКІВ ВОЄННОГО ЧАСУ.....	179
---	------------

Красилюк Віктор. Здобувач третього рівня вищої освіти кафедри політології та державного управління. Донецький національний університет імені Василя Стуса (керівник проф. Микола Польовий). МОДЕЛІ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ВІДНОВЛЕННЯ ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ.....	183
--	------------

Горло Наталя. Доктор політичних наук, професор кафедри політології факультету соціології та управління. Запорізький національний університет. РОЛЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ У РЕАЛІЗАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО «ЗЕЛЕНОГО КУРСУ».....	186
---	------------

Трішін Наталія. Здобувач першого рівня вищої освіти кафедри політології та державного управління. Донецький національний університет імені Василя Стуса (керівник проф. Олена Чальцева). ВПЛИВ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ НА УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКОСТІ У МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУВАННІ В УКРАЇНІ.....	191
--	------------

Скороход Олексій. Здобувач третього рівня вищої освіти кафедри політології політології та державного управління. Донецький національний університет імені Василя Стуса (керівник проф. Олена Чальцева). СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ КОМУНІКАЦІЇ МІЖ ВЛАДОЮ ТА СУСПІЛЬСТВОМ.....	195
--	------------

СЕКЦІЯ 1.

КУЛЬТУРНІ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ЧИННИКИ МІЖНАРОДНОЇ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Хилько Олена

Кандидат політичних наук, дослідниця Інституту європейських студій і МВ
факультету соціальних та економічних наук.
Університет Коменського в Братиславі.
ORCID: 0000-0003-0859-0060

КОМУНІКАЦІЯ ПОСТКОЛОНІАЛЬНОЇ ПАРАДИГМИ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКИХ ВІДНОСИН ДЛЯ ЦІЛЕЙ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ

В теоріях міжнародних відносин постколоніальний підхід дозволяє працювати із тими прогалинами, які не спроможні пояснити традиційні мейнстрімні теорії, як то (нео)реалізм та неолібералізм, що особливо явно проявляється у випадку російської війни проти України. Постколоніальна рамка має додану вартість як корисний та ефективний інструмент для формування стратегії комунікації про Україну в світі та формуванні наративів про неї.

Наразі перед зовнішньо-політичним апаратом України стоять небачені раніше виклики, які полягають в необхідності знайти альтернативу виснажливій війні, яка би забезпечила довготривалий мир. Для досягнення зазначеної мети має працювати не лише зовнішньо-політичне відомство, але має бути застосований мульти-акторний підхід [1], де громадські організації, академічні інститути, медіа будуть складовими пошуку важкого рішення. На даний момент в країні не існує єдиної стратегії, яка би дала можливість активного застосування мульти-акторного підходу, керованого єдиним баченням очікуваного фінального результату і комунікації цього результату за межами України. Однією з причин відсутності такої стратегії є дефіцит широкого обговорення і вироблення спільного бачення того, чим є дана війна, яка її природа і, відповідно, що має принести її завершення. В даному

контексті постколоніальна парадигма видається однією з важливих рамок, яка могла би окреслити як природу війни, так і очікування від її завершення.

З огляду на окреслений вище контекст, у даному матеріалі автор прагне показати, в який спосіб і з якою метою теоретична рамка постколоніалізму може бути використана для досягнення зовнішньо-політичних цілей із залученням мульти-акторного підходу. Постколоніалізм заповнює прогалини, притаманні основним теоретичним підходам, розглядаючи використання колонізатором влади для здобуття та утримання гегемонії та накладання обмежень на самовизначення підкорених [2]. Постколоніалізм позначає трансформації, яких зазнали колонізовані країни після здобуття незалежності, і поточні (нео)колонізаційні практики, вивчає політики пам'яті, репрезентації, маркери ідентичності, гібридність та опір проти нав'язування домінуючих норм, має на меті принести голоси малих і середніх держав, що замовчуються, на ментальні карти знання, де домінують мейнстрімні голоси, заради подолання епістемологічної несправедливості. Постколоніальні студії акцентують на позбавленні колонізованого власного державного центру; практиках креолізації [3]; звеличенні всього центрального, що супроводжується колонізацією освітніх та академічних сфер [4]; економічній експлуатації та привласненні ресурсів, соціальному насильстві; захопленні територій шляхом витіснення корінного населення та укорінення переселенців, асиміляції через насильство, кооптації місцевих інституцій; винищенні корінних народів; культурному приниженні, привласненні та «провінціалізації» [5]; інфільтрації в політичні органи влади та сектор безпеки, участі у медіа та фінансовому секторі.

Хоча статус українців у складі Російської імперії, а потім Радянського Союзу відрізнявся від практик, яких зазнавали заморські колонії, наявність таких спільних рис, як хижацька експлуатація людських і природних ресурсів, поневолення і примусові переселення корінного населення, культурні та мовні утиски і маргіналізація, - обґрунтовують застосування постколоніальної лінзи до вивчення російсько-українських відносин. Маркерами сучасної постколоніальної боротьби України проти росії є заклики до справедливості та справедливого миру в політичному дискурсі [6]; виживання як пріоритет; відокремлення від ідеї «однаковості» або путінської парадигми «єдиного народу» / «молодшого брата», яка часто використовується для легітимізації вторгнення; заміна радянських або російських символів, пам'ятників та інших компонентів пам'яті на українські; розмежування історичного дискурсу та перегляд підручників; протиставлення в дискурсі України як сучасної країни з

демократичними традиціями та росії як самодержавного консервативного автократичного режиму; поразка/розпад росії як бачення перемоги для 27% респондентів [7]; інтеграція до безпекових інституцій для стирання сірої зони; вступ до НАТО та ЄС як емансипація.

Сучасний глобальний дискурс пост- і деколонізації пропонує дослідникам міжнародних відносин урізноманітнити нинішній надмірний акцент на великих державах, приділяючи більше уваги «замовчуваним голосам» на світовій арені, переосмислюючи центри виробництва знань за межами центру і сприймаючи місцеві академічні кола як співучасників, а не об'єктів дослідження. У цьому контексті Україна постає як важливий кейс, що слугує символічним прикладом нації, яка прагне звільнитися від колоніальної залежності та посилити свій голос на глобальному рівні. В умовах війни розширити можливості України означає не лише допомогти їй захистити свій народ і територію, а й виправити минулі академічні помилки, визнавши роль України як чогось більшого, ніж просто «заднього двора» і «сфери впливу» росії [8] або «території з обмеженою державністю та порядками, що оскаржується» [9].

Однією з причин неспроможності традиційних теоретичних підходів пояснити причини війни і спрогнозувати її, є мало помітне місце України в ієрархії виробництва знань, що пояснюється запізнілою інституціоналізацією і низькою інтернаціоналізацією МВ в Східній Європі, що означає пізнє включення у виробництво знань; представлення регіону Східної Європи як «незначущого» агента світової політики, так і «центру знань» [10, 1001]. Все це локалізувало Україну в пастку «епістемологічного імперіалізму» [11]. Україна завжди в міжнародних дослідженнях перебувала в Area Studies (регіональні дослідження), але ніколи не розглядалась, навіть як емпіричний матеріал в теоріях міжнародних відносин, які були культивовані Заходом. Це призводило до браку взаємного збагачення між теоріями міжнародних відносин і Area Studies, розмежуванню та ієрархії між ними [12]. Відповідно, низьке представлення регіону в міжнародних студіях призвело до того, що західні академічні спільноти, які є виробниками знань про регіон і Україну, не маючи глибоких знань про «незначні» країни та регіони, отримали хибні уявлення, не розуміння і, відтак, продукували некоректні рекомендації акторам, які приймають рішення.

Оскільки на Заході циркуляція академія-полісімейкінг є доволі поширеним явищем, можна говорити про те, що прийняття рішень щодо війни та її завершення відбувається під впливом академічного середовища. Цей

сегмент перебуває під впливом двох важливих факторів, які є важливими для вибудовування стратегії Україною. Перший, це деколонізаційний дискурс в міжнародних студіях. Другий, це активна робота росії з даним дискурсом, що має на меті поставити останній на службу російській зовнішній політиці. Деколонізаційний дискурс є компонентом більш широкої лібералізації академічного та політичного дискурсу на Заході останніх трьох декад. Цей дискурс спрямований на більшу інкорпорованість колишніх заморських колоній Заходу до культурного та академічного простору колишніх метрополій. В той же час, дискурс не розглядає країни Східної Європи як простір, на якому були поширені російські (нео)колонізаційні практики, і на якому постімперська і постколонізаційна логіка росії є досі релевантною. Така «вибіркова інклюзивність» призводить до а) епістемологічної інтерколоніальності та б) подвійної маргіналізації України та регіону Східної Європи в цілому. Під першим мається на увазі, замовчування західними академічними колами українських голосів та українського контенту, а також нівелювання українського (нео)колоніального досвіду у відносинах з Росією як колоніальною імперією. Як зазначає В.Чернецький, «...нездатність зрозуміти Україну та оцінити її проблеми свідчить про існування вкоріненої моделі епістемологічної несправедливості щодо України» [13]. Під подвійною маргіналізацією мається на увазі значна включеність публікацій та науковців з росії та Глобального Півдня у виробництво знань про МВ і одночасно замовчування аналогічного наповнення з України.

Чому дані тенденції небезпечні для України і який це має зв'язок із зовнішньою політикою? Деколонізація міжнародного дискурсу на Заході в контексті загальної лібералізації міжнародно-політичної практики призводить до використання інструментів Заходу (деколонізація самих себе) росією з метою досягнення власних зовнішньо-політичних переваг. Так, кремлівські наративи активно поширюються не лише медіа, але й представниками академії, які працюють в західних університетах, укорінюються і стають частиною виробництва знань. Таким яскравим прикладом слугують роботи В.Морозова, професора університету Тарту, який в 2024 був заарештований спецслужбами Естонії зі звинуваченнями у шпигунстві на користь росії. Так, у своїх роботах В.Морозов поширював наратив про те, що війна проти України є «оборонною» відповіддю росії на її колонізацію Заходом [14]. Метою даного наративу є гра на почутті вини ліберальної західної академії, а пізніше політиків, за дискримінацію і придушення, які, нібито, сталися в минулому. Відтак, в разі, якщо Україна не буде контраргументувати на Заході, пояснюючи

(нео)колонізаційний та (нео)імперський характер російської політики в Україні, саме російські наративи, загорнути в ліберальну обгортку, будуть продукувати знання на Заході.

Для зовнішньої політики вищеописаний контекст диктує вимоги тісної співпраці МЗС з міністерствами освіти та культури, громадськими організаціями, університетами та науково-дослідницькими інститутами з метою вироблення чіткої стратегії комунікації війни назовні України, чітких аргументів, які нарізно будуть використовуватись в державах з різними політичними системами. Якщо в політичних системах, де ліберальна демократія є домінантною, постколонізаційний наратив буде сприйматися легко і зрозуміло, то в гібридних, неліберальних демократіях або авторитарних системах, розробка аргументів має бути іншою. Має включати в себе пояснення негативних наслідків реалізації росією (нео)колонізаційних і (нео)імперських практик для цих країн. Особливе значення це може мати для країн сусідів (Угорщина, Словаччина).

Без державної та міжнародної підтримки ретрансляції постколоніальних наративів назовні через підтримку науковців, їх публікацій в індексованих журналах (Scopus, Web of Science), їх активної участі в наукових і практичних конференціях, голос України не буде почутий. Її зовнішньо-політичні зусилля будуть наштовхуватись на закриті двері. Окрім того, Україна не має бути позиціонована у цих заходах або публікаціях як жертва, травмована агресією. Натомість, ми маємо інформувати міжнародні студії (теорії МВ, критичні теорії МВ, постколоніальні теорії тощо), показуючи, як кейс російської війни проти України збагачує продукування теоретичних знань, тобто динаміки влади, дихотомії «колонізатор-колонізований», визнання, неповноцінності ідентичності, гібридності, репрезентації. Лише через такий канал ми змусимо світову академію почути ті наративи, які формуємо ми, переживаємо ми і зробити їх частиною зовнішньо-політичного сприйняття політичних еліт. Таким чином, ми будемо зрозумілими на Заході і Глобальному Півдні, і ми перехопимо ініціативу. Якщо ми цього не зробимо, ініціативу у формуванні наративів матимуть росіяни і вони будуть маніпулювати цим ресурсом.

Постколоніальна лінза пропонує альтернативну перспективу, в якій членство України в ЄС і НАТО можуть бути представлені як емансипаційні та деколонізаційні заходи, що дозволяють позбутися російського панування та отримати надійні гарантії безпеки - не лише з точки зору жорсткої безпеки, але й зберегти свободу розвиватися як окрема нація з власним баченням майбутнього.

Список використаних джерел

1. O'Toole L. Jr. Policy Recommendations for Multi-Actor Implementation: An Assessment of the Field. *Journal of Public Policy*. 1986. Vol. 6, No 2. P.181-210.
2. Khylyk O., Khylyk M. Explanatory Potential of the Postcolonial Approach for Understanding the Russia–Ukraine War. *Topos*. 2024. Vol.2. No 53. P.18-41.
3. Рябчук М. Від Малоросії до України: парадокси запізненого націєтворення. Київ: Критика, 2000.
4. Kassymbekova B. Empires and nation-states: the Russian-Ukrainian war and decolonizing of Eastern European studies. Deutsch-Ukrainische Historische Kommission, 17 November 2022. <https://www.youtube.com/watch?v=qL26qQXwjS0> [Accessed 25.03.2024].
5. Grabowicz G. Ukrainian studies: framing the context. *Slavic Review*. 1995. Vol. 54. No 3. P.674-690.
6. Wilkens J. Postcolonialism in international relations. *Oxford Research Encyclopedia of International Studies*. International Relations Association and Oxford University Press, 2017.
7. Identity of Ukrainian citizens: trends of change // Razumkov Centre, 21 August, 2023. <https://razumkov.org.ua/en/research-areas/surveys/identity-of-ukrainian-citizens-trends-of-change-may-2023> [Accessed 21.09.2023].
8. Zayarnyuk A. Historians as enablers? Historiography, imperialism, and the legitimization of Russian aggression. *East/West: Journal of Ukrainian Studies*. 2022. Vol.9. No.2. P.191-212.
9. Stollenwerk E., Börzel T., Risse T. Theorizing resilience-building in the EU's neighbourhood: introduction to the special issue. *Democratization*. 2021. Vol.28. No.7. P.1219-1238.
10. Alejandro A. 'Do international relations scholars not care about Central and Eastern Europe or do they just take the region for granted?' A conclusion to the special issue. *Journal of International Relations and Development*. 2022. Vol.25. P.1001-1013.
11. Hendl T., Burlyuk O., O'Sullivan M., Arystanbek A. '(En)Countering epistemic imperialism: A critique of "Westsplaining" and coloniality in dominant debates on Russia's invasion of Ukraine'. *Contemporary Security Policy*. 2023. Vol.45. No.2. P.171-209.
12. Kaczmarek K., Ortmann S. IR theory and Area Studies: a plea for displaced knowledge about international politics. *Journal of International Relations and Development*. 2023. Vol.24. P.820-847.
13. Chernetsky V. Russia selectively and deceptively manipulates Western discourses. *Forum for Ukrainian Studies*. 6 October 2023. <https://ukrainian-studies.ca/2023/10/06/interview-with-vitaly-chernetsky-russia-selectively-and-deceptively-manipulates-western-discourses> [Accessed 25.10.2023].
14. Morozov V. Russia and the liberal order: from contestation to antagonism. *International Affairs*. 2023. Vol.99, No.6, P.2301-2318.

Мельник Людмила

Кандидат політичних наук, доцент, завідувач кафедри
філософських та політичних наук соціально-гуманітарного факультету.

Білоцерківський національний аграрний університет

ORCID: 0000-0002-1299-5610

Грек Ірина

Асистент кафедри філософських та політичних наук соціально-
гуманітарного факультету.

Білоцерківський національний аграрний університет

ORCID: 0000-0002-0100-0497

УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

Російсько-українська війна стала серйозним викликом для української ідентичності. Проте, анексія Криму, окупація Донецької та Луганської областей, повномасштабне вторгнення Росії в Україну – все це призвело до консолідації українського суспільства, зростання національної самосвідомості та патріотизму. Як зазначає історик В. Дзьобак, ідентичність – це не лише про минуле. Воно слугує фундаментом для сьогодення та основою для майбутнього. Історик цитує слова українського науковця Івана Лисяка-Рудницького: «Нація проявляється не вишивками, «малоросійським борщем» і т. п., а окремою політикою й окремою високою культурною творчістю». Це означає, що справжня національна ідентичність проявляється в активній політичній участі та створенні унікальних культурних досягнень [1].

Проблема національної ідентичності стала предметом вивчення багатьох вітчизняних науковців, В. Андрущенко, І. Бех, М. Боришевський [4], П. Вербицька, К. Журба, Г. Філіпчук та багатьох інших.

Згідно з поглядами А. Литвиненко, національна ідентичність – це внутрішнє знання, яке передається від покоління до покоління і формується природним шляхом. Однак, якщо людина стикається з проблемами соціальної або психологічної природи, пов'язаними з її ідентичністю, то для їх вирішення необхідно докласти значних інтелектуальних зусиль [2, с.9].

Війна з Росією показала важливість захисту української мови та культури, історичної пам'яті та національних цінностей. Російська пропаганда намагається дискредитувати українську ідентичність, представити українців як «братський народ», який повинен бути об'єднаний з Росією. Важливо протистояти цим спробам та захищати українську ідентичність від зовнішньої

агресії.

Формування української ідентичності – це складний та тривалий процес, який бере свій початок з давніх часів. Ще в Київській Русі було закладено фундамент для формування культурної спадщини українців. Одним із важливих елементів національної ідентичності є мова та культура.

Мова є одним з найважливіших елементів національної ідентичності. Вона не лише слугує засобом спілкування, але й зберігає культурну спадщину народу, його традиції, звичаї та цінності. Українська мова протягом століть зазнавала утисків та заборон, але завдяки зусиллям багатьох поколінь українців вона зберегла свою самобутність та продовжує розвиватися. Національна культура відіграє важливу роль у формуванні та збереженні української ідентичності. Народна творчість, література, музика, театр, кіно – все це відображає духовний світ українського народу, його історію, прагнення та ідеали. Збереження та популяризація української культури є важливим завданням для зміцнення національної самосвідомості та ідентичності.

В умовах глобалізації та інформаційної ери особливого значення набуває підтримка та розвиток української мови та культури в цифровому просторі. Створення україномовного контенту, популяризація української культури в соціальних мережах та на онлайн-платформах, підтримка українських митців та культурних проєктів – все це сприяє збереженню та посиленню української ідентичності. Зміцнення української мови та культури як фундаменту національної ідентичності вимагає цілеспрямованих зусиль. Це включає в себе забезпечення якісної україномовної освіти, підтримку україномовних медіа, а також стимулювання розвитку української науки та інновацій.

Водночас, глобалізація відкриває перед Україною нові горизонти для культурного та економічного розвитку, сприяючи її інтеграції у світовий простір. Однак, цей процес несе в собі й потенційні ризики для національної ідентичності, такі як розмивання культурних кордонів, втрата традицій та цінностей, а також поширення масової культури. Важливо знаходити баланс між інтеграцією у світовий простір та збереженням національної ідентичності. Підтримка української культури, мови та традицій, розвиток національної економіки, захист інформаційного простору від дезінформації та пропаганди – все це важливі заходи для забезпечення стійкості української ідентичності в умовах глобалізації. Варто зазначити, що поширення англійської мови як мови міжнародного спілкування може призвести до зменшення використання української мови в різних сферах життя. Тому важливо стимулювати вивчення української мови, підтримувати україномовні культурні проєкти та сприяти

використанню української мови в бізнесі, науці та освіті.

Захист національної ідентичності в умовах глобалізації – це важливе завдання для українського суспільства та держави. Підтримка національної культури, мови та традицій, розвиток національної економіки, захист інформаційного простору – все це необхідні умови для забезпечення стійкого розвитку України в сучасному світі.

Також серед сучасних викликів для української ідентичності вважаємо: демографічну кризу, міграцію, низький рівень економічного розвитку, корупцію, інформаційну війну, вплив масової культури. Для подолання цих викликів необхідно проводити активну державну політику, спрямовану на підтримку сім'ї, розвиток освіти та науки, стимулювання економічного зростання, боротьбу з корупцією, захист інформаційного простору.

Перспективи розвитку української ідентичності пов'язані з євроінтеграцією, розвитком громадянського суспільства, підтримкою національної культури та мови, формуванням національної самосвідомості та патріотизму. Важливо, щоб українська ідентичність була відкритою до світу, толерантною до інших культур та народів, але при цьому зберігала свою самобутність та унікальність. Розвиток української ідентичності в умовах євроінтеграції передбачає адаптацію до європейських цінностей та стандартів, але при цьому збереження національної самобутності та унікальності. Важливо, щоб євроінтеграція сприяла розвитку української культури та мови, зміцненню демократичних інститутів та формуванню громадянського суспільства.

Отже, українська ідентичність – це динамічний процес, що об'єднує в собі наше історичне коріння, сучасні реалії та прагнення до майбутнього. Ця унікальна сутність є ключем не лише до перемоги над агресором, але й до побудови сильної та процвітаючої держави для нинішніх та майбутніх поколінь. Тому для її зміцнення необхідно:

1. Проводити активну державну політику, спрямовану на підтримку української мови та культури, освіти та науки, історичної пам'яті та національних цінностей;
2. Забезпечувати свободу слова та думки, розвивати демократичні інститути та громадянське суспільство;
3. Протидіяти зовнішній інформаційній агресії та пропаганді, захищати інформаційний простір від дезінформації;
4. Підтримувати національну єдність та солідарність, формувати національну самосвідомість та патріотизм;

5. Сприяти євроінтеграції України, адаптуватися до європейських цінностей та стандартів, але при цьому зберігати національну самобутність та унікальність.

Список використаних джерел

1. Дзьобак В. Національна ідентичність як складова національної стійкості.
URL.https://lb.ua/blog/volodymyr_dziobak/568987_natsionalna_identichnist_yak.html (дата звернення: 14.02.2025).
2. Литвиненко А. Про мовно-культурну самоідентифікацію в молодіжному середовищі зрусіфікованого міста. *Урок української*, 2007. № 7-8. С.8–11.

Дубель Михайло

PhD, старший викладач кафедри політології та державного управління.
Донецький національний університет імені Василя Стуса
ORCID: 0000-0003-2229-0419

ЗАГРОЗИ ПЕВНИХ КАТЕГОРІЙ ЦИФРОВИХ ТОВАРІВ ДЛЯ СУЧАСНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ДИСКУРСУ УКРАЇНИ

Починаючи з 2022 року на території нашої держави внесені обмеження до продажу друкованих засобів виробництва росії та білорусі. Ще раніше перестали демонструватися фільми виробництва держави-агресора у кінотеатрах. В той ж час з середовища стрімінгу продовжували надходити загрози, яскравим прикладом був феномен сумнозвісного серіалу «Слово пацана», який вийшов вже під час повномасштабного вторгнення і викликало резонанс в українському суспільстві. Незважаючи на майже рік з початку повномасштабної військової агресії з боку росії частина громадян все рівно дивилася продукт, що популяризував «традиційні російські цінності» - агресію на територію інших держав, бандитизм, деструктивну поведінку серед молоді.

Проте, у випадку з цим джерелом пропаганди з кинопродуктами все достатньо просто – вони виходять російською мовою, виробляються за гроші російського бюджету (повністю або частково), мають яскраво виражений публічний характер зв'язку з росією. Набагато складніше ситуація з комп'ютерними іграми, де далеко не завжди фірма-розробник зареєстрована в одній з держав, що проявляють агресію проти України, проте розробники

можуть знаходитися саме в росії. Крім того, важливо усвідомлювати, що сегмент ігрового контенту набагато менше знаходиться в центрі інформаційного дискурсу у порівнянні з кінематографом. Ще одним моментом є потенційна вразливість аудиторії, що в середньому є більш молодшою, ніж в інших напрямках розважального контенту. Крім того, важливо усвідомлювати, що у капіталістичному світі одним з варіантів вимірювання підтримки того чи іншого наративу є придбання за гроші. Тобто, ми голосуємо зараз гривнею (доларом або іншою валютою), коли купуємо товари певного виробника (держава або кампанія). Так само, як категорії користувачів придбають лише бренд, але з акцентом на виробництво у державі. Наприклад, можемо згадати активне згадування у суспільному дискурсі деталей «S.T.A.L.K.E.R. 2: Серце Чорнобиля» як національного продукту України. Звісно, ігри виробляються не лише вітчизняними розробниками, але і російськими.

Інколи продукція ігрового девелопменту держави-агресора не несе ніякої загрози для бюджету пересічного громадянина України. Наприклад, сумнозвісна «Смута» реалізовувалася у VK Play, який, так само, як VK загалом, заборонений на території нашої держави. Крім того, враховуючи, що згадана гра нанесла витрати держбюджету росії приблизно в 500 мільйонів рублів, що можна назвати навіть певною користю від розробки та реалізації подібного цифрового товару. Над використанням наративу «смута допомагає середньостатистичному російському школяру краще знати історію росії, враховуючи низьку якість продукту, сумніваються, напевно, навіть росіяни.

Набагато складніше ситуація з іграми, що розробляються не фірмами, що напряду працюють на державу, а все ж мають статус приватного суб'єкту господарювання, часто зареєстрованого навіть не у державі-агресорі. Частково під цю категорію підпадає «Atomic Heart». Гра частково реалізовується і вже згаданому VK Play, так і міжнародному дистриб'юторі Steam, що також є основним місцем реалізації в тому числі українських ігрових розробок. Звісно, таке місце просування даного цифрового товару робить його доступним для придбання українцями. Проте, окрім самого факту того, що це російська розробка (хоч і частково зареєстроване на Кіпрі – відомій офшорній зоні), є інші негативні моменти «Atomic Heart» які відразу стали висвітлюватися в українських засобах масової інформації. Згадувалися очевидна пропаганда СРСР, використання фото окупованого росією Донецьку, фото сучасних російських військових і багато інших деталей [2]. Проте, є певні аспекти, що відрізняють кейс з цією цифровою розробкою від більш класичних

кінематографічних продуктів. На сторінці «Atomic Heart» у магазині цифрової дистрибуції Steam можна побачити, що товар підтримує декілька мов, у тому числі українську [3]. Звісно, багатомовність товарів надає можливість реалізовувати у багатьох країнах, але неможливо уникнути цинізму розробників, що розраховували отримати від пересічного українського користувача суму грошей (станом на березень 2025 року вартість без знижки складає 1499 гривень). Ще більш неприємним моментом можна вважати те, що можна знайти відгуки українською мовою позитивного спрямування, хоч і більша частина україномовних гравців все ж у відгуках підкреслювали те, що придбання подібного товару є підтримкою ворожою сторони.

Приклад «Atomic Heart» став доволі гучним в інформаційному дискурсі навіть неігрового спрямування. Навіть були подані запити від Міністерства цифрової трансформації України до фірм, що володіють магазинами цифрової дистрибуції з метою заборони цієї гри [4]. Враховуючи, що гра досі реалізується в магазинах, можна стверджувати, що економічні аспекти взяли гору. Проте, звісно, не лише одна «Atomic Heart» є грою від російських розробників, що знаходяться у відкритому доступі для українців.

«Warhammer 40000: Space Marine 2», напевно, найбільш відома гра, у розробці якої брала участь російська фірма серед тих, що виходили у період з початку повномасштабного вторгнення. На відміну від «Atomic Heart» у «Warhammer 40000: Space Marine 2» не було пропаганди російської сторони, що, звісно, обмежували б світові видавці. Проте, інша річ полягає у тому, що саме розробники знаходяться в межах росії та, відповідно, отримують гроші за роботу та сплачують податки у бюджет країни-агресора, приблизно двадцять відсотків від діяльності. Проблемна ситуація саме з «Warhammer 40000: Space Marine 2» полягає саме у тому, що подібна гра є частиною світового бренду, і, якщо у попередніх згаданих випадках, товар в першу чергу були орієнтовані на пострадянського користувача, то ця гра реалізується більш рівномірно на світовому ринку. Більше того, якщо розглядати, як і у попередньому випадку, відгуки вітчизняних гравців у Steam, то переважна більшість позитивна, що підкреслює підтримку може не стільки розробнику, скільки бренду [5].

Ще більш специфічна ситуація з так званими інді-іграми, або від незалежних розробників, де немає значного суспільного резонансу, на відміну від вищезгаданих ігор. Справа у тому, що ще до виходу «Atomic Heart» або «Warhammer 40000: Space Marine 2» у вітчизняному ігровому середовищі вже відноситься негативно, що дозволяло запобігти придбань від українських користувачів у перші дні релізу. Інді-розробники маловідомі

середньостатичному гравцю, а перевіряти інформацію перед покупкою не входить у процес класичного придбання ігри.

Отже, існує певна загроза того, що вітчизняні гравці можуть придбати цифрові товари, що виробляються російськими розробниками та призвести до певних інвестицій в держбюджет росії. У якості варіантів вирішення ситуації можна розглянути декілька основних напрямків. Перший – надавати інформацію про російські ігри, щоб їх не придбали, але це може мати зворотній ефект. Як відомо, заборона часто призводить до підвищення інтересу до предмету. Тому, замість варіанту, де цифровий товар країни-агресора отримує додатковий піар, краще розглянути варіант з поширенням серед гравців ідей введення в налаштування магазину опцій щодо заборони до показу російських товарів.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо встановлення обмежень на ввезення та розповсюдження видавничої продукції, що стосується держави-агресора, Республіки Білорусь, тимчасово окупованої території України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2309-20#Text> (дата звернення: 14.02.2025).
2. «Аполітична» російська гра Atomic Heart висміює вбивства українців. URL: <https://ain.ua/2023/02/22/atomic-heart-vysmiyuye-vbyvstva-ukrayincziv/> (дата звернення: 10.02.2025).
3. Atomic Heart у Steam. URL: https://store.steampowered.com/app/668580/Atomic_Heart/?l=ukrainian&bmvxz_cjhc3133%2F= (дата звернення: 14.02.2024).
4. Федоров закликав Sony, Microsoft і Valve заборонити продаж Atomic Heart. URL: <https://gamedev.dou.ua/news/mintsyfry-official-requests-to-ban-atomic-heart/> (дата звернення: 10.01.2025).
5. Warhammer 40,000: Space Marine 2 у Steam. URL: https://store.steampowered.com/app/2183900/Warhammer_40000_Space_Marine_2/ (дата звернення: 14.02.2024).

Овчар Ірина

Кандидат політичних наук, старший науковий співробітник.

Інститут політичних і етнонаціональних досліджень

ім. І.Ф. Кураса НАН України м. Київ

ORCID: 0009-0008-8310-170X

Овчар Юлія

Здобувач третього рівня вищої освіти кафедри журналістики.

Львівський національний університет ім. І.Я. Франка

ORCID: 0009-0003-9412-699X

СКЛАДОВІ ПУБЛІЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ : НА ПРИКЛАДІ ПЕРЕГОВОРНОГО ПРОЦЕСУ ЩОДО ПРИПИНЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Публічна комунікація часто відіграє важливішу роль, а ніж правові засади певного документу, оскільки документи читають значно менше людей, ніж сприймають озвучену інформацію. Відтак, на етапі будь-яких переговорів, домовленостей, ухвалення рішень, погодження позицій щодо значну роль відіграють комунікації, зокрема їх публічна складова. Тому основний акцент даного тексту буде зводитись до тих аспектів публічної комунікації, які застосовуються в рамках переговорного процесу щодо припинення військової агресії РФ проти України.

Перш ніж перейти до змістовної складової статті, зазначимо основну емпіричну базу, яка буде важливою для розгляду теми. Оскільки мова йде про переговорний процес, то доцільно згадати про Віденську конвенцію [1]. Попри те, що сучасне міжнародне право стало досить крихким, і не забезпечується виконання певних його в рамках політичних подій, зокрема військових. Тим не менше, саме Віденська конвенція визначає, що таке «міжнародний договір» як угода, яку укладають між собою держави в письмовій формі, що регулюється міжнародним правом. А також, проголошує, що «кожна держава має право укладати договори».

Відомим дослідником з питань теорії комунікацій, масово-комунікаційних технологій, інформаційних війн тощо є Г.Г. Почепцов [2]. Також зміст статті потребуватиме розуміння публічних комунікацій, адже вони орієнтовані на певну цільову аудиторію, супроводжуються відповідними акцентами, та формують переконливі аргументи щодо інформації, яка є ключовою і має отримати довіру в суспільства. Зрозуміти ці складові комунікації допоможе праця колективу авторів під редакцією С.О. Телешуна

[3]. Під час написання тесту будемо використовувати інформацію медіа, адже сьогоднішні події найшвидше публікуються в інфо просторі, а це в основному інтернет ресурси, соціальні мережі, і безпосереднє спілкування.

Тепер переходимо до самої теми. Зауважимо, що фокус уваги буде зосереджено на каналах комунікації та окремих деталях змістової частини. Про чому вважаємо, що публічна і неформальна частина комунікації важливіша від юридичної, адже передбачає використання більш прозорості і зрозумілої широкому загалу мови тексту.

Отже, описуючи переговорний процес щодо припинення військової агресії, треба згадати, що він розпочався одразу після 24 лютого 2022 року. В той період українська влада обговорювала можливість українсько-російських перемовин до того часу, поки Росія не висунула вимогу скласти зброю для української армії. До того ж українська сторона була проти зустрічі на території Білорусі. Під час переговорів 3 березня обговорили три блоки: військовий, гуманітарний та питання майбутнього політичного врегулювання конфлікту. Каналами комунікації було телебачення, яке в безперервному режимі транслювало інформацію в рамках «Єдиного телемарафону», а також соціальні мережі.

У цій ситуації важливо звернути увагу, що частиною переговорного процесу є умови, які можуть бути публічними і непублічними. А також щодо пояснення подій використовували різну термінологію: конфлікт, агресія, війна, зона бойових дій, територія ведення збройної агресії і т.д. Фактично, в публічній площині формувалися усі ознаки та критерії, які в подальшому давали характеристику подіям та описували їх.

Також важливою складовою переговорів є реагування учасників на ситуацію в конкретних умовах і час. Відповідно, переговорна позиція та вимоги сторін змінювалися весь цей трирічний період. Українська сторона в публічній комунікації працювала більше на зовнішню аудиторію. Тому контекст внутрішньої політики частково перейшов в підпорядкування міжнародному порядку денному.

Паралельно РФ запускала свою комунікаційну рамку, щоб намагатися вплинути на сприйняття міжнародних подій з середини України. Їх називають ІПСО (інформаційно-психологічна операція) [4]. Одним з таких яскравих медіа наративів стали заяви про нелегітимність української влади, зокрема, президента, строк повноважень якого в мирних умовах мав завершитися в травні 2024 року. Українські медіа ресурси цю дискусію підтримували, щоправда фокус уваги був зроблений в бік замірів соціології, яка стосувалася

як підтвердження факту легітимності президента, так і рейтингів його довіри / підтримки [5]. Також українські медіа та експерти відзначали, що в умовах правового режиму воєнного стану транспарентні, демократичні вибори немає можливості провести, що було ключовим аргументом законності діяльності чинної влади.

Окремою складовою публічної комунікації є меседжі. Адже вони лягають в основу заголовків, або потрапляють в пул подальшої дискусії та масштабування думки. Також в них завжди є чіткі посили для аудиторії, а також бажання наполягти на певному контексті. При чому такою аудиторією може бути суспільство, і політики. Наприклад, на одній з прес-конференцій президент Володимир Зеленський сказав, що задля миру (і вступу України в НАТО) готовий пожертвувати своїм президентством. Цікава заява, причому вона виглядала як посил не стільки для українського суспільства, скільки для команди президента США Дональда Трампа, яка висуваючи умови щодо підготовки до мирних переговорів здійснює тиск на Зеленського, згадуючи минулорічні наративи про вибори та нелегітимність діючого президента.

Окремою частиною публічних комунікацій в рамках переговорного процесу є використання термінів. Частково про них ми згадували на початку тексту. Тепер про їх трансформацію в розрізі трьох років. Від слів «врегулювання конфлікту» та «перемога» впродовж трьох років ми перейшли до «справедливий мир», «сталий мир», «тривалий мир», «переговори про припинення військової агресії», «перемир'я». Говорять також про два принципи перемовин: «мир за допомогою сили», і що є в міжнародній практиці переважаючим: «право сили чи сила права». Так, в Резолюції ПАРЕ про мирні переговори для завершення війни в Україні говориться, що «надійні мирні переговори можуть вестися лише з позиції стійкості та сильної обороноздатності, а справедливий і тривалий мир можливий лише за умови надання Україні адекватних гарантій безпеки. Будь-які мирні переговори мають відбуватися за участю України та з повагою до її права визначати своє майбутнє» [6].

За усіма цими термінами прихований зміст того, що відбувалося за кулісами публічної політики та в кулуарах президентських адміністрацій. Адже вся інформаційна складова, яка доволі часто змінюється в підсумку сформує переговорну рамку і зміст договору (угоди, меморандуму), тобто забезпечить правову площину. А до неї має бути готове суспільство. Отже, інформація формується не лише для розуміння контексту, а й для підготовки до чогось, для кращого сприйняття. Іноді для моніторингу того, чи сприйме цільова

аудиторія можливі запропоновані умови. І це ще одна функціональна складова публічної комунікації – моніторингова.

Загалом, інформація це інструмент управління, як подіями, так і людьми. У сучасному світі ведеться жорстока боротьба за людську свідомість, і в цій боротьбі активно застосовуються різні технології, зокрема пов'язані зі складовими публічної комунікації.

Ми розглянули лише ту частину публічної комунікації, яка направлена на забезпечення процесу перекодування, впливу, втягування в дискусію, формування сумнівів, досягнення тиску тощо. І вона має значення і вплив в певний час і в певних умовах. Попри це, треба розуміти, що сфера публічної комунікації охоплює широкий спектр інструментів, методів, технологій для виконання соціальних функцій вербального та невербального характеру. І в цілому забезпечує розвиток суспільства, наповнює його певним змістом, через який будуються правила, норми, знання, переконання тощо.

Отже, публічна комунікація в нашому прикладі щодо забезпечення переговорного процесу для припинення агресії РФ проти України покликана забезпечити інформаційні зв'язки між державами, між інститутами в середині країни, між владою та суспільством, а також легітимізувати владні рішення, та забезпечити порозуміння у демократичному суспільстві. Власне зберегти основи демократії в цих крихких умовах змін в світовій політиці.

Список використаних джерел

1. Віденська конвенція про право міжнародних договорів. URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text (дата звернення 23.02.2025).
2. Почепцов Г.Г. Інформаційна політика: навч. посіб. / Г.Г. Почепцов, С.А. Чукут. - 2-ге вид. Київ: Знання, 2008. 663 с.
3. Публічна політика: навч. посіб. / авт. кол.: С.О. Телешун, С.В. Ситник, І.В. Рейтерович та ін.; за заг. ред. С.О. Телешуна, д-ра політ. наук, проф. Київ: НАДУ, 2016. 340 с.
4. Що таке ІПСО, чому важливо це знати і які операції зараз проводить Росія проти України. URL.: <https://tyzhden.ua/shcho-take-ipso-chomu-vazhlyvo-tse-znaty-i-aki-operatsii-zaraz-provodyt-rosiia-proty-ukrainy/> (дата звернення 24.02.2025).
5. Овчар І. Конституційна весна: що означає легітимність інституту президента?. URL.: <https://zn.ua/ukr/POLITICS/konstitutsijna-vesna-shcho-oznachaje-lehitimnist-institutu-prezidenta.html> (дата звернення 23.02.2025).
6. Вонс Р. ПАРЕ ухвалила резолюцію про мирні переговори для завершення війни в Україні. URL.: <https://glavcom.ua/world/world-politics/parje->

Мацишина Ірина

Доктор політичних наук, професор кафедри
політології та державного управління.

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ORCID: 0000-0002-2988-620X

ВІЗУАЛЬНІ СТРАТЕГІЇ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Розвиток цифрових технологій та еволюція розповсюдження візуальних зображень є не тільки форматами комунікації, а також впливають на формування політики. Аналіз зображень дозволяє як побачити актуальні політичні проблеми, так і окреслити суб'єктів зображень, ставлення до них та стратегію впливу на політику. Водночас, можлива й зворотна ситуація: відсутність зображень може вказувати на певну політичну логіку приховування та замовчування. (достатньо згадати відсутність соціальних груп, або тематики у ЗМІ). В той час, як сучасна людина рефлексує та комунікує через невеликі тексти та зображення, дослідження візуальної комунікації потребує певного розвитку. Оскільки це є вагомий сучасний інструмент публічної політики.

Сьогодні більше ставлення до зображень у публічному просторі відбувається через аналіз пропаганди та маніпуляцій. Через аналіз навмисного маніпулювання семіотичними ресурсами для передачі конкретних повідомлень або наративів з метою впливу. Проте, у межах публічної політики, важливими є не тільки наявні повідомлення у вигляді зображень, що є інструментами впливу, а більше соціальні значення, домінуючі цінності, політико культурні традиції, що вбудовуються у такий обмін зображеннями. І тут теоретичних підходів з історії мистецтва, культурології, семіотики може бути недостатньо. У статі розглянуто три методи дослідження публічної політики, де зображення та графіки можуть бути як інструментами публічної політики, так і маркерами дослідження публічної політики.

Одним з теоретичних підходів у дослідженні візуальних зображень у публічній політиці може бути теорія мережевого суспільства Мануеля Кастельса [2], який визначав мережеве суспільство як ознаку зміни певного історичного періоду. За його думкою, є три показники, що вказують на зміну

історичної формації: письмо (алфавіт), друковані засоби інформації, технічні засоби трансляції. На відміну від економічного підходу К. Маркса, який робив акцент на зміні виробничих відносин від первіснообщинного ладу до комунізму, М. Кастельс говорить про зміну смислів. Кожний історичний період змінюється через новий спосіб створення, поширення та збереження інформації, яка продукує смисли. Так у 80-х роках ХХ ст., за думкою М. Кастельса, з появою нових форм цифрової комунікації змінилися суспільні відносини. З появою мережевої економіки вертикальна взаємодія зазнала значних змін, оскільки горизонтальні зв'язки змусили державний апарат враховувати інтереси громадян у процесі прийняття рішень. Виникла потреба у гнучких та відкритих канал комунікації, розвивати навички кризових комунікацій, обробляти та зберігати великий масив даних. Алфавіт став доповнюватися символами та смайлами, друковане слово перетворилося на мультимедійний візуальний текст, а технічні засоби розповсюдження інформації у соцмережах зробили можливим бути свідком події будь кого через онлайн формат. Сам учасник мережевої комунікації має здатність не тільки споглядати, а й продукувати інформацію. Інтерактивність породжує взаємодію і обмін досвідом та знаннями. Звідси єдина істина розривається на різні сконструйовані фрейми, які стають інформаційною зброєю. Релігія, традиції, цінності більше не є домінуючими. Їм на заміну приходить короткострокові тренди. Як і загальноприйняті принципи демократії, які перетворилися на персоніфіковані заяви, за якими знаходиться нульовий знак (про що писав У. Еко). Так постмодерна політика, як і культура, фрагментована, розірвана та суперечлива.

Через зображення політичні та неполітичні актори комунікують, доносять інформацію, інтерпретують, конфліктують, просувають певні цінності. Політичні питання кодуються у зображення, що одночасно може як об'єднувати, так і розколювати суспільство. Зображення ніколи не буде мати однієї інтерпретації, оскільки за його розкодуванням стоїть певний рівень культури, освіти, досвіду.

Для дослідження впливу візуальних зображень на політичні процеси, використовується різні методологічні підходи. Дослідники з Роттердамського університету Віктор Беккерс та Ребекка Муді [1] вказують на те, що візуальні технології, як наслідок цифрової комунікації, мають певний вплив на державну політику. Вони виділяють три окремі етапи одного політичного циклу та учасників. Кожний етап визначається ними як *порядок денний, формулювання політики та оцінка політики* – це залежні змінні. А незалежними змінними є

комунікація через зображення політиків, експертів та громадськості. Вчені застерігають, що коли кожна група використовує візуальні образи, щоб привернути увагу до проблем, захистити конкретні політичні пропозиції або оцінити успіх існуючої політики, комунікація відбувається асиметрично. «Експерти в основному спілкуються з громадськістю та політиками. Політики переважно спілкуються з громадськістю, а громадськість спілкується між собою та з політиками». Це дозволяє дослідити:

- візуальну технологію та етапи політичної мобілізації;
- як різні зацікавлені сторони впливають на зміну політики протягом певного періоду часу;
- як відбувається взаємодія між візуальною мовою, соціальними практиками та суб'єктивними інтерпретаціями.

Такий підхід може дозволити проаналізувати політичний цикл, де використовуються візуальні засоби масової інформації що демонструють переваги та недоліки циклу. Проте, через обмін зображеннями політиків, експертів та громадськості можна побачити як кожна група використовує візуальні образи для впливу на політичні рішення, як впливає така комунікація на колективну інтерпретацію (її зміну або її стійкість) та які наслідки зміна асиметрії у комунікації може мати у демократичному процесі.

Ще одним прикладом може бути критичний дискурс аналіз. Вчені Сара Каммінгс, Лія де Хаан і Анастасія-Аліфія Сеферіадіс [3], спираючись на дослідження Нормана Феркло [4], адаптують методологію дискурсу у практичну площину політичного. Вчені пропонують чотирьох етапну послідовність:

- 1) вибір теми;
- 2) основний текст, що має відношення до цієї теми;
- 3) аналіз тексту (як і аналіз авторів, акторів, дискурсів);
- 4) критика домінуючого дискурсу через поєднання його з альтернативним дискурсом.

Так автори наголошують на важливості одночасного існування домінантних та альтернативних дискурсів у політичних документах, подіях та наративах. Що може допомогти виявити піддискурси та вчасно публічною владою сформулювати майданчик для діалогу для обговорення соціальних проблем. Критичний дискурс аналіз допомагає не тільки дослідити те, що є вже у публічному полі, але й те, що у ньому приховується або може з часом потрапити у площину дискурсу.

Візуалізація даних сьогодні теж є частиною політичного дискурсу.

Політичні інститути оприлюднюють факти у цифрах, які активно обговорюються у суспільстві. І хоча візуалізація даних публічних інститутів є маркером демократичних процесів, не можна ігнорувати інструменти приховування важливих фактів у цифрах. Торгер Нерланд та Мартін Енгебретсен розвивають критичний погляд на подвійну природу відкритості даних та пропонують їх досліджувати у контексті деліберативної демократії. «Теорія деліберативних систем передбачає, що деліберація – обмін аргументами на основі фактів – є легітимною основою для демократичної політики» [5, с. 638]. Хоча візуалізація таких даних, як діаграми та графіки, може ефективно сприяти розумінню та сприяти дискусіям, вона також ризикує посилити існуючий дисбаланс сил, віддаючи перевагу конкретним наративам і перспективам. Проста естетика даних може бути маніпулятивною та необ'єктивною і не має належати лише політичним аторам. Водночас, це є можливістю включення непублічних акторів у публічний дискурс шляхом залучення їх у створення карт, графіків або діаграм та їх обговорень. Така інклюзивність у публічний процес може бути каталізатором зміни публічної політики та розвитком демократичної взаємодії.

Список використаних джерел

1. Bekkers V., Moody R. Visual Culture and Public Policy-Making. 2009.
2. Castells M. The rise of the network society / Manuel Castells. — 2nd ed., with a new pref. — [Information age; v. 1]. 2010.
3. Cummings S., De Haan L., Seferiadis A. A. How to use critical discourse analysis for policy analysis: a guideline for policymakers and other professionals. *Knowledge Management for Development Journal*. 2020. Vol. 15, no. 1. P. 99-108.
4. Fairclough N. Critical discourse analysis as a method in social scientific research. *Methods of critical discourse analysis*. 2001. Vol. 5, no. 11. P. 121-138.
5. Nærland T. U., Engebretsen M. Towards a critical understanding of data visualisation in democracy: a deliberative systems approach. *Information, Communication & Society*. 2023. Vol. 26, no. 3. P. 637-655.

THE U.S. IMAGE IN THE INFORMATION WAR: THE CASE OF SLOVAKIA

The war in Ukraine has reintroduced large-scale military conflict to Europe, but it has also intensified a parallel information war in which the image of the United States plays one of the central roles. On the one hand, the United States is presented by its allies as a defender of democratic values, a reliable security partner, and a leading force in supporting Ukraine's sovereignty. On the other hand, adversarial actors – most notably Russia and affiliated media – portray the United States as an aggressor, a manipulator, and the true instigator of the conflict. These competing representations are not merely rhetorical constructs, they carry concrete political implications. They influence public opinion, shape international alliances, and impact the perceived legitimacy of U.S. foreign policy.

Information warfare can be conceptualized as a strategic domain in which both state and non-state actors compete to shape perceptions, manipulate trust, and disseminate targeted narratives to achieve political objectives. Unlike conventional warfare, it doesn't rely on physical force but on discursive dominance. Techniques such as disinformation, propaganda, selective historical framing, and strategic storytelling are disseminated through mass media, social networks, and digital platforms [2, p. 8-12]. Within this environment, the construction of a state's image becomes a deliberate act of strategic communication. States attempt not only to promote a favorable image of themselves but also to challenge or degrade the image of adversaries [7, p. 11].

This study examines how the image of the United States has been constructed and contested during the war in Ukraine, with particular emphasis on information warfare as a tool of persuasion, influence, and confrontation. The analysis focuses on Central Europe, highlighting the case of Slovakia as a country where disinformation campaigns targeting the United States have been particularly active and where pro-Russian narratives have gained traction in the public discourse.

The image of the United States in this context is formed across multiple,

interrelated levels: historical-narrative, media-communicative, geopolitical-strategic, domestic-political, and local-regional. Each level reflects distinct mechanisms of perception, narrative construction, and political messaging. In the Slovak case, these levels interact to produce a complex, often contradictory image of the United States – one that reflects both global dynamics and domestic particularities.

At the historical-narrative level, the image of the United States is shaped by collective memory and the strategic use of historical references. Competing actors draw on specific historical episodes to legitimize their present-day narratives. In the Slovak context, the legacy of U.S.-Slovak (and previously U.S.-Czechoslovak) relations plays an important role. Positive associations include American support for the creation of Czechoslovakia after World War I, the U.S. contribution to the defeat of fascism in World War II, and its backing of post-1989 democratic transitions [6, p. 156-160]. However, anti-American sentiments inherited from the communist era still persist among segments of the population. These often emphasize alleged U.S. imperialism, interventions abroad (such as NATO's bombing of Yugoslavia), or portray the United States as a dominant power interfering in the sovereignty of smaller nations. Such competing historical interpretations form the symbolic backdrop against which current U.S. actions in Ukraine are assessed.

At the media-communicative level, traditional and digital media serve as key arenas for disseminating opposing narratives about the United States. In Slovakia, this level has particular significance due to the strong presence of both pro-Western and pro-Russian voices in the media. Russian state-backed narratives – originating from sources such as RT and Sputnik – are frequently recycled by Slovak alternative media and social media influencers [1, p. 15].

Common themes include portraying the United States as the hidden orchestrator of the war, as responsible for provoking Russia through NATO expansion, or as dragging Europe into conflict for its own strategic gain. Simultaneously, mainstream Slovak media often reproduce Western perspectives, depicting the U.S. as a vital supporter of Ukraine and a defender of liberal democratic norms. This coexistence of contradictory narratives contributes to growing polarization in Slovak society, particularly given the rapid spread and emotional intensity of digital content.

At the geopolitical-strategic level, the image of the United States is shaped by its role and behavior in the international system. As the principal military supporter of Ukraine, the U.S. is framed by allies as the guarantor of European security and as a counterbalance to authoritarian regimes. Slovakia, as a member

of both NATO and the European Union, officially aligns with this position and has cooperated with U.S. security initiatives, including the provision of military aid to Ukraine. Nevertheless, criticism exists, especially among nationalist or Eurosceptic actors, who frame the U.S. as pursuing self-interested geopolitical objectives and treating Central Europe as a buffer zone. Public debates over the 2022 U.S.-Slovakia Defence Cooperation Agreement, for example, included accusations that the agreement would lead to U.S. military dominance over Slovak territory [8]. In this way, geopolitical developments are reinterpreted through national lenses and domestic political struggles.

At the domestic-political level, internal developments within the United States are frequently employed in the information war to weaken its credibility abroad. Narratives emphasizing domestic polarization, racial injustice, institutional dysfunction, or democratic backsliding are circulated by adversarial actors to challenge the United States' legitimacy as a promoter of democratic values. Following the 2024 presidential election, Russian and pro-Russian media outlets amplified narratives portraying the U.S. as a deeply divided society in political and moral crisis. Slovak media outlets, both mainstream and alternative, reflected a range of reactions, with some expressing concern about the global implications of U.S. instability [3. p. 246-250]. In Slovakia, such narratives resonate particularly with segments of the population already skeptical of Western liberal models, reinforcing doubts about American moral authority and strategic reliability.

At the local-regional level, Slovak-specific factors mediate the perception of the United States. Historical sensitivity to foreign influence, the legacy of Soviet domination, and the importance of national identity contribute to the public's reception of international narratives. Surveys by the GLOBSEC Policy Institute have shown that a substantial proportion of Slovaks either distrust the United States or are ambivalent toward its role, with such attitudes becoming more pronounced during times of crisis [5, p. 38-41, 9, p. 8, 13]. In addition, local actors, including politicians and civil society leaders, play an essential role in either reinforcing or challenging dominant narratives.

The war in Ukraine and the intensifying global competition over narratives have made the construction of a national image a central element of information warfare. As this paper has demonstrated, the image of the United States in Slovakia isn't fixed – it is shaped through a complex interplay of historical memories, media narratives, geopolitical framing, domestic political perceptions, and local-regional factors. These multiple layers reveal how global narratives are filtered and reframed through national contexts, often with competing

interpretations coexisting in public discourse.

The Slovak case underscores the vulnerability of smaller democracies in Central Europe to disinformation campaigns and the importance of strengthening media literacy and critical historical awareness. While the United States remains officially viewed as a key security partner, significant portions of the population remain ambivalent or skeptical. Future research could benefit from comparative analysis across Central European countries to explore whether similar dynamics exist, offering deeper insight into how national images are constructed, contested, and instrumentalized in times of geopolitical tension.

References

1. Bayer J., Bitiukova, N., Bard, P., Szakács, J., Alemanno, A., & Uszkiewicz, E. (2019). Disinformation and propaganda – Impact on the functioning of the rule of law in the EU and its Member States. *European Parliament*. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/653633/EXPO_STU\(2021\)653633_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/653633/EXPO_STU(2021)653633_EN.pdf) [Accessed 20.3.2025].
2. Białoskórski, R. (2023). The theoretical concept of information warfare: A general outline. *Humanities and Social Sciences*, vol. 30, No. 4, part II. Oct.-Dec, pp. 7-24. <https://doi.org/10.7862/rz.2023.hss.39> [Accessed 20.3.2025].
3. Borg, S. (2024). "A Battle for the Soul of This Nation": How Domestic Polarization Affects US Foreign Policy in Post-Trump America. *International Journal*, 79(2), pp. 234-256. URL: <https://doi.org/10.1177/00207020241232986> [Accessed 20.3.2025].
4. Freedman, L. (2006). The transformation of strategic affairs. New York: Routledge.
5. GLOBSEC Trends 2022: Central and Eastern Europe amid the War in Ukraine. May 31, 2022. *GLOBSEC*. URL: https://www.globsec.org/sites/default/files/2022-05/GLOBSEC-Trends-2022_single-pages.pdf [Accessed 28.3.2025].
6. Johnson O. V. (2008). Begetting & Remembering: Creating a Slovak Collective Memory in the Post-Communist World. *Past in the Making: Historical Revisionism in Central Europe after 1989*. pp. 155-174. Budapest: Central European University Press. URL: <https://doi.org/10.1515/9786155211423-008> [Accessed 20.3.2025].
7. Nye J. S. (2004). Soft power: The means to success in world politics. New York: Public Affairs.
8. Slovaks Protest Defense Treaty with US as Lawmakers Debate. *APNews*. Feb. 8, 2022. URL: <https://apnews.com/article/russia-ukraine-europe-russia-slovakia-bratislava-35b125a38e65e5556aee0c655861e151> [Accessed 20.3.2025].
9. Voices of Central and Eastern Europe: Slovakia Country Report. September 9, 2020. *GLOBSEC*. URL:

Польовий Микола

Доктор політичних наук, професор
факультету соціальних та економічних наук.

Університет Коменського у Братиславі

ORCID: 0000-0001-7283-3528

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ МЕДІА ДИСКУРСУ ТА СУСПІЛЬНОГО ДИСКУРСУ ЩОДО ВІЙНИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Мета повідомлення* – проаналізувати процес зміни дискурсу в українському суспільстві та медіа щодо бажаного завершення російсько-української війни в період між лютим 2022 та березнем 2025.

Російсько-українська війна, яка набула відкритої форми з початком повномасштабного вторгнення Росії 24 лютого 2022 року, стала ключовим каталізатором трансформації дискурсу в українському суспільстві. Вона не лише змінила політичний, соціальний та культурний ландшафт країни, але й вплинула на сприйняття українцями бажаного завершення війни. На початку війни домінуючим фреймом у медіа та суспільному дискурсі було формулювання «перемога України». Однак із часом спостерігається поступовий перехід до іншого фрейму — «справедливий мир». Це повідомлення має на меті проаналізувати процес цієї трансформації, визначити часові рамки змін, описати проміжні стадії та з'ясувати роль медіа та суспільного дискурсу (відображеного в соціальних мережах) у формуванні нових наративів.

1. Зміна дискурсу: від «перемоги» до «справедливого миру»

На момент початку відкритого вторгнення українське суспільство демонструвало єдність у прагненні до перемоги над агресором. Цей наратив активно підтримувався медіа, політичними лідерами та волонтерськими організаціями. Фрейм «перемога України» базувався на ідеях захисту суверенітету, територіальної цілісності та відновлення справедливості. У медіа простежувалися чітко виражені елементи героїзації української армії та цивільного населення, а також акцент на моральну перевагу України над агресором.

Проте із зростанням тривалості війни та її людських та економічних втрат почав формуватися новий дискурс — «справедливий мир». Цей фрейм передбачає не просто перемогу, а досягнення таких умов миру, які враховують інтереси всіх сторін, забезпечують довгострокову безпеку та відновлення територіальної цілісності України. Ця зміна відображає зростаючу потребу суспільства в завершенні війни, який має враховувати реальні політичні, економічні та гуманітарні обмеження.

2. Початок змін у дискурсі щодо завершення війни

Аналіз текстів у медіа та соціальних мережах показує, що перехід від фрейму «перемога» до фрейму «справедливий мир» відбувався поступово. Перший виразний сигнал про зміну акцентів можна помітити наприкінці 2022 року, коли в медіа та соціальних мережах почали з'являтися дискусії про можливі сценарії завершення війни. Ці дискусії були пов'язані зі зростанням «втоми від війни» та погіршенням економічної ситуації в країні. Наразі за межі цього повідомлення виходить питання того, наскільки «втома від війни» в медіа мала власне коріння та наскільки вона цей концепт був інспірований російськими інформаційно-психологічними операціями.

Наступний крок у трансформації дискурсу відбувся в середині-другій половині 2023 року, коли тема «справедливого миру» стала дедалі більше з'являтися в офіційних заявах українського керівництва та аналітичних матеріалах. Цей процес збігся в часі із невдалим українським контрнаступом літа 2023 року.

3. Проміжні стадії між фреймами

Між фреймами «перемога» та «справедливий мир» існували проміжні стадії, що відображали поступову адаптацію суспільства до реальних можливостей України у війни проти набагато більшої держави. Перша стадія (березень–грудень 2022) характеризувалася домінуванням ідеї тотальної перемоги, проте з появою натяків на те, що воєнний успіх може бути частковим або затяжним. Друга стадія (січень–серпень 2023) була періодом активного пошуку компромісів: суспільство та медіа почали обговорювати можливі умови миру, не відкидаючи ідею перемоги, але акцентуючи увагу на практичних аспектах. Третя стадія (вересень 2023–березень 2025) стала періодом закріплення фрейму «справедливий мир», який став основним наративом у медіа та суспільних обговореннях.

4. Роль медіа та суспільного дискурсу у формуванні змін

Аналіз контенту провідних українських медіа та соціальних мереж (коментарі в двох десятках великих груп в Телеграм) показує, що найчастіше саме медіа

виступали провідниками змін дискурсу, оскільки вони швидко реагували на політичні сигнали та міжнародні ініціативи. Наприклад, поява статей про «справедливий мир» у великій кількості українських видань у серпні 2023 року збіглася з офіційними заявами українського керівництва про готовність до досягнення миру. Водночас суспільний дискурс, відображений у соціальних мережах, відіграв важливу роль у розповсюдженні ідеї миру через коментування та обговорення різних можливих варіантів такого миру. Саме через платформи, подібні до Twitter, Facebook та Telegram, українці почали обговорювати можливі сценарії миру, висловлюючи свої побоювання та очікування. Такі обговорення, в свою чергу, створювали певне підґрунтя для медіа, які почали прислухатися до громадської думки та адаптувати свої наративи. Таким чином, медіа, будучи інституціоналізованим каналом комунікації, часто задавали тон обговоренням, формулюючи питання та пропонуючи можливі відповіді. Проте суспільний дискурс, представлений в соціальних мережах, став важливим механізмом зворотного зв'язку, який впливав на медіа-наративи. Особливо важливою була роль інфлюенсерів та громадських діячів, які використовували свої платформи для популяризації ідей «справедливого миру». Їхні дописи та виступи часто ставали поштовхом для ширших обговорень у медіа.

Отже, аналіз особливостей взаємозв'язку медіа дискурсу та суспільного дискурсу щодо війни в сучасній Україні демонструє складний та багатшаровий процес трансформації наративів. Перехід від фрейму «перемога України» до фрейму «справедливий мир» відбувався поступово, з виразними проміжними стадіями. Цей процес був обумовлений як внутрішніми факторами (втома від війни, економічні проблеми), так і зовнішніми (міжнародні ініціативи, політичні сигнали). Медіа та соціальні мережі відіграли взаємодоповнюючі ролі у формуванні нових наративів. Медіа часто задавали тон обговоренням, а суспільний дискурс ставав джерелом зворотного зв'язку, який впливав на медіа-стратегії.

**(Повідомлення було підготовлено за фінансової підтримки European Union NextGenerationEU – grant 09I03 03-V01-00149 та Slovak Research and Development Support Agency – проєкт APVV-23-0560)*

Поліщук Інна

Здобувач другого рівня вищої освіти

кафедри політології та державного управління.

Донецький національний університет імені Василя Стуса

(керівник проф. Олена Чальцева)

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В КОНТЕКСТІ КОНЦЕПЦІЇ «GOOD GOVERNANCE»

У сучасних умовах розвитку суспільства та державних інституцій ключову роль відіграє ефективність, прозорість і підзвітність державного управління. Одним із найважливіших теоретичних концептів, що визначає якість управлінських процесів, є концепція Good Governance (належне урядування), яка спрямована на забезпечення відкритого, демократичного та ефективного врядування. Перманентна трансформація публічних інститутів та розширення їхніх функціональних можливостей відбувається на тлі глобальної цифровізації державного сектору. Водночас глобальна цифровізація, як один з головних сучасних трендів публічної політики, змінює традиційні підходи до управління, сприяючи впровадженню нових технологічних рішень, що дозволяють оптимізувати роботу державних установ та підвищити якість надання послуг громадянам [6]. У цьому контексті цифрова трансформація стає не просто інструментом модернізації, а й фундаментальним чинником становлення ефективного державного управління, а принципи Good Governance виступають як стратегічні орієнтири, що визначають якість та ефективність цифрових перетворень. Саме тому метою дослідження є визначення ролі цифрової трансформації у впровадженні принципів Good Governance у державному управлінні.

Теоретичні засади концепції Good Governance були закладені західними науковцями, зокрема Д. Кауфманом, Дж. Стігліцом, Д. Нормом та М. Масрудом, які обґрунтували її принципи прозорості, підзвітності та ефективності. Сучасні українські дослідження, зокрема праці О. Карпенка, М. Корощенко, О. Делії, І. Сурай, Ю. Стрілець, С. Чукут, Н. Корчак, А. Рачинського, Н. Ларіної та інших, аналізують цифрові технології як інструмент реалізації принципів Good Governance, акцентуючи увагу на їхньому впливі на державне управління, електронне врядування та громадську участь.

Концепція Good Governance як сучасна модель публічного управління

має глибоке історичне коріння. Її витоки можна простежити ще у XIX столітті, коли британський парламент закріпив у Новозеландському конституційному акті принципи належного врядування (1852). Спочатку це поняття трактувалося як правова норма поділу влади, однак з часом його значення суттєво розширилося. У сучасному розумінні Good Governance охоплює не лише функціонування державних інституцій, а й активну участь громадян у прийнятті політичних рішень, прозорість діяльності уряду та підзвітність владних структур суспільству [3, с.59]. Організація Об'єднаних Націй у рамках програми UN-HABITAT виділила ключові принципи цієї моделі: участь громадян у процесі ухвалення політичних рішень, верховенство права, прозорість та підзвітність, результативність та ефективність – орієнтація на досягнення чітких суспільних цілей з оптимальним використанням ресурсів, стратегічне бачення – довгострокове планування розвитку держави [3, с.59; 5].

Розвиток цифрових технологій зробив можливим впровадження цих принципів у державне управління через електронне врядування. В Україні концепція електронного урядування визначена як система, що сприяє підвищенню ефективності державних органів шляхом використання інформаційно-комунікаційних технологій [4, с.45]. Запровадження цифрових рішень дозволяє зробити державні послуги не лише доступнішими та швидшими, а й персоніфікованими, що відповідають реальним потребам громадян.

Цифрова трансформація державного управління є багаторівневим процесом, що, згідно з сучасними науковими підходами, характеризується наступними трьома рівнями:

- концептуальний рівень – визначення електронного врядування як нової моделі публічного управління.
- процесний рівень – інтеграція цифрових технологій у державне управління для спрощення процедур та автоматизації процесів.
- технічний рівень – використання інформаційних технологій (Big Data, блокчейн, штучний інтелект) для покращення взаємодії держави з громадянами [4, с.46].

Важливо зазначити, що цей багаторівневий процес передбачає три основні етапи: цифровізацію процесів, запровадження електронного уряду та формування цифрового уряду, що, в свою чергу, сприяє не лише автоматизації державних процесів, а й змінює саму модель управління – від традиційного адміністрування (Public Administration) до нової парадигми Good Governance

[5]. На першому етапі відбувається впровадження цифрових технологій у державне управління для підвищення його ефективності та покращення управління даними. Другий етап, електронний уряд, передбачає застосування інтернет-технологій для оптимізації державних послуг. Завершальним етапом є формування цифрового уряду, де використовуються найсучасніші цифрові рішення, такі як штучний інтелект, Big Data та блокчейн, що дозволяють не лише підвищити якість послуг, а й прогнозувати майбутні потреби громадян. Наприклад, цифрові технології забезпечують персоналізований підхід до державних послуг, зокрема використання Big Data дозволяє аналізувати поведінкові моделі громадян і покращувати державні сервіси. В Україні, наприклад, мобільні оператори застосовують ці технології для оптимізації маршрутів евакуації населення під час війни [4, с.46].

Реалізація принципів Good Governance через цифрові технології в Україні вже дає свої результати. Наприклад, система ProZorro забезпечує прозорість державних закупівель, а електронні петиції та партиципаторний бюджет сприяють залученню громадян до ухвалення рішень [1, с.61-62]. Також значну роль у забезпеченні ефективності відіграють сервіси електронного урядування, такі як портал державних послуг iGov та портал відкритих даних data.gov.ua, які сприяють зменшенню бюрократичних процедур і підвищенню підзвітності влади.

Наступним кроком цифрової трансформації є побудова повноцінного цифрового уряду (Digital Government), що передбачає активне використання цифрових даних для формування проактивних, соціально орієнтованих державних послуг. Основними компонентами цифрового уряду є цифрова інфраструктура, в основі якої розташовується єдина система обробки державних даних; інформаційна безпека, що передбачає захист персональних даних громадян; цифрова грамотність населення, що характеризується підготовкою державних службовців та громадян до роботи в цифровому середовищі; нормативне регулювання цифрової сфери, зокрема використання онлайн-платформ для взаємодії держави та суспільства [2].

Ефективність цифрової трансформації державного управління оцінюється за такими критеріями як швидкість надання послуг, рівень цифрової грамотності населення, популярність цифрових сервісів, автоматизація процесів та зниження рівня корупції [2]. В Україні особливу увагу приділяють підвищенню цифрової зрілості уряду через створення єдиної інформаційної платформи, оптимізацію управлінських процесів та забезпечення кібербезпеки.

Цифрова трансформація державного управління є ключовим чинником модернізації управлінських процесів. Вона не лише підвищує ефективність надання державних послуг, а й сприяє реалізації принципів Good Governance, таких як відкритість, прозорість, підзвітність та залучення громадян до ухвалення рішень. Інтеграція новітніх технологій у сферу державного управління дозволяє створити більш ефективну, демократичну та адаптивну систему врядування, яка відповідатиме потребам суспільства та забезпечуватиме сталий розвиток країни.

Для України цифрова трансформація є не лише викликом, а й унікальною можливістю побудови сучасної держави, що ґрунтується на принципах належного урядування. Успішна реалізація цієї моделі залежатиме від здатності держави інтегрувати передові цифрові технології, забезпечити відповідне нормативне регулювання та підвищити цифрову грамотність громадян. Саме це дозволить створити ефективну, інклюзивну та підзвітну систему управління, що відповідатиме найкращим міжнародним стандартам.

Список використаних джерел

1. Алали А. «Good Governance» и электронное правительство в Украине. *World science. Legal and political science*. 2018. Том 2, № 10 (38). С. 59-63. URL:

https://www.researchgate.net/publication/343420354_GOOD_GOVERNANCE_I_ELKTRONNOE_PRAVITELSTVO_V_UKRAINE (дата звернення: 19.03.2025).

2. Делія О. Governance як концептуальний підхід до розуміння публічного управління. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 7. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=869> (дата звернення: 22.03.2025).

3. Корощенко М. Модель «належного урядування» як шлях реформування публічної політики в Україні. *Економіка України*. 2024. Вип. 67 (4). С. 57-67. URL:

<https://nasu-periodicals.org.ua/index.php/economyukr/article/view/2024-04-3/2024-04-3> (дата звернення: 25.03.2025).

4. Корчак Н., Рачинський А., Ларіна Н. Цифрова трансформація та електронне врядування: наукові підходи дослідження в сфері публічного управління та адміністрування. *Аспекти публічного управління*. 2023. Том 11, № 3. С. 43-49. URL: <https://aspects.org.ua/index.php/journal/article/view/1013> (дата звернення: 22.03.2025).

5. Сурай І. Цифрова трансформація публічного управління: семантичний аналіз поняття. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2024. №1.

URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/dy/article/view/2828> (дата

звернення: 20.03.2025).

6. Цира О. Цифрова трансформація органів державного управління: роль ІКТ в оптимізації управлінських процесів. *Науковий журнал «ECONOMIC SYNERGY»*. 2024. Вип. 4 (14). С.171-181.

Панасюк Альона

Здобувач другого рівня вищої освіти

кафедри політології та державного управління.

Донецький національний університет імені Василя Стуса

(керівник проф. Ірина Мацишина)

ORCID: 0009-0002-2573-5874

ЦИФРОВА ДЕМОКРАТІЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

У сучасних умовах цифрові технології відіграють ключову роль у підтримці демократичних процесів, особливо в періоди криз, зокрема під час військових конфліктів. Цифрова демократія, що включає електронне голосування, онлайн-участь громадян у прийнятті рішень, а також використання цифрових платформ для громадського контролю, стає невід'ємною частиною сучасного політичного ландшафту [5]. Війна як форс-мажорний фактор значно впливає на можливості реалізації демократичних прав і свобод, а цифрові технології можуть як сприяти демократизації, так і бути використані у репресивних цілях [2].

Важливо зазначити, що цифрова демократія в умовах воєнних дій набуває особливого значення, оскільки традиційні форми громадянської участі можуть бути ускладнені або взагалі неможливі. У таких умовах цифрові технології дозволяють підтримувати зв'язок між державними структурами та громадянами, забезпечуючи можливість впливу на прийняття рішень навіть у критичних ситуаціях [4]. Водночас, цифрові інструменти можуть стати об'єктом атак з боку недружніх держав та злочинних угруповань, що підвищує необхідність кібербезпеки та захисту інформації [3].

Зважаючи на виклики та перспективи, що виникають у контексті цифрової демократії під час війни, доцільно дослідити такі ключові аспекти, як ефективність цифрових платформ для політичної участі, загрози інформаційній безпеці, міжнародний досвід використання цифрових технологій у кризових умовах та перспективи їх розвитку у постконфліктний період. Розвиток

цифрової демократії в умовах війни є складним та багатограним процесом, що охоплює декілька ключових аспектів. Насамперед, необхідно розглянути роль цифрової демократії під час військових конфліктів. Застосування цифрових технологій у воєнний час дозволяє громадянам брати участь у політичному житті навіть за умов фізичних обмежень. Це включає онлайн-голосування, цифрові петиції та інші механізми електронної участі, що допомагають зберегти громадянську активність у періоди кризи.

Одним із критичних питань цифрової демократії під час війни є захист інформаційної безпеки. В умовах гібридної війни кібератаки стають звичною практикою, спрямованою на дестабілізацію демократичних інституцій. Хакерські атаки, злам урядових ресурсів, маніпуляція громадською думкою та поширення дезінформації загрожують як національній безпеці, так і правам громадян. Тому важливо розробити ефективні механізми кіберзахисту, що забезпечать стійкість цифрових демократичних процесів.

Вплив соціальних мереж та платформ електронного урядування у воєнний період є ще одним важливим аспектом дослідження. Ці платформи не лише сприяють мобілізації суспільства, а й забезпечують швидке поширення достовірної інформації, що критично важливо в умовах інформаційної війни. Крім того, цифрові ресурси відіграють ключову роль у координації гуманітарної допомоги, взаємодії між волонтерськими організаціями та забезпеченні громадського контролю над діяльністю влади.

Дослідження міжнародного досвіду цифрової демократії під час криз дає змогу порівняти ефективність різних цифрових інструментів у країнах, що стикалися з подібними викликами. Вивчення кейсів Естонії, Грузії та України дозволяє оцінити, які стратегії цифрової демократії є найбільш ефективними у періоди війни, та які технології можуть бути адаптовані до інших національних контекстів.

Останнім, але не менш важливим аспектом, є перспективи розвитку цифрової демократії у постконфліктний період. Після завершення військових дій необхідно відновити та зміцнити демократичні інституції, використовуючи цифрові технології. Це може включати впровадження нових механізмів електронного голосування, розвиток цифрових інструментів громадського контролю та створення платформ для участі громадян у процесах прийняття рішень.

Цифрова демократія в умовах війни стикається з численними викликами. З одного боку, технології надають змогу громадянам брати участь у політичному житті навіть у ситуаціях, коли фізичний доступ до виборчих

дільниць чи державних установ є неможливим. Проведене дослідження [5], показує, що у країнах з високим рівнем цифровізації спостерігається зростання громадянської активності навіть під час кризових періодів. Зокрема, в Україні впровадження платформи "Дія" дозволило громадянам взаємодіяти з урядом у дистанційному режимі, що стало особливо важливим під час війни.

Однак, цифрова демократія під час війни потребує високого рівня інформаційної безпеки. Кібератаки, злам урядових ресурсів, поширення фейкових новин та маніпуляція суспільною думкою є серйозними загрозами. Згідно з дослідженням у періоди конфліктів кількість кібератак зростає в середньому на 35%, а основними цілями стають урядові сайти, банки та платформи електронного голосування. У 2022 році Україна зазнала понад 2 000 кібератак на державні системи, що вимагало негайного впровадження нових методів кіберзахисту, зокрема використання блокчейну та штучного інтелекту.

Соціальні мережі та онлайн-платформи також відіграють значну роль у демократичному процесі під час війни. Вони можуть бути інструментом боротьби з дезінформацією, організації волонтерської допомоги, підтримки міжнародної спільноти та підвищення прозорості державних рішень [6]. Наприклад, соціальна мережа Twitter стала основним каналом оперативного обміну інформацією між урядом та громадянами під час кризових ситуацій, що дозволяло швидко реагувати на загрози та розповсюджувати достовірні новини (див табл.1).

Таблиця 1. Вплив цифрових технологій на демократичні процеси під час війни

Аспект цифрової демократії	Вплив	Приклади
Електронне голосування	Підвищення доступності виборчого процесу	Використання мобільних додатків для голосування
Кібербезпека	Захист інформації від атак	Блокчейн, штучний інтелект для кіберзахисту
Соціальні мережі	Поширення достовірної інформації	Twitter, Telegram як платформи кризового інформування
Онлайн-урядування	Доступ громадян до державних послуг	"Дія" в Україні, е-урядування в Естонії

Таким чином, цифрова демократія в умовах війни демонструє як значні

переваги, так і виклики, що потребують подальшого дослідження та вдосконалення механізмів безпеки та ефективного використання цифрових технологій у кризових умовах.

Дослідження цифрової демократії в умовах війни засвідчує, що цифрові технології здатні суттєво підтримувати демократичні процеси навіть у складних кризових умовах. Електронне голосування, платформи онлайн-урядування та соціальні мережі сприяють залученню громадян до політичного процесу, забезпечують швидкий доступ до інформації та покращують рівень прозорості влади. Водночас, високий рівень загроз у сфері кібербезпеки та інформаційної війни потребує розробки надійних механізмів захисту даних та протидії дезінформації.

Подальші дослідження у цій галузі мають зосередитися на вдосконаленні технологій кібербезпеки, аналізі ефективності різних моделей цифрової демократії у кризових умовах, а також вивченні впливу цифрових платформ на формування громадянської свідомості. Також важливим напрямом є розробка стратегій цифрової стійкості, що дозволять демократичним суспільствам адаптуватися до майбутніх викликів та ефективно використовувати цифрові технології для підтримки демократичних інституцій

Список використаних джерел

1. Антонова О.В., Шаталов С.О. Електронна демократія та цифрова держава як інструменти громадянського суспільства в Україні. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2025. №15. С. 3-9. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2025-15-02-04> (дата звернення: 19.03.2025).
2. Величкевич М.Б., Мітрофан Н.В., Кунанець Н.Е. Електронний документообіг, тенденції та перспективи. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Інформаційні системи та мережі. 2010. № 689. С. 44–53.
3. Войнова Е.О. Електронна демократія: трансформація осмислення. *Політичні інститути та процеси*. 2020. №4. С. 21-29.
4. Волох О. Генезис електронного урядування в Україні. *Адміністративне право і процес*. 2017. № 2. С. 121-125. URL: <https://cutt.ly/dkzjlms> (дата звернення: 19.03.2025).
5. Чукот С.А., Драгомирецька Н.М., Михайлуца М.І. Становлення сучасної української наукової думки щодо розвитку вітчизняного електронного урядування: міжгалузевий аспект. *Сторінки історії: збірник наукових праць*. 2020. Вип. 51. С. 218-233. DOI: 10.20535/2307-5244.51.2020.220187

6. Fang Z. E-Government in Digital Era: Concept, Practice, and Development. *International Journal of the Computer, the Internet and Management*. 2002. 10(2). P. 1–22.

Самойленко Лариса

Кандидат наук з державного управління, доцент ННІ економіки і права,
кафедра менеджменту та державної служби.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького.

ORCID: 0000-0002-0335-3077

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ПОЛІТИКИ: РОЛЬ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТІЙКОСТІ ДЕРЖАВИ

Цифрова трансформація публічного управління та політики є ключовим чинником модернізації державних інститутів, спрямованим на підвищення ефективності, прозорості та підзвітності владних структур. Під цифровою трансформацією слід розуміти комплексний процес інтеграції цифрових технологій у всі аспекти функціонування державного управління, що охоплює зміну моделей роботи, управлінських процесів та взаємодії з громадянами. Вона передбачає використання сучасних технологій, таких як великі дані, штучний інтелект, блокчейн та хмарні обчислення для оптимізації процесів і прийняття ефективних рішень.

Публічна служба відіграє центральну роль у цьому процесі, забезпечуючи впровадження інноваційних цифрових рішень та адаптацію до сучасних викликів. Інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у діяльність державних органів сприяє оптимізації адміністративних процесів та покращенню взаємодії з громадянами. Використання електронного урядування, автоматизація процедур та застосування аналітики великих даних дозволяють приймати обґрунтовані рішення та підвищувати якість надання державних послуг. Як зазначається в дослідженні, цифрова трансформація стала глобальним трендом, що пронизує всі сфери життя суспільства, включаючи публічне управління та адміністрування [2].

Публічні службовці є ключовими агентами змін, відповідальними за розробку та реалізацію стратегій цифрового врядування. Їхні завдання включають впровадження електронного документообігу, розвиток державних цифрових платформ та забезпечення доступу громадян до електронних

послуг. Важливим аспектом є адаптація національних цифрових стратегій до міжнародних стандартів, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності країни у глобальному інформаційному просторі. Як підкреслюється в статті Саприкіна В., цифрові процеси є ключовим напрямом розвитку сучасної України, що є важливим як під час війни, так і для післявоєнного відновлення країни [3].

Розширення цифрових можливостей супроводжується зростанням ризиків, пов'язаних із кіберзагрозами та незаконним використанням персональних даних. Публічні службовці відіграють важливу роль у розробці та реалізації заходів із забезпечення кібербезпеки, включаючи дотримання стандартів захисту інформації та впровадження ефективних механізмів автентифікації та шифрування даних. Як зазначається в дослідженні Сиротіна В. Д., цифровізація публічного управління потребує належного рівня розвитку цифрових технологій та наявності цифрових навичок [4].

Успішна цифрова трансформація вимагає від публічних службовців постійного розвитку компетенцій, пов'язаних із використанням сучасних ІКТ. Навчання персоналу включає опанування цифрових навичок, роботу з інформаційними системами, аналіз даних та забезпечення кібербезпеки. Як зазначає Наталія Алюшина, цифрові тренди стали ключовими інструментами трансформації публічного сектору, інвестуючи в його інституційну стійкість і міць [1].

Цифрові технології відіграють важливу роль у процесах антикризового управління, зокрема під час реагування на пандемії, збройні конфлікти та природні катастрофи. Вони дозволяють оперативно збирати дані, прогнозувати розвиток ситуації та розробляти відповідні управлінські рішення, забезпечуючи безперебійне функціонування критичної інфраструктури та координацію дій між державними структурами.

Важливо також зазначити, що цифрова трансформація публічного управління сприяє розвитку відкритого врядування, що забезпечує вищий рівень громадянської участі у процесах прийняття рішень. Завдяки цифровим інструментам громадяни отримують можливість брати активнішу участь у державних ініціативах, впливати на формування політики та контролювати діяльність влади. Це, у свою чергу, підвищує рівень довіри до державних інституцій та сприяє побудові більш ефективного демократичного суспільства.

Публічна служба є ключовим суб'єктом цифрової трансформації державного управління, виконуючи низку важливих функцій, спрямованих на впровадження інноваційних рішень, забезпечення кібербезпеки, розвиток

компетенцій державних службовців та використання цифрових інструментів в антикризовому управлінні. Подальший розвиток цифрової трансформації вимагає системного підходу до кадрового забезпечення, зміцнення інформаційної безпеки та активного впровадження передових технологій у всі сфери публічного управління.

Список використаних джерел

1. Алюшина Н. Цифрові тренди є інструментами трансформації публічного сектору. *Національне агентство України з питань державної служби*. 2023. URL: https://nads.gov.ua/news/nataliia-aliushyna-tsyfrovi-trendy-ie-instrumentamy-transformatsii-publichnoho-sektoru?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 22.03.2025).
2. Квітка С., Корсун В., Магиляс Ю. Цифрова трансформація публічного управління: перспективні напрямки досліджень. *Аспекти публічного управління*, 2024. №12(3). 50-58. URL: <https://doi.org/10.15421/152437>;
3. Саприкін В. Оцифровування, цифровізація та цифрова трансформація публічного управління в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Державне управління*, 2024. №19(1). 116-121. URL: <https://doi.org/10.17721/2616-9193.2024/19-19/22>;
4. Сиротін В. Д. Особливості цифровізації у сфері публічного управління. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*, 2023. №9. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2023-9-02-06>.

Моргунов Руслан

Здобувач першого рівня вищої освіти
кафедри політології та державного управління.
Донецький національний університет імені Василя Стуса
(керівник проф. Олена Чальцева)

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ВІДКРИТИХ ДАНИХ В УКРАЇНІ

Відкриті дані стали важливою складовою сучасного державного управління, особливо у країнах, що прагнуть прозорості та інновацій. В Україні після Революції Гідності 2014 р. посилювався суспільний запит на підзвітність влади та боротьбу з корупцією, що стимулювало розвиток політики відкритих даних. Соціально-політичні передумови включають активну роль

громадянського суспільства й медіа у вимозі доступу до публічної інформації, економічну потребу в даних для розвитку ІТ-сектору та цифрових сервісів, а також правові зобов'язання України як учасниці міжнародних ініціатив (Партнерство «Відкритий Уряд», Ініціатива прозорості тощо). У 2011 році було прийнято Закон «Про доступ до публічної інформації», який створив правову основу для прозорості (закріпив право громадян на запит інформації, відкритість даних у машиночитних форматах тощо). Однак справжній прорив у відкритих даних відбувся з ухваленням підзаконних актів та реформ після 2014 року. У 2015 р. Кабінет Міністрів затвердив постанову №835, яка визначила перелік наборів даних, обов'язкових до публікації у формі відкритих даних [4 (1)]. Ця постанова (оновлювана і доповнювана) стала наріжним каменем політики відкритих даних, зобов'язавши органи влади регулярно публікувати ключову інформацію (бюджети, реєстри, статистику тощо) у відкритому доступі. У 2016 р. Україна приєдналася до Міжнародної хартії відкритих даних, підтвердивши прихильність принципам відкритості. У 2018 р. урядом була схвалена перша Національна стратегія у сфері відкритих даних, а на початку 2022 р. Міністерство цифрової трансформації підготувало її нову редакцію, засновану на шести принципах Міжнародної хартії відкритих даних [4 (2)]. Таким чином, до початку 2020-х років сформувалося інституційне підґрунтя: створено єдиний державний веб-портал даних (data.gov.ua), визначено відповідальні органи (Мінцифри координує політику), діє нормативна база та стратегічне бачення розвитку відкритих даних.

Попри значний прогрес, перед державною політикою у сфері відкритих даних залишається низка проблемних питань. По-перше, необхідно забезпечити стале виконання політики на всіх рівнях – від центральних органів до громад і комунальних підприємств – адже нерівномірність якості та повноти оприлюднених даних може знижувати ефективність ініціативи. По-друге, війна, що триває з 2022 р., створила нові виклики: з міркувань безпеки доступ до деяких реєстрів і наборів даних було обмежено, частина даних перестала оновлюватися. Це тимчасово вплинуло на реалізацію принципу відкритості, що може негативно позначитися на довірі громадян. По-третє, навіть відкривши дані, держава має сприяти їх подальшому використанню – бракує механізмів вимірювання та стимулювання реального впливу відкритих даних на управлінські рішення, економіку та громадський контроль. Отже, основна проблема політики – як підвищити ефективність управління відкритими даними: забезпечити повноту і актуальність публікації, адаптуватися до обмежень воєнного стану та максимально реалізувати

потенціал відкритих даних для суспільства і економіки.

Метою є оцінка поточної державної політики України у сфері відкритих даних та розробка рекомендацій щодо її вдосконалення. Дослідження здійснювалося методом якісного аналізу політики (policy analysis), що включає огляд нормативно-правових актів України у сфері відкритих даних, аналіз наявних звітів та рейтингів (національних і міжнародних) щодо відкритих даних, а також порівняння підходів, застосованих іншими країнами-лідерами. Здійснено порівняльний аналіз кейсів Великої Британії, США, Канади, Франції, Німеччини та Південної Кореї – держав, які мають високі показники відкритості даних чи відомі інноваційними рішеннями у цій галузі. Основними джерелами інформації стали офіційні документи, аналітичні звіти, дані профільних міжнародних організацій (OECD, EU, OGP) та експертні оцінки. Обмеженнями дослідження є брак актуальних публічних даних по деяких аспектах впровадження політики в умовах воєнного стану (через обмеження доступу), а також те, що швидкий розвиток сфери означає появу нових даних і ініціатив, які частково виходять за межі охопленого періоду аналізу. Втім, зроблено спробу врахувати найновішу інформацію станом на початок 2025 року.

На основі аналізу можна окреслити кілька варіантів розвитку державної політики відкритих даних. Кожен з них передбачає різний рівень змін – від збереження існуючого курсу до впровадження нових інструментів – і може по-різному вплинути на вирішення виявлених проблем:

- збереження курсу та адаптація;
- посилення нормативної бази та контролю;
- сприяння використанню даних і інноваціям.

Аналіз показав, що державна політика України у сфері відкритих даних загалом є успішною і відповідає найкращим світовим практикам у багатьох аспектах. Україна за останні роки перетворилася з новачка на одного з лідерів відкритих даних: створено комплексну нормативну базу підзаконного рівня, розгорнуто сучасний портал відкритих даних, досягнуто високого рівня відкритості в ключових сферах (бюджети, реєстри, закупівлі), що підтверджується зовнішніми оцінками. Відкриті дані вже приносять відчутну користь – їх використовують мільйони людей у взаємодії з державою та в бізнесі [3]. Вони стали інструментом громадського контролю та антикорупційних розслідувань. Разом з тим, дослідження виявило *проблеми*, які можуть стримувати повну реалізацію потенціалу відкритих даних: нормативно-правова неповнота (відсутність закріплення принципів на рівні

закону), нерівномірність виконання політики різними розпорядниками, брак механізмів стимулювання повторного використання даних, а також виклики, пов'язані з воєнним станом (тимчасове згортання відкритості деяких даних). Міжнародне порівняння продемонструвало, що країни-лідери, такі як Велика Британія, Канада, Франція, США, Південна Корея, досягли успіху завдяки поєднанню міцної правової основи та активних програм по залученню суспільства до використання даних [6]. Для України актуальним є перейняття цього досвіду з поправкою на національні особливості та поточну ситуацію.

Список використаних джерел

1. data.europa.eu. (2025). *Open data portals around Europe: Ukraine's data.gov.ua advancing transparency and data literacy*. – News article, 29 січня 2025. URL: ([Open data portals around Europe: Ukraine's data.gov.ua advancing transparency and data literacy | data.europa.eu](#)) ([Open data portals around Europe: Ukraine's data.gov.ua advancing transparency and data literacy | data.europa.eu](#)). [Accessed 25.01.2025].
2. IREX – Vibrant Information Barometer (VIBE) 2024: Ukraine. (2024). – Звіт про інформаційне середовище України. Витяг про відкриті дані: Україна посіла третє місце в Європі за Open Data Maturity 2023; опис відкритих реєстрів та сервісів. URL: Opendatabot, Clarity Project. [Accessed 25.3.2025].
3. BRDO. (2025). *Up to 16 million people use open data in Ukraine every month*. – Стаття Офісу ефективного регулювання, 27 лютого 2025. Дані аналізу використання відкритих даних: 11,6–16,2 млн користувачів щомісяця (39–55% інтернет-аудиторії). URL: [Up to 16 million people use open data in Ukraine every month - Better Regulation Delivery Office](#); популярні категорії сервісів (медицина, бізнес, авто тощо). URL: [Up to 16 million people use open data in Ukraine every month - Better Regulation Delivery Office](#). [Accessed 25.3.2025].
4. data.europa.eu. (2022). *The acceleration of open data practices in Ukraine*. – Аналітичний огляд, травень 2022. Опис політики України: постанова КМУ №835 (2015) як центр політики. URL: [The acceleration of open data practices in Ukraine | data.europa.eu](#); перша стратегія відкритих даних 2018 і план оновлення стратегії з урахуванням Open Data Charter. URL: [The acceleration of open data practices in Ukraine | data.europa.eu](#). [Accessed 25.3.2025].
5. Data.gov (U.S. General Services Administration). (2019). *Open Government – Data.gov*. – Офіційна сторінка порталу data.gov. Інформація про OPEN Government Data Act 2018: федеральні агенції зобов'язані публікувати інформацію онлайн у машиночитних форматах. URL: [Open Government - Data.gov](#). [Accessed 25.3.2025].
6. Korea.net. (2015). *Korea ranked top in OECD for open government data*. – Новина, 17 липня 2015. Результати OECD OGD Index 2015: Корея – 1-ше

місце (0,98), Франція – 2-ге, Британія – 3-тє, далі Австралія, Канада. URL: [Korea ranked top in OECD for open government data : Korea.net : The official website of the Republic of Korea](#)). [Accessed 25.3.2025].

7. Open Government Partnership (OGP). (2017). *Germany finally has an Open Data Law*. – Блог Майкла Петерса, 7 вересня 2017. Опис першого закону Німеччини про відкриті дані (2017): зміни до е-урядового закону, що зобов'язують федеральні органи надавати відкриті дані у загальний доступ. URL: [Germany Finally has an Open Data Law](#)). [Accessed 25.3.2025].

8. World Wide Web Foundation. (2018). *Open Data Barometer – Leaders Edition*. – Аналітичний звіт. Висновки: Великобританія і Канада поділяють 1-е місце серед лідерів, також у топ-групі Австралія, Франція, Південна Корея, тощо. США втратили позиції, Україна серед “наздоганяючих” з прогресом +25 пунктів. [Accessed 25.3.2025].

9. Government-transformation.com. (2024). *OECD: the top performing governments for open data*. – Огляд Сема Бірчалла, 5 січня 2024. Рейтинг OECD OURdata Index 2023: топ-10 включає Корею, Францію, Польщу, Естонію, Іспанію тощо; відзначено роль нового ЄС директиви 2019 у прогресі країн. URL: [OECD: the top performing governments for open data](#)). [Accessed 25.3.2025].

10. Wikipedia. *Open data in Canada*. – Опис розвитку відкритих даних у Канаді. Зазначено, що у 2014 р. видано директиву “Open by default” для федеральних органів. URL: [Open data in Canada - Wikipedia](#)); за станом на 2016 р. Канада – 2-га у світі за рейтингом Open Data Barometer. URL: [Open data in Canada - Wikipedia](#)). (Використано як допоміжне джерело для загальної інформації). [Accessed 25.3.2025].

Чальцева Олена

Доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри політології та державного управління.

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ORCID: 0000-0003-3922-7619

МІМІКРІЯ ЯК ФОРМА КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

З початку російсько-української війни в Україні об'єктивно постало питання щодо колабораційної діяльності населення на територіях, які опинились в окупації. У науковій літературі, присвяченій колабораціонізму, цей вид діяльності зазвичай розглядається в контексті стратегії поведінки населення на окупованих територіях (далі стратегія окупованих), що

досліджується на основі конкретних історичних та сучасних кейсів окремих країн. Російська агресія проти України, роблять аналіз стратегій окупованих надзвичайно важливим для розуміння механізмів адаптації, опору та співпраці з окупаційними режимами.

Проблему стратегії окупованих в українському контексті досліджують такі вчені як: А. Лобанова, А. Бобрук, О. Зубченко, О. Кононов, М. Рубашенко, Ю. Огірняк, С. Артеменко, С. Щербань та інші.

Головне дослідницьке, правове і морально-етичне питання: чи є колабораційна діяльність окупованих зрадою чи вимушеною необхідністю? На думку багатьох дослідників, це залежить від часу перебування під окупацією, контексту, мотивів та рівня участі у підтримці окупантів [1]. Більшість науковців схиляється до висновку, що наслідком довготривалої окупації може бути те, що більша частина населення за цей час вдається до різних форм *соціальної і політичної мімікрії*.

У разі колабораціонізму мімікрія стає адаптивною стратегією, засобом виживання або свідомої співпраці з окупаційною владою чи репресивним режимом, що дозволяє особам або інституціям зберегти статус, уникнути покарання або отримати вигоди. Вона може бути як пасивною (вимушене пристосування), так і активною (свідома співпраця).

Українська соціопсихолог А. Лобанова, вважає, що такі теоретичні парадигми, як феноменологія Е. Гуссерля, феноменологічна соціологія А. Шюца та теорія символічних форм П. Бурдьє, можуть слугувати основою для методологічного підходу до емпіричної фіксації мімікрії [2]. У своїй статті дослідниця виокремлює наступні види соціальної мімікрії. Одна частина мешканців – це *мімікріни*, тобто ті, хто вважає себе громадянами країни, частина якої є окупованою, але за певних обставин не могли залишити домівки і переїхати в інші області. Вони вимушено використовують мімікрію захисту. *Мімікрати* носії мімікрії – гараздкування, вигоди. Ті, хто заради власних інтересів просувають наративи окупантів. Мімікрія у політичному контексті означає пристосування індивідів або груп до нових умов через зміну риторики, поведінки, ідеологічних переконань чи зовнішніх атрибутів. Цей вид мімікрії представлений *міметитами* – це ідеологічні колаборанти, які не приймають свою країну як державу і повністю підтримують окупаційну владу [3].

У науковій літературі за час вивчення феномену колабораціонізму було сформовано наступні історичні форми мімікрії:

Політична мімікрія – адаптація політичних акторів до нової влади через

зміну риторики, партійної приналежності або відкриту підтримку окупаційного режиму. Вона може проявлятися у вигляді прихованого співробітництва з окупаційною владою під виглядом нейтральності або пасивності.

Культурна мімікрія – відмова від національної ідентичності, прийняття символіки, мови та цінностей агресора.

Економічна мімікрія – співпраця з окупаційною адміністрацією в бізнесі, укладання контрактів на постачання ресурсів чи товарів, участь у економічних структурах окупаційної влади під прикриттям забезпечення виживання місцевого населення.

Інформаційна мімікрія – це форма інформаційної поведінки, за якої суб'єкт (держава, медіа, окремі особи чи організації) маскує дезінформацію або пропаганду під вигляд достовірних фактів, об'єктивної аналітики чи «альтернативної точки зору». Це дозволяє маніпулятивному змісту проникати в суспільну думку без опору, формуючи «нову» реальність та уявлення про політичні процеси. Міметити приймають участь у пропаганді, виправдовують дії окупантів, поширюють їх ідеологічні наративи.

Досліджуючи український контекст А. Лобанова у своєму дослідженні висунула гіпотезу про те, що абсолютна більшість мешканців окупованих з 2014 р. територій в Україні знаходяться в стані *мімікрії*, удаючись до різних її форм [4]. З 2014 р. після анексії Криму, окупації частини Донецької і майже повністю Луганської областей можна стверджувати, що на цих територіях з'явилися різні форми мімікрійної поведінки, носії яких адаптувались до нових правил гри в окупації. З початком повномасштабної війни Російської Федерації проти України в 2022 р. територія, яка опинилась під окупацією суттєво розширилась (хоча частина і була звільнена у 2023 році). Це призвело до зростання кількості осіб із мімікрійною поведінкою, а також появи категорії тих, хто після деокупації був засуджений за колабораціонізм. Саме ця соціальна група відкрила перед українськими дослідниками можливість використання соціально-психологічних методів для вивчення процесів формування «портрету окупованого» — типового зразка поведінки, мотивацій і адаптаційних стратегій населення на тимчасово окупованих територіях.

Отже, теоретичне та емпіричне дослідження змін поведінкових паттернів і проявів девіації відповідно до трансформації соціальних і політичних норм, а також складання детальних профілів «колаборантського портрету» на основі таких даних як: кримінальні справи, статистичні і демографічні показники, період перебування в окупації, психологічний та

соціальний стан окупованих та ін. можуть стати важливим інструментом для дослідження колабораційної діяльності в Україні в умовах війни. Аналіз цих профілів дозволить виявити типові моделі поведінки, мотиви, а також соціальні та психологічні фактори, що сприяли участі у колабораційній діяльності мешканців окупованих територій. Це, у свою чергу, сприятиме розробці більш ефективних стратегій деокупації, перехідного правосуддя, а також формуванню політики національної реінтеграції населення, яке перебувало в окупації [5].

Список використаних джерел

1. Edelstein D. (2008). Occupational hazards: success and failure in military occupation. Ithaca, NY: Cornell University Press. 235 p.; Marcum A. To Dictate the Peace: Power, Strategy, and Success in Military Occupations. Ph.D. dissertation / University of Maryland. Maryland, USA. 2015.
2. Лобанова А. С. Соціальна мімікрія в умовах кризи та гібридної війни: пошук емпіричних показників. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: Соціологічні науки*. 2016. № 5 (302), травень. С. 55-70.
3. Чальцева О. Категорія «колабораціонізм» як багатокомпонентний наратив в умовах війни. *Політичне життя*. №2. 2022. С.55-60
4. Лобанова А. С. Соціальна мімікрія в умовах кризи та гібридної війни: пошук емпіричних показників. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: Соціологічні науки*. 2016. № 5 (302), травень. С. 55-70.
5. Чальцева О. М. Критерії дослідження колабораціонізму та їх застосування для аналізу українського кейсу в умовах війни. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса*. №. 9. 2024. С 5-12. DOI 10.31558/2617-0248.2024.9.1

Рогозіна Анастасія

Здобувач другого рівня вищої освіти
кафедри політології політології та державного управління.
Донецький національний університет імені Василя Стуса
(керівник ст.викл. Катерина Швець)
ORCID: 0009-0006-3215-1286

КУЛЬТУРНА ДИПЛОМАТІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

У лютому 2022 року Україна опинилася в умовах повномасштабної війни з боку Російської Федерації [1]. Ці події стали каталізатором для реалізації ресурсного потенціалу культурної дипломатії з метою консолідації міжнародної спільноти навколо захисту суверенітету та територіальної цілісності держави. Завдяки широкому спектру культурних ініціатив Україна не лише зміцнила та продовжує закріплювати власну суб'єктність на міжнародній арені, а й сприяє протидії ворожим інформаційним наративам. Саме тому, культурна дипломатія стає не лише засобом просування національної культури, але й важливим компонентом загальної стратегії національної безпеки, що допомагає формувати позитивний імідж країни, розширювати міжнародні зв'язки та мобілізувати світову підтримку.

У класичному розумінні, культурна дипломатія – це форма публічної дипломатії та один з ключових структурних елементів «Soft Power» (далі – «м'яка сила»), який доцільно розглядати крізь призму неоліберальної концепції «м'якої сили» Дж. Найя, яка передбачає здатність держави досягати стратегічних завдань і просувати свій позитивний імідж на міжнародній арені через привабливість її характеристик [2]. У даному контексті, під «характеристиками» варто розуміти національне культурне надбання. У часи глобальних викликів, культурна складова стає важливим інструментом у процесі забезпечення національної безпеки та захисту державних інтересів. Вона не лише допомагає зміцнити національну ідентичність і єдність громадян, а й сприяє формуванню позитивного іміджу країни на міжнародній арені, допомагаючи протистояти, не лише збройній, але й інформаційній агресії. Сучасна війна має свої особливості, окрім принципу «сили», Російська Федерація активно використовує альтернативні воєнні концепції, так звані «гібридні війни». Вони передбачають поширення дезінформації в засобах масової інформації, як на локальному так і міжнародному рівнях, проведення

заходів пропаганди або інформаційно-психологічних операцій, з метою завоювання довіри місцевого населення на окупованих територіях, що в свою чергу знаходить своє відображення на колективній свідомості громадян. Проведення таких інформаційно-психологічних операцій (ІПСО) полегшують боротьбу з опором населення проти окупаційної влади, що призводить до полегшення досягнення воєнних цілей агресора. Основною метою подібних операцій слід вважати підрив довіри до державних інституцій та силових структур, що в свою чергу знаходить своє відображення на національній безпеці. Принцип «гібридності» полягає також у симбіозі нетрадиційних (інформаційні та економічні дії) і традиційних (використання збройної сили) методів війни. Гібридна війну можна також вважати своєрідною «сірою зоною» міжнародного права, оскільки її складно ідентифікувати, визначити та врегулювати традиційними нормами та принципами ведення війни [3, с. 4]. Заходи культурної дипломатії є ефективним інструментом протидії поширенню неправдивої інформації. Одним з пріоритетних напрямів культурної дипломатії України, станом на зараз, є висвітлення воєнних злочинів Росії, інформування про їх наслідки, що в результаті формує доказову базу для світової спільноти в режимі реального часу. У широкому контексті культурна дипломатія включає в себе наступний спектр діяльності:

- організація та участь у мистецьких заходах (художні виставки, музичні фестивалі, крафтові фести тощо);
 - проведення українських кінопоказів, фотовиставок, ярмарок, які сприяють популяризації української культури;
 - участь у міжнародних освітніх програмах та обмінах;
 - активна реалізація інституційної діяльності в рамках культурної дипломатії, яка пов'язана з визнанням об'єктів матеріальної та нематеріальної спадщини України на світовому рівні;
 - співпраця з діаспорами в контексті промоції національних цінностей, сенсів та досягнень, шляхом поширення позитивного іміджу України за її межами;
 - участь у міжнародних спортивних заходах;
 - популяризація української мови та літератури за межами країни
- [4].

Особливість даних інструментів культурної дипломатії полягає в їх варіативності та універсальності. Інтернет-платформи, соціальні мережі та цифрові медіа дозволяють Україні ефективно поширювати свою культуру та мистецтво, навіть за межами традиційних кордонів. Присутність України в

інформаційному полі дала можливість не лише досягти нового рівня представленості та визнання української культури, але й привернути увагу країн-партнерів до реальних загроз національної та європейської безпеки.

Варто зазначити, що до початку 2022 року, в українському науковому дискурсі культурну дипломатію розглядали виключно як інструмент для просування зовнішнього іміджу держави. Проте, повномасштабне вторгнення Росії змістило фокус уваги досліджень на її роль в процесі залучення міжнародної підтримки, захисту національних інтересів та сепарування від наративів ворога в інформаційному полі. З точки зору державної безпеки, культурні ініціативи сприяють ефективній інтеграції України в міжнародну спільноту. Культурна дипломатія є основним інструментом «м'якої сили» в процесі протистояння інформаційним атакам агресора, що поширює фальшиві факти про Україну та «єдність народів». Крім того, вона є дієвим інструментом збереження культурної спадщини, а також засобом боротьби за права українців у світі, включаючи біженців та вимушених переселенців. В умовах війни, особливо гострим є питання збереження культурної спадщини окупованих територій. Політика культурної дипломатії сприяє її захисту, шляхом привертання уваги до загроз, що виникають для українських мистецьких об'єктів внаслідок військових дій. Їх збереження та повернення на підконтрольну Україні територію є пріоритетом, з огляду на те, що об'єкти культури зберігають вікову історію, традиції та автентичність нації, її генетичний код.

У висновку слід зазначити, що культурна дипломатія є нетиповим інструментом національної безпеки України. Її ціллю є не лише протидія інформаційній агресії та пропаганді, але й збереження та захист національної української ідентичності. Культурна дипломатія дозволила сформувати позитивний міжнародний імідж держави, підвищити інформаційну присутність, нівелювати ризики впливу російської пропаганди на світову спільноту та висвітлити реальні наслідки воєнних злочинів РФ проти цивільного населення України. Вона допомагає зміцнювати внутрішню єдність нації, залучати міжнародну підтримку та захищати культурну спадщину України. Урахування нових технологій та цифрових платформ відкриває нові можливості для розвитку культурної дипломатії, як складової частини політики національної безпеки в сучасних умовах.

Список використаних джерел

1. Указ Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного

стану в Україні» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 22.03.2025).

2. Nye, Joseph. Soft Power. The Means to Success in World Politics. New York: Public Affairs, 2004. 192 p.

3. Гібридна війна Росії проти України. Як перемогти на інформаційному фронті. Аналітичний посібник, 2023. 56 с.

4. Стратегія Українського Інституту на 2020-2024 роки. Міністерство закордонних справ України: офіційний портал. URL: <https://ui.org.ua/wp-content/uploads/2022/01/strategy-ukrainian-institute-3.pdf> (дата звернення: 22.03.2025).

Роль культурних ініціатив у зміцненні національної свідомості України в умовах війни

Оксана Куран

здобувач освітнього ступеня "магістр"
спеціальність "Публічне управління та адміністрування"
kuran_o@donnu.edu.ua

Донецький національний
університет імені Василя Стуса

ВСТУП

Актуальність дослідження полягає у необхідності аналізу, як ці сфери можуть бути використані для зміцнення національної ідентичності та консолідації суспільства, що особливо важливо в контексті повномасштабного вторгнення Росії та значних змін аудиторії культурного споживання.

Мета: визначити ефективність культурних ініціатив як інструменту зміцнення національної ідентичності в умовах війни.

Завдання: проаналізувати основні типи культурних ініціатив; дослідити їх вплив на формування національної свідомості; визначити найефективніші форми культурної діяльності.

Ключові слова: військовий час, культура, культурні ініціативи, національна свідомість, Україна.

МЕТОДОЛОГІЯ

Гіпотеза: культурні ініціативи під час війни є ефективним механізмом захисту та зміцнення національної ідентичності, що сприяє підвищенню суспільної стійкості.

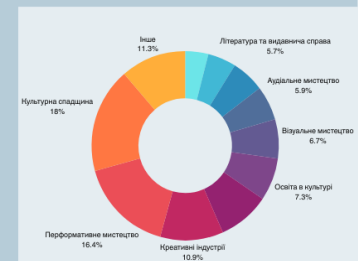
Методи дослідження включають аналіз наукової літератури, контент-аналіз, метод включеного спостереження та статистичний аналіз. Додатково проводився збір первинних даних шляхом проведення емпіричних досліджень, включаючи опитування громадян. Також було враховано висновки звіту, який базується на опитуванні 498 стейкхолдерів, щоб контекстуалізувати наші висновки.

ОСНОВНИЙ ВИКЛАД МАТЕРІАЛУ

Культура відіграє важливу роль у формуванні національної ідентичності, особливо під час війни. Історичні приклади, такі як ірландський культурний націоналізм чи американський бейсбол під час Другої світової війни, показують, як мистецтво та освіта сприяють єдності та патріотизму. В Україні культура стає інструментом протидії російській агресії, зокрема через збереження ідентичності та протидію дезінформації. Звіт підтверджує [1, с.23], що культурні ініціативи є життєво важливими для формування сильної культури доброчесності та національної свідомості, зазначаючи: "Необхідно розвивати трансформаційну силу мистецтва та культурної спадщини для формування в Україні сильної культури доброчесності як джерела підності".

На тлі повномасштабного вторгнення феномен популяризації української культури у світі суттєво прискорився. Визначні приклади цього: внесення українського борщу до списку нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО (липень 2022 р.), перемога гурту KALUSH на Євробаченні-2022 з народно-хіп-хоповою піснею "Стефанія" та їхній сміливий заклик допомогти Маріуполю та "Азовсталі". Зростає також інтерес до українських медіапродуктів, про що свідчать запити на субтитрування українських шоу для іноземної аудиторії та міжнародні колаборації українських виконавців (Jergu Heil та alyona alyona) з німецькими та польськими артистами [2, с.198-199]. Під час війни українські митці згуртувалися довкола спільної мети — бути почутими, поширювати українську культуру та цінності через різні форми мистецтва (відео, музику, кулінарію, образотворче мистецтво тощо), сприяючи їх популяризації для залучення міжнародної підтримки.

У контексті дослідження ролі культурних ініціатив у зміцненні національної свідомості України представлена діаграма демонструє, що найбільший внесок роблять інституції культурної спадщини (18%) та перформативного мистецтва (16,4%). Значну частку також становлять креативні індустрії (10,9%), що вказує на їхню зростаючу роль. Представленість різноманітних секторів свідчить про широкий спектр культурних ініціатив, що застосовуються для зміцнення національної свідомості.

ВИСНОВОК

Результати підтверджують, що різні культурні ініціативи (кіно, література, освіта, музика, кулінарія, образотворче мистецтво тощо) відіграють важливу роль у зміцненні національної свідомості України під час війни, адже саме вони сприяють єдності, формуванню ідентичності та стресостійкості, протидіючи пропаганді та підтримуючи соціальну згуртованість. Рекомендується залучення подальшого фінансування культурних ініціатив (державна та міжнародна підтримка, гранти, конкурси та ін.), зокрема варто відзначити навчання митців у підходах, чутливих до травм, та інвестиції в культурну інфраструктуру. У результаті це забезпечить їхній внесок у національну свідомість та соціальну згуртованість у довгостроковій перспективі, особливо через інтеграцію з ЄС та підтримку міжнародних колаборацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Культура та креативні індустрії в Україні: стійкість, відновлення, інтеграція з ЄС. URL : <https://www.cultureinexternalrelations.eu/wp-content/uploads/2024/07/DGEAC-CRP-UA-Report-July-2024-UA.pdf> (дата звернення: 28.03.2025).
- Просяник О. П., Придятько С. М. Збереження та просування української культури в умовах війни. URL : <http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/29326/1/%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8%20%D0%9F%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%B0%D1%82%D1%8C%D0%BA%D0%BE%20%D0%A1.pdf> (дата звернення: 28.03.2025).
- Маслікова І. Міжнародне співробітництво у сфері культури в умовах російсько-української війни: культурологічний аспект. *Українські культурологічні студії*. №1 (12), 2023.

Інформаційні технології маніпуляції на платформі "X" проти України

Юлія Паламарчук

здобувач другого ступеню навчання, кафедра політології та державного управління

ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

Вступ

У контексті повномасштабної агресії Росії проти України загострилася проблема інформаційного впливу на українське суспільство. Недостатньо дослідженим залишається механізм трансляції кремлівських наративів через проросійські акаунти у соцмережах. Мета дослідження виявити основні інструменти та теми дезінформації, що використовуються у Twitter-публікаціях. Завдання: зібрати та проаналізувати публікації, зіставити їх із заявами кремлівських спікерів, класифікувати ключові меседжі та встановити маніпулятивну модель інформаційного впливу.

Ключові слова: акаунт, дезінформація, наратив, путін, соцмережа, Twitter.

Методологія

Проросійські акаунти у Twitter поширюють наративи Кремля для дестабілізації українського інформаційного простору в умовах широкомасштабної війни. Було використано кількісний- та контент-аналіз публікацій на певну тематику та проведено хронологічне порівняння з військовими та політичними подіями у певний проміжок часу.

Дата	Акаунт	Кількість постів	Тема
12.03.2025	Wenden	2	Мобілізація
12.03.2025	Dolya	1	Мобілізація
13-15.03.2025	Кіт Кекунець	2	«режим Зеленського»

У дослідженні використано теоретичні положення інформаційної війни, зокрема концепти пропаганди, дезінформації та маніпуляції в цифровому середовищі. Об'єктом дослідження є проросійські акаунти на платформі «X», зокрема Wenden, «Пан кіт Кекунець» та Dolya, які транслюють наративи Кремля. Джерелами інформації стали заяви путіна за березень 2025 року, а також контент згаданих акаунтів, що відображає реакцію на ці заяви. Проведено контент-аналіз публікацій з метою виявлення ключових меседжів, маніпулятивних прийомів та повторюваних наративів. Що симетрично використовувалося у відповідності до військових та політичних подій і вказує на гібридну війну. Результати свідчать про системну інформаційну атаку з боку рф із фокусом на теми мобілізації, делегітимації влади та створення образу «кровавого режиму» в Україні. Проросійські акаунти транслюють заяви Кремля, використовуючи «ботоферми» з верифікованими акаунтами. Аналіз виявив прагнення дестабілізувати суспільну думку, зірвати мобілізаційні процеси та сформуванню позитивний імідж путіна як миротворця. Отримані дані потребують подальшого глибшого аналізу впливу зовнішніх акторів на внутрішній інфопростір України.

Висновок

Ідентифіковано три активні проросійські акаунти, контент яких містить понад 70% повідомлень, що співпадають з офіційними заявами рф. Якісний аналіз показав системне використання наративів про мобілізацію, "режим Зеленського" та образ путіна як миротворця, що посилювалося під час подій на фронті та міжнародної політики.

Список використаної літератури

1. Twitter-akaynt Wenden. X.com. URL: <https://x.com/WendenGall?t=3gtzkwdlrA72JMtQD2px3g&s=09>
2. Twitter-akaynt Пан кіт Кекунець. X.com. URL: <https://x.com/KekCatUA?t=M3-7gOEWtvZ1M66DrH-VHg&s=09>
3. Маск вводить плату за синю галочку в твіттері. Чому фейкових акаунтів може побільшати. BBC.com. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-63483332>
4. Мелекесцев К. Нові технології соціальних мереж та їх наслідки для інформаційного протистояння навколо історії України. Науковий вісник Ізмайльського державного гуманітарного університету. Випуск 61. 2023/5/30. С. 25-33
5. Паламарчук Ю. Д., Мацшина І. В. Образи Північної Кореї та Парагвайської диктатури в антиукраїнських наративах. Прикладні аспекти сучасних міждисциплінарних досліджень. 2024. С. 138-140.
6. путін про ідею 30-денного перемир'я: Ми за, але є нюанси. Meta.ua. URL: <https://meta.ua/uk/news/war-in-ukraine/1zpip6nrw5mw-putin-pro-ideyu-30dennogo-peremirya-mi-za-ale-e-nyuansi/>

СЕКЦІЯ 2.

Економічні та соціальні чинники публічної політики

Serebriannikova Natalia

PhD, head of Communication Technologies Center «Argentum»,
Odesa (Ukraine)

UKRAINIAN SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES: IMPACT ON SOCIAL STABILITY THROUGH PUBLIC POLICY

Russia's war against Ukraine, which began in 2014, and the open, full-scale aggression in 2022 have significantly changed Ukraine's social landscape. Instability and uncertainty about the future have led to certain changes in society's attitude toward business.

Micro, small, and medium-sized enterprises (MSMEs) are the backbone of Ukraine's economy, accounting for 99.98 percent of all businesses that provide 74 percent of job places. They produce 64 percent of the added value. [1]

Naturally, in response to the full-scale invasion, the state has allocated all its resources towards self-defense, which has unfortunately led to the ruin of several companies. Based on the National Bank's calculations, the Ukrainian economy saw a 50% decline in value as a result of the "unrealized" GDP. Specifically, the national economy incurs a cost of almost UAH 50 billion weekly. According to the IMF, Ukraine's economic losses resulting from the Russian military invasion are estimated to be 35% of its GDP. [2]

However, Ukraine's economy has demonstrated resilience due to the collaborative endeavors of the government and business sectors, the swift rehabilitation of essential infrastructure that was destroyed or damaged, and the ongoing financial backing from foreign allies.

Due to the state's significant fiscal load and its struggle for existence, it is unable to meet the majority of its social responsibilities, funding initiatives, and offering development funds. Business, faced with several war-related challenges, are slowly assuming this responsibility. Meanwhile, the state is under pressure to

liberalize business but is unable to do so effectively because of its significant budget deficit. However, both parties are attempting to achieve equilibrium. There are some details about Ukrainian business. The Ukrainian government has regularly implemented steps to help businesses. There are some details about Ukrainian micro, small, and medium-sized enterprises. The categorization of micro, small, and medium-sized firms in Ukraine lacks clear boundaries. These firms are classified by the legislation according to their number of employees and their turnover. Nevertheless, as a result of several tax optimization strategies, a firm might operate as a conglomerate of small businesses that may eventually consolidate into a unified entity at a certain juncture.

Despite the ongoing battles and bombardment of civilian infrastructure, corporate officials persist in alleviating pessimistic projections for their growth and the progress of products and services manufacturing. Advanter Group research, the Centre for Innovation Development, the Office for Entrepreneurship and Export Development, and the national project Diia, presented conclusive data about commercial activities for the time frame of May 31st to June 11th, 2023 [3]. When examining the UBI (Ukrainian Business Index), which measures business activity and its capacity to boost revenue and generate employment, we observe that in June 2023 it reached a value of 35.34 (out of a maximum of 100), indicating an improvement compared to April 2023 (34.03) and June 2022 (22.73). [4]

Notwithstanding the ongoing conflicts and regular power outages throughout this winter season, the economic sector in Ukraine remains stable. Amidst a challenging economic climate, Ukrainians are shown increasing bravery in venturing into entrepreneurship. According to Opendatabot, there was a significant increase in the number of entrepreneurs who started their firms in June 2023. Over the last three years, specifically, 31,477 individual entrepreneurs were registered, which is a record figure. June and July 2020 witnessed the establishment of almost 30,000 new enterprises. During the first half of 2023, Ukrainians established around 134 thousand new firms, accounting for nearly 70% of the total. The diagram illustrates the quantity of recently established sole proprietorships in the year 2022. [5]

In the first half of 2023, similar to the previous year, the retail trade sector had the highest number of new company ventures, with 3,405 Ukrainians (28.7%) formally commencing their entrepreneurial endeavors. Before the commencement of the full-scale conflict, computer programming, consulting, and associated activities were the most popular. Currently, they are classified as the second most popular category. In 2023, a total of 11,882 entrepreneurs, which accounts for

8.9% of the total, have initiated their firms in this specific region. With a total of 8745 individual entrepreneurs, the sector of "provision of other personal services" ranks as the third-most popular, accounting for 6.5% of all new businesses. A majority of small and medium-sized firms in Ukraine, specifically 57.2%, solely operate inside the domestic market. [6]

Businesses cite various problems and challenges that hinder the recovery and growth of entrepreneurial activity. These include unforeseeable events and government actions, a shortage of financially stable customers, heightened scrutiny from law enforcement and regulatory agencies, a scarcity of skilled workers, and limited access to financial resources for operational needs and expansion initiatives. The business prioritizes combating corruption, implementing tax and judicial reforms, and enhancing access to financial resources.

The primary challenge during times of conflict is a significant decrease in sales, up to 64.1%. Another major hindrance is the inadequate staffing caused by the deployment of professionals to the Armed Forces of Ukraine, accounting for 47%. Businesses attribute the increase in production costs to 31.2%, while a restriction on overseas business visits for males accounts for 29% of the challenges faced. Additionally, logistical concerns contribute to 26.9% of the difficulties encountered. [6]

Businesses are compelled to address social concerns due to the significant pressure they face. This necessitates significant shifts in societal attitudes towards business, particularly in the post-Soviet context where being an entrepreneur is often viewed negatively due to the prohibition of private property and the eradication of the entrepreneurial class in the former USSR region. It also calls for changes in gender stereotypes, perceptions of individuals with disabilities, attitudes towards resources, and a departure from paternalistic approaches in society. Additionally, it requires a reevaluation of the importance of social capital, with a recognition of the effectiveness of horizontal connections, particularly within the volunteer movement. Lastly, there is a need to reconsider the social role of the entrepreneur.

The most significant influence of small and medium-sized enterprises (SMEs) on society and the military:

SMEs, or Small and Medium-sized Enterprises, are involved in the Ukrainian army and the volunteer movement. Engagement in the volunteer movement and monetary backing from the military are crucial elements of a company's reputation. Oleksandr Yakovenko, the founder of EnlivUa logistics organization, who has prior experience in goods forwarding and container shipping, started

volunteering to protect his business and the city of Odesa. At the onset of the conflict, he established a business manufacturing bulletproof vests, which he subsequently diversified to include the production of FPV drones.

Small and medium-sized enterprises have a crucial role in effectively adjusting and recovering from losses and unexpected events. Mykola Bondarenko, hailing from the Vinnytsia area, received financial assistance from the Ukrainian Veterans Fund following the unfortunate demise of his son, who was a pilot. With the collected funds, he established a veterinary clinic and a veterinary pharmacy. Mykola Ruzhytskyi, a 66-year-old individual, obtained a grant after being injured and later founded a pig farm.

Ensure sufficient protection for the population residing in regions that are under occupation or located on the frontlines. For example, the occupation of Kherson resulted in a substantial number of people suffering from severe chronic illnesses, who were unable to obtain insulin and other necessary medications. To receive it, they were required to acquire Russian citizenship. Individuals who did not acquire Russian citizenship were not eligible to get the medications and most pharmacies were closed. Only a limited number of privately owned pharmacies remained operational. Sergey Gulvas, owner of Express Med, opted to deliver and coordinate the distribution of life-preserving pharmaceuticals into the city in collaboration with other volunteers. It was dangerous and difficult. The delivery was efficacious, and all those in need of medications got them.

Small and medium-sized enterprises aggressively endorse and assist their colleagues and rivals. For example, after a bombing in Kyiv, a private clinic was severely damaged. The proprietors of the other clinics allocated their finances to renovate it.

Engaging in proactive international business growth. The objective is to assist those who have been temporarily displaced from Ukraine in adapting and accessing transparent services. For example, Nova Poshta, franchise "Galya Baluvana", as well as other educational, informational, and consulting services. This enables us to see the incorporation of small and medium-sized enterprises into social processes and their substantial contribution to society.

Business leaders hold a critical role in shaping not only their companies but also the social and economic stability of the region. Their influence is far-reaching, and effective public policy is key to aligning their goals with societal needs. Here are the main aspects of this influence:

Economic Stability & Budget Contributions. Business owners contribute significantly to local and national budgets through taxes. This financial support is

crucial for funding public services and infrastructure. They also play a key role in supporting social stability by maintaining business activities and creating economic opportunities.

Military Support & Social Responsibility. Businesses have taken on a new role, particularly in times of war. They provide social and financial support to the military and their employees who serve on the front lines or are economically reserved. This includes offering jobs and assistance to the families of those fighting, as well as organizing volunteer activities and making donations.

Business Diplomacy. Business diplomacy becomes an essential tool in ensuring that businesses contribute to the region's global reputation. Through partnerships and collaborations, companies help maintain open dialogue and foster relationships that can further regional development.

Cultural and Historical Policy. Business leaders need to position themselves in terms of cultural and historical policy, advocating for the protection of rights and freedoms. They are expected to offer suggestions for development and defend sectoral interests in the face of legislative challenges.

Clear Communication & Public Policy. In complex environments, clear communication is key. Public policies need to be clearly communicated, with space for dialogue between the government and the business sector to ensure aligned goals. The multi-level communication that is now required demands that business leaders are both proactive and adaptable to the ever-changing landscape.

This framework applies especially to Ukrainian small and medium-sized enterprises (SMEs), which have proven to be a key stabilizing factor during the current conflict, supporting not only their employees but the wider community through their activities and partnerships. SMEs are actively involved in both domestic recovery and international business growth, showcasing their vital role in the country's social fabric and resilience.

References

1. Оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні бізнеси в Україні / Програма розвитку ООН. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/otsinka-vplyvu-viyny-na-mikro-mali-ta-seredni-biznesy-v-ukrayini> (дата звернення: 07.03.2025).
2. Мельник Т. Український бізнес в умовах війни: сучасний стан, проблеми та шляхи їх вирішення. *Journal of Innovations and Sustainability*. 2023. Т. 7, № 3. С. 07. DOI: 10.51599/is.2023.07.03.07.
3. Дослідження стану бізнесу в Україні (червень 2023 р.) / Advanter Group, Центр розвитку інновацій, Офіс з розвитку підприємництва та експорту,

національний проєкт Дія. URL: https://business.diia.gov.ua/uploads/6/32044-biznes_2023_hvila_12.pdf (дата звернення: 07.03.2025).

4. Стан та перспективи розвитку малого та середнього бізнесу в Україні: результати дослідження. Економічна правда. 2023. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/05/1/699634> (дата звернення: 07.03.2025).

5. У червні українці відкрили рекордну кількість ФОПів за останні три роки. Opendatabot. 2023. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/fop-record-2023> (дата звернення: 07.03.2025).

6. Дослідження стану та потреб бізнесу в умовах війни: результати опитування в грудні 2023 — січні 2024 року / Дія МСП. URL: <https://business.diia.gov.ua/en/cases/novini/doslidzenna-stanu-ta-potreb-biznesu-v-umovah-vijni-rezultati-opituvanna-v-grudni-2023-sicni-2024-roku> (дата звернення: 07.03.2025).

Мартинюк Ілля

Здобувач першого рівня вищої освіти
кафедри політології політології та державного управління.
Донецький національний університет імені Василя Стуса
(керівник ст.викл. Михайло Дубель)

ПЕРВИННЕ НАКОПИЧЕННЯ КАПІТАЛУ В ІСПАНСЬКІЙ КОЛОНІАЛЬНІЙ ІМПЕРІЇ, АСПЕКТИ ПОСТКОЛОНІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ІСПАНІЇ

Дослідження первинного накопичення капіталу в Іспанській колоніальній імперії є надзвичайно актуальним, оскільки воно дозволяє зрозуміти не лише економічні механізми, які сприяли формуванню світової капіталістичної системи, а й їхній вплив на сучасні економічні структури постколоніальних країн. Іспанія стала одним із головних центрів акумуляції багатств у XVI–XVII століттях, що спричинило значні зміни в європейській та світовій економіці. Аналіз цих процесів допомагає виявити закономірності становлення капіталізму та його наслідки для сучасних глобальних економічних відносин.

Поняття первинного накопичення капіталу набуло великого значення в історії економічних процесів, особливо з точки зору розвитку сучасного капіталізму. Іспанська колоніальна імперія стала однією з перших великих імперій, в рамках якої були застосовані специфічні механізми примітивного накопичення, що забезпечили подальший розвиток економічної системи

Європи. Розуміння цих процесів є ключовим для аналізу трансформації світової економіки в умовах колоніалізму та меркантилізму.

Іспанія, здобувши нові території після відкриття Америки, швидко впровадила політику меркантилізму, спрямовану на максимізацію державного багатства за рахунок колоніальних ресурсів. Цей підхід передбачав централізоване управління економічними процесами та систематичне накопичення капіталу для забезпечення конкурентоспроможності держави на європейській арені. Саме ця політика стала основою для подальшого економічного зростання Іспанії в XVI–XVII століттях. Формування соціальних інститутів, зокрема системи **енком'єнда**, дозволило іспанським колонізаторам організувати примусову працю місцевого населення. Це стало важливим чинником не лише в економічній експлуатації колоній, а й у формуванні соціальних структур, що згодом вплинули на еволюцію капіталістичних відносин як у метрополії, так і в колоніях [2, с. 230-235].

Одним із ключових джерел накопичення капіталу було видобуток золота та срібла на територіях Нового Світу. Гірничодобувна діяльність у таких регіонах, як Перу та Мексика, забезпечувала величезні припливи коштів до Іспанії, що дозволяло фінансувати військові кампанії, державний апарат та інші економічні ініціативи. Зокрема, система **Мітуриа** (наглядна система видобутку та розподілу ресурсів) забезпечувала державний контроль над видобутком і гарантувала, що частина отриманих доходів надходила до казни. Саме завдяки цій системі Іспанія змогла накопичити значні резерви капіталу, що стали базою для подальших економічних перетворень [2, с. 232].

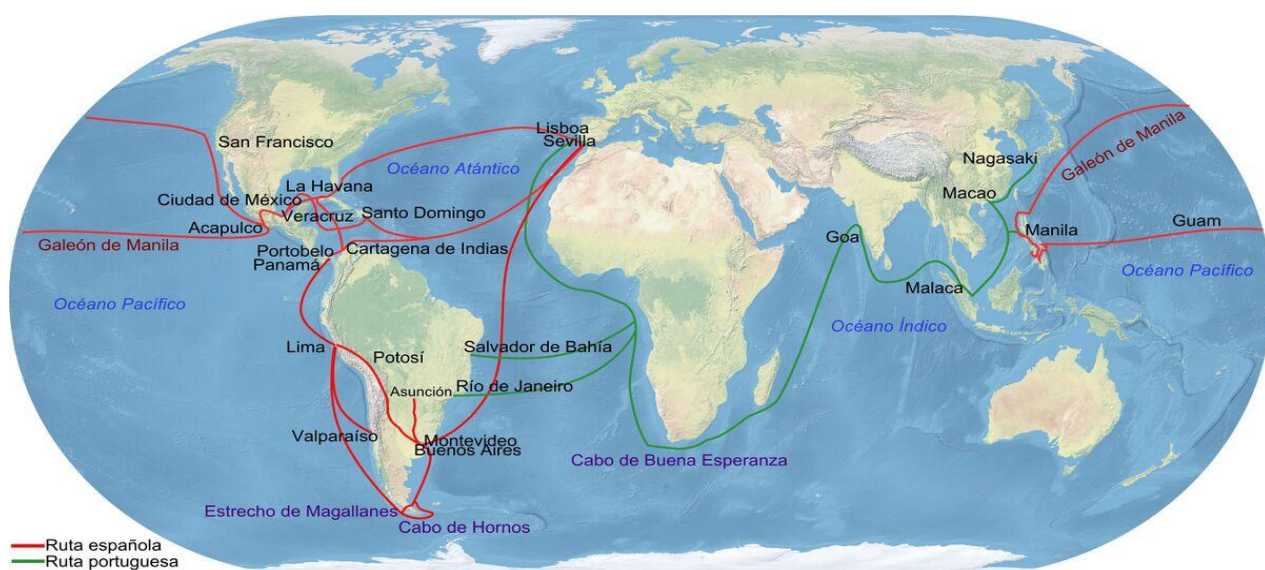

Рис. 1. Торгівельні маршрути Іспанської колоніальної імперії

Система енком'єнда передбачала передачу місцевим іспанським колоністам права використовувати працю корінних народів. Це дозволяло не лише організовувати примусову працю, а й експлуатувати значні трудові ресурси за мінімальну оплату або взагалі без неї. Концепція примітивного накопичення базується саме на таких експлуататорських механізмах, які дозволяли забезпечити початковий приплив капіталу для модернізації виробничих процесів [4, с. 47-53].

Іншим важливим чинником стало встановлення земельних монополій. Іспанська монархія надавала привілеї окремим родинам та підприємцям на володіння великими площами землі, що дозволяло консолідувати економічну владу та сприяти накопиченню приватного капіталу. Така система забезпечувала контроль над ключовими галузями виробництва, торгівлі та сільського господарства, що, у свою чергу, стимулювало розвиток ринкових відносин і стимулювало модернізацію економіки. Інституційні механізми колоніальної політики стали основою для формування ранніх капіталістичних відносин, що пізніше трансформувалися у сучасні ринкові системи [6, с. 221-227].

Первинне накопичення капіталу в Іспанській імперії створило фінансову базу, яка дозволила не лише забезпечити державне управління, а й сприяла розвитку банківської системи, торгівлі та інвестиційних процесів. За рахунок значних припливів срібла та золота з колоній, Іспанія змогла активно брати участь у формуванні європейської економічної системи, яка згодом еволюціонувала у класичний капіталізм [4, с. 50].

Системи примусової праці та монопольного володіння землею мали довгострокові соціальні наслідки. Вони сприяли формуванню жорстко структурованого суспільства, де економічна влада зосереджувалася в руках невеликої еліти. Це, з одного боку, сприяло ефективному накопиченню капіталу, а з іншого — створило передумови для соціальних конфліктів, які в подальшому мали вплинути на політичну стабільність як у колоніях, так і в метрополії [3, с. 52-60].

Іспанська корона активно втручалася в економічне життя колоній через встановлення монопольних торговельних систем та регулювання виробництва. Таке втручання стало запорукою як централізації влади, так і створення умов для подальшої інтеграції колоніальних економік у світову систему торгівлі. Правові та інституційні рамки, встановлені в період колонізації, визначили траєкторію розвитку економічних систем у пізніший період [1, с. 112-120].

Хоча концепція первинного накопичення капіталу допомагає зрозуміти

базові економічні процеси колоніальної епохи, сучасні дослідники вказують на низку обмежень даного підходу. Традиційні інтерпретації часто нехтували соціальними та культурними аспектами колоніального впливу, що також відігравали важливу роль у формуванні економічної системи. У цьому контексті важливо враховувати як внутрішні суперечності, так і зовнішні чинники, що впливали на процес накопичення капіталу.

Новітні дослідження прагнуть інтегрувати економічні, соціальні та культурні фактори в єдину модель аналізу колоніального накопичення капіталу. Так, наприклад, роботи Restall [5, с. 85-95] підкреслюють взаємозв'язок між економічною експлуатацією та трансформацією місцевих суспільств, що розширює традиційне розуміння процесів примітивного накопичення.

Попри величезні обсяги золота і срібла, що надходили з Америки, Іспанія не змогла ефективно використати свої колоніальні багатства для довготривалого економічного розвитку. Замість промислових інвестицій і технологічного прогресу, значна частина накопиченого капіталу була витрачена на військові кампанії, імпорт товарів і виплати боргів. У результаті Іспанія до кінця XVII століття опинилася в стані економічного занепаду, втративши свої лідерські позиції в Європі. Водночас накопичене багатство сприяло економічному розвитку інших країн, таких як Англія, Нідерланди та Франція, що заклало основу для їхньої майбутньої економічної гегемонії.

Отже, первинне накопичення капіталу в Іспанській колоніальній імперії стало одним із ключових чинників, що сприяли формуванню сучасних капіталістичних відносин. Видобуток дорогоцінних металів, система енком'єнда та встановлення земельних монополій дозволили не лише збагачувати державну казну, але й формувати соціально-економічну структуру, що стала базою для подальшої модернізації. Проте традиційні підходи до аналізу цього процесу мають свої обмеження, тому сучасні дослідники продовжують розширювати рамки аналізу, інтегруючи мультидисциплінарні підходи та враховуючи як економічні, так і соціальні чинники.

Список використаних джерел

1. Кузнєцова О. Іспанська колоніальна економіка: накопичення капіталу. *Журнал історичних досліджень*, 2005. №8(2). Р. 100–130.
2. Elliott J. H. *Imperial Spain: 1469-1716*. Cambridge University Press. 2002. Р. 230–235.

3. Fuente A. de la. Acumulación primitiva en la economía colonial española. *Revista de Historia Económica*, 1998. №7. P. 45–70.
4. Hobsbawm E. Primitive Accumulation. Розділ у *The Age of Capital*. Vintage Books, 1962. P. 47–53.
5. Restall M. Economic Exploitation and Social Transformation in Spanish America. *Colonial Studies Review*, 2010. №15(2). P. 85–95.
6. Schwartz S. B. Colonial Wealth and the Foundations of Modern Capitalism. *Historical Economics*, 1987. №12(3). P. 215–237.

Козюра Ігор

Доктор наук з державного управління, професор кафедри менеджменту.

Полтавський університет економіки і торгівлі

ORCID: 0000-0003-4681-5339

Дорошенко Владислав

Здобувач третього рівня вищої освіти кафедри менеджменту.

Полтавський університет економіки і торгівлі

ORCID: 0000-0002-9278-7167

РОЛЬ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОГО БІЗНЕСУ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ЗМІЦНЕННЯ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ТА ПІДТРИМКИ МІСЦЕВИХ ГРОМАД В УМОВАХ КРИЗОВИХ ВИКЛИКІВ

У контексті воєнного стану і економічної нестабільності в Україні перед підприємствами постає критичний виклик щодо збереження їхньої стійкості і конкурентоспроможності. Кризові обставини, зокрема військові зіткнення на території країни, не лише підривають бізнес-процеси та порушують виробничо-збутові ланцюги, але й мають значний вплив на добробут суспільства та держави загалом. У такі періоди соціально відповідальний бізнес (СВБ) виступає важливим інструментом підтримки економічної стійкості та забезпечення допомоги місцевим громадам, які найбільше потерпіли від військових дій та їх наслідків.

Актуальність цього дослідження зумовлюється нагальною потребою українських підприємств у швидкій адаптації до умов воєнного стану і активній участі у відновленні національної економіки. У цьому контексті СВБ розглядається не лише як засіб підтримки компаній, але й як стратегічний підхід до збереження конкурентних переваг та довіри клієнтів і партнерів. Чимало українських бізнес-структур вже інтегрують соціально відповідальні

ініціативи для підтримки збройних сил і цивільного населення, що сприяє стабілізації економічної ситуації на регіональному рівні.

Метою цієї доповіді є визначення ролі СВБ як засобу зміцнення стійкості і конкурентоспроможності підприємств в умовах кризових викликів. Дослідження аналізує потенційні стратегії адаптації бізнесу, спрямовані на підтримку місцевих громад, забезпечення стабільності робочих місць і мінімізацію негативного впливу економічних потрясінь на діяльність підприємств. Вивчення практичного досвіду українських компаній у впровадженні соціально відповідальних ініціатив під час кризової ситуації дозволяє отримати значуще розуміння успішності цих заходів.

Соціально відповідальний бізнес являє собою концепцію, що підкреслює добровільну інтеграцію соціальних, екологічних та етичних аспектів в усі рівні ухвалення рішень компаній. Основний принцип СВБ полягає в тому, що бізнес має не тільки прагнути фінансових результатів, але й враховувати інтереси суспільства і дбати про охорону навколишнього середовища [1, с. 188-189]. Це на практиці означає створення нових робочих місць, підтримку місцевих спільнот, забезпечення справедливої оплати праці та дотримання екологічних норм.

Сучасні підходи до СВБ базуються на різних теоретичних засадах. Одним із ключових є теорія стейкхолдерів, що акцентує значущість різноманітних зацікавлених сторін – споживачів, співробітників, інвесторів і громадськості – у формуванні стратегії компанії [2, с. 333]. Відповідно до цієї теорії, бізнес має виконувати зобов'язання перед усіма стейкхолдерами, а не лише зосереджуватись на максимізації прибутку.

У сучасних умовах суспільних викликів впровадження соціальної відповідальності приносить значні переваги для бізнесу. СВБ дозволяє сформулювати позитивний імідж, зміцнювати репутацію та підвищувати лояльність клієнтів. Споживачі все частіше віддають перевагу брендам, що демонструють етичну та соціально відповідальну поведінку. Крім цього, фірми, які активно підтримують місцеві громади, сприяють стабільності та стійкості ринку, що підвищує їхню конкурентоспроможність і привабливість для інвесторів.

У кризових умовах підприємства адаптуються через впровадження ряду стратегій для підтримки внутрішніх та зовнішніх зацікавлених сторін, оптимізації ресурсів та збереження конкурентоспроможності. Одним із шляхів є перенесення діяльності в більш безпечні регіони, що дозволяє компаніям гарантувати безпеку співробітників і продовжувати операційну діяльність [3, с.

23]. Наприклад, багато підприємств з Харківської та Дніпропетровської областей перенесли свої потужності на захід України, де рівень ризиків для діяльності є значно нижчим.

Значну увагу також приділяють підтримці місцевих громад. Підприємства залучають ресурси для допомоги внутрішньо переміщеним особам, надають матеріальну підтримку військовим та цивільним. Так, деякі українські виробники продуктів харчування під час воєнних дій організували програми безкоштовної або частково субсидованої доставки продуктів харчування для тих, хто їх потребує, що сприяє підвищенню лояльності споживачів і позитивно впливає на репутацію компаній.

Українські компанії, такі як “Епіцентр”, “Нова Пошта”, “Розетка”, “Фармак” та інші активно впроваджують соціально відповідальні ініціативи, які не лише підтримують населення, але й створюють основу для довгострокових відносин з громадою, сприяючи сталості бізнесу. Такі приклади демонструють, як бізнес у кризових умовах може забезпечити стабільність, підтримуючи економічний розвиток і соціальну згуртованість.

Серед найбільш поширених стратегій реалізації корпоративної соціальної відповідальності для зміцнення стійкості та конкурентоспроможності підприємств під час кризи виділяються: 1) фінансова, матеріальна чи технічна підтримка місцевих громад, населення та співробітників [3, с. 409]; розширення каналів збуту та партнерських відносин [13]; інновації у продуктах і послугах, покращення технологій і нові сервіс-орієнтовані підходи [3, с. 408; 4, с. 22].

Значні переваги надає підприємствам реалізація соціально відповідальних стратегій. Це включає покращення корпоративного іміджу, зміцнення довіри з боку споживачів і партнерів та підвищення лояльності клієнтів. Позитивне сприйняття бренду набуває особливої важливості у кризових умовах, коли споживачі більше зважають на етичність бізнесу та його внесок у суспільство. Соціально відповідальні компанії отримують конкурентну перевагу, адже демонструють здатність до стійкості та підтримки суспільства в умовах криз. Крім того, соціальна відповідальність бізнесу сприяє внутрішній стабільності компанії: зростає залученість працівників, а їхня лояльність покращує продуктивність [5, с. 5].

Доцільно зазначити активну державну підтримку разом із міжнародною технічною допомогою в Україні. Під час воєнного стану це стало важливим інструментом для збереження та розвитку економіки. Основні напрямки цієї підтримки включають надання фінансових субсидій, податкових пільг і

пільгових кредитів для підприємств, які реалізують соціально відповідальні програми. Наприклад, гранти для розвитку малого та середнього бізнесу надаються через такі платформи як ЄБРР [1] та USAID, що сприяють зміцненню економічного потенціалу підприємств у кризові періоди [6].

Суттєва частина державної підтримки полягає в реалізації програм, що спрямовані на працевлаштування внутрішньо переміщених осіб забезпечуючи економічну інтеграцію цих громадян. Ініціатива «єРобота» передбачає програми фінансування малого та середнього бізнесу, що залучають соціально незахищені верстви населення та інвестують у місцеві громади [7].

Окрім фінансової підтримки, держава запроваджує освітні програми та платформи для обміну досвідом щодо реалізації соціально відповідальних практик. Зокрема, бізнеси мають доступ до інформаційних ресурсів та семінарів від Міністерства економіки України та міжнародних організацій, які орієнтують свою діяльність на підтримку підприємств в умовах війни.

Відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 року № 66-р, затверджено Концепцію державної політики, спрямовану на розвиток соціально відповідального бізнесу в Україні до 2030 року, яка визначає ключові напрями діяльності [8].

Таким чином, у контексті воєнного стану державна підтримка соціально відповідального бізнесу в Україні носить інтегрований характер, поєднуючи фінансові стимули з інформаційно-консультативною підтримкою та програмами розвитку. Це сприяє збереженню соціально орієнтованих ініціатив бізнесу, забезпеченню його стійкості та посиленню соціальної згуртованості.

Практичні рекомендації для зміцнення стійкості та підтримки місцевих громад в умовах кризових викликів для бізнесу:

1. Адаптація соціально відповідальних ініціатив до кризових умов: слід розробити спеціальні програми підтримки для співробітників і місцевих громад, які можуть включати матеріальну допомогу, гнучкі умови праці та психологічну підтримку.

2. Розширення каналів збуту та партнерств: важливо забезпечувати доступність товарів і послуг навіть у складних умовах, чого можна досягти через розвиток нових каналів збуту, залучення місцевих партнерів та вдосконалення логістичних підходів.

3. Підвищення інноваційності у продуктах і послугах: кризи часто потребують нових підходів до ведення бізнесу, тому адаптація продуктів і послуг відповідно до потреб споживачів може стати важливою конкурентною

перевагою [9].

Акцент варто зробити на розробленні методології оцінки ефективності впроваджених ініціатив, що дасть змогу краще зрозуміти їхній вплив на стійкість бізнесу в умовах нестабільності.

Список використаних джерел

1. Маркович І., Бажанова Н., Паляниця В. Соціальне підприємництво та соціально відповідальний бізнес. *Нарощування фінансово-економічного потенціалу суб'єктів економічних відносин як основа поступального розвитку територіально-господарських систем* : монографія. Тернопіль : ФОП Паляниця В. А., 2021. С. 187-192.
2. Матвійчук Л. О., Ткач К. І. Генеза концепцій корпоративної соціальної відповідальності. *Економіка і суспільство*. 2016. Вип. 6. С. 332–337. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/6_ukr/57.pdf. (дата звернення: 07.03.2025).
3. Червінська Л., Червінська Т., Каліна І. та ін. Соціальна відповідальність бізнесу в умовах війни. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2023. Т. 6. № 53. С. 405–416. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.6.53.2023.4187>.
4. Відповідальна поведінка бізнесу в часи війни в Україні. Дослідження контексту. *UNDP Україна*. 03.10.2023. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/vidpovidalna-povedinka-biznesu-v-chasy-viyny-v-ukrayini-doslidzhennya-kontekstu>. (дата звернення: 07.03.2025).
5. Dielini M., Aksentiuk M. Social Responsibility of Business under the War Conditions. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 66. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-66-65>.
6. Grow your business in Ukraine. Overview. European Bank for Reconstruction and Development. URL: <https://www.ebrd.com/work-with-us/advice-for-small-businesses/ukraine.html> (дата звернення: 07.03.2025).
7. єРобота: Гранти від держави на відкриття чи розвиток бізнесу. *Міністерство економіки України*. URL: <https://is.gd/BcEGDI> (дата звернення: 07.03.2025).
8. Коваль О. Корпоративна соціальна відповідальність під час війни та в повоєнному відновленні. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2024. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/korporativna-sotsialna-vidpovidalnist-pid-chas-viyny-ta-v> (дата звернення: 07.03.2025).
9. Козюра І. В., Дорошенко В. В. Соціально відповідальний бізнес як стратегія зміцнення стійкості та конкурентоспроможності підприємств в умовах кризових викликів. *БізнесІнформ*. 2024. № 11. С. 294-300. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-11-294-300>.

Шарий В'ячеслав

Доктор наук з державного управління,
доцент кафедри менеджменту та державної служби,
ННІ економіки і права.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
ORCID: 0000-0002-5598-3505

Дорошенко Ярослав

Головний державний аудитор Управління Північного офісу
Держаудитслужби

Шарий Іван

Головний державний аудитор Управління Північного офісу
Держаудитслужби

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ТА ВПЛИВ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВИ

В сучасних умовах економічна безпека сприяє соціально-економічному розвитку та є важливим елементом національної безпеки держави. Лише в системі забезпечення економічної безпеки створюються умови та формуються методи протидії економічним загрозам, включаючи загрози тіньової економіки. Це обумовлено тим, що останнім часом вона набула нових обрисів і в результаті склалася система кримінальної тіньової економіки.

Тіньова економіка становить економічні процеси, що не афішуються, приховуються їхніми учасниками, не контролюються державою та суспільством, не фіксуються офіційною державною статистикою. Це непомітні процеси виробництва, розподілу, обміну, споживання товарів і послуг, економічні відносини, в яких є зацікавленими окремі люди та групи людей.

Розмаїття позицій щодо розуміння поняття «тіньова економіка» обумовлене розбіжностями в сутності як теоретичних, так і практичних завдань методології, що застосовуються авторами, а також методики дослідження й постановки ними цілей.

Наприклад, В. О. Сомова та В. А. Фурса зазначають, що тіньова економіка за своєю сутністю є складним суспільно-економічним явищем, пов'язаним із незаконним привласненням суб'єктом економічної діяльності частини створеної вартості або частини майна через різноманітні спотворення достовірної інформації про рух грошових коштів та матеріальних цінностей, поданням неправдивої інформації первинного обліку для приховування

джерел оподаткування [1].

Вітчизняний дослідник І. В. Шевчук вважає, що тіньова економіка – це незаконна економічна діяльність суб'єктів господарювання, що характеризується уникненням оподаткування, переливанням капіталу поза існуючою економічною системою країни, отриманням доходу з порушенням чинного законодавства [3].

Якщо сходити до сутності тіньової економіки через детінізацію національної економіки, то С. Суворова та О. Кульганік доходять висновку, що детінізація національної економіки передбачатиме зменшення розмірів тіньового сектору шляхом формування єдиної системи заходів, спрямованих на усунення та запобігання основним причинам і передумовам виникнення тіньової діяльності або перешкоджання передачі коштів, одержаних незаконним шляхом на легальний рівень [2, с. 171].

Також не існує єдиної думки щодо розділення тіньової та кримінальної економік. Доцільно погодитися з думкою багатьох учених, що причини тіньової економіки мають соціально-економічні аспекти та викликані прагненням окремих шарів населення до нормальної життєдіяльності, а з боку підприємницьких структур до власного становлення й розвитку. Причиною кримінальної економіки є прагнення індивіду до неадекватного збагачення, використовуючи злочинні методи.

Думається, що сутність тіньової економіки полягає в її непомітності.

Виникнення та існування тіньової економіки полягає в наступних передумовах:

- деструктивні потреби людини, що існують у будь-якому суспільстві та за будь-яких форм соціально-економічного укладу;
- нездатність існуючої економічної системи забезпечити найбільш ефективне використання виробничих сил і необхідний рівень виробничих відносин для підтримання добробуту населення країни;
- протиріччя між споживчою вартістю факторів виробництва та їх обмінною вартістю. Наприклад, фактори виробництва можуть використовуватися неефективно, здебільшого, для швидкого збагачення незначної групи громадян;
- деформація відносин вартості. Наприклад, у роки «військового комунізму» відбувалася націоналізація приватної власності, «розкуркулювання»; у період адміністративно-командної системи існувала заборона приватної власності та підприємництва.

В умовах реформування деформація відносин власності проявилася у

процесі присвоєння державної власності економічно активними громадянами, а також під час легалізації кримінального капіталу в ході приватизації.

До функцій тіньової економіки належать:

- стабілізаційна функція, що проявляється у здатності вирішувати деструктивні проблеми. Тіньова економіка, реалізуючи відповідну функцію, забезпечує відновлення рівноваги системи, що відбувається в процесі вирішення деструктивного протиріччя та звуження тіньового сектору економіки;

- конструктивна функція, що передбачає вирішення протиріч/суперечностей деструктивного змісту, які існують у господарській системі. Якщо стабілізаційна функція дозволяє тіньовій економіці зберігати існуючу систему та її якісні характеристики, то конструктивна функція додатково тягне за собою зміну якісних характеристик системи, тобто її розвиток;

- паразитична функція тіньової економіки становить форму прояву деструктивних економічних протиріч у вигляді діяльності паразитичного сектору, що прагне зберегти якісні характеристики економічної системи з метою подальшого прояву паразитизму. На думку фахівців, діяльність у цьому випадку спрямована на використання економічних ресурсів з метою власного споживання [1; 2; 3];

- деструктивна функція полягає в тому, що тіньова економіка є формою прояву деструктивних протиріч, які руйнують цілісність економіки як системи та сприяють втраті її якісних характеристик, що призводить до розриву єдиного цілого на самостійні частини, а також до деформації виробничих відносин. При цьому слабшають функціональні зв'язки складових економічної системи й активізуються зв'язки, що руйнують систему.

У державному секторі господарства доцільно виокремити такі види тіньової економіки:

- економіка приписок, що видає фіктивні результати за реальні (наприклад, приписки продукції, фальсифікація якості та ціни товару тощо);

- економіка неформальних зв'язків, що забезпечує приховане виконання звичайних виробничих завдань (наприклад, оплата праці так званих «заробітчан», організація бенкету під час прийому офіційних осіб тощо);

- економіка хабарів, тобто зловживання службовим становищем посадових осіб для особистих, корисливих цілей (наприклад, корупція, використання різних привілеїв тощо).

Поняття «чорної економіки» може ототожнюватися з поняттям «економіки організованої злочинності». Доцільно відмітити, що «чорна» та «кримінальна» економіки відокремлені від «білої» ще в більшій мірі. У цих умовах виникла й так звана «сіра» економіка. Водночас на рівні «великого бізнесу» може спостерігатися їх взаємне переплетення. Основні критерії типології тіньової економіки подано в табл. 1.

Таблиця 1. Критерії типології тіньової економіки

Основні ознаки	«Біла» тіньова економіка	«Сіра» тіньова економіка	«Чорна» тіньова економіка
Суб'єкти	Менеджери офіційного «білого» сектору економіки	Неофіційно зайняті	Професійні злочинці
Об'єкти	Перерозподіл доходів без виробництва	Виробництво звичайних товарів і послуг	Виробництво заборонених товарів і послуг
Зв'язки з «білою» економікою	Невідривна від «білої»	Відносно самотійна	Автономна щодо «білої»

Джерело: складено автором

Ця типологія може не бути ідеальною та завершеною, оскільки не існує жорсткої градації між різними видами тіньової та протиправної економічної діяльності. Наприклад, організовані злочинні групи можуть збирати данину з підприємств неформального сектору та, використовуючи контакти з легальними підприємствами, переводити в готівку свої доходи.

Учасники тіньового сектору економіки можуть вести співробітництво між собою, що й об'єднуватиме їх у протистоянні з офіційною економікою.

Показники тіньової діяльності ідентифікують:

- діяльність некорпорованих підприємств (які безпосередньо належать одному власнику);
- діяльність некорпорованих підприємств із неформальною зайнятістю (тимчасові бригади та ін.);
- неофіційну нелегальну діяльність, у тому числі легальні види діяльності, якими можуть займатися без ліцензій і спеціальних дозволів;

- нелегальну діяльність, до якої можуть належати заборонені законом виробництво й поширення товарів, які мають ефективний ринковий попит.

Тіньова економіка досить щільно пов'язана з економічною злочинністю, що складається з посягань на власність і підприємницьких злочинів. Сутність економічного злочину може критися в конфлікті економічних інтересів. Ще, думається, що економічна злочинність є протиправною діяльністю, яка посягає на інтереси економіки держави в цілому, а також на приватну підприємницьку діяльність, інтереси окремих груп громадян і постійно та систематично здійснюється з метою вилучення наживи в рамках і під прикриттям законної економічної діяльності як фізичними, так і юридичними особами.

Доцільно зазначити, що, з інституційної точки зору, економічна злочинність (як інститут) може становити процес формування відносин у суспільстві, які постійно та стабільно відтворюються, впливаючи на зростання трансакційних витрат, знижуючи ефективність економічної системи в цілому. Ці відносини можуть набувати повсюдного тиражування як на мікро- та макрорівнях.

Отже, в якості джерел тіньової економіки можуть бути виокремлені легальні та нелегальні господарюючі суб'єкти.

1. Автономні економічні відносини між окремими суб'єктами та їх неформальними об'єднаннями, що можуть переслідувати ціль щодо задоволення особистих потреб і потреб, які не реєструються й не враховуються державою. Ці відносини можуть бути пов'язані з прорахунками в господарській діяльності й недооцінюють контролюючі галузі державної влади, що може вказувати на:

- слабкість фінансових і податкових служб, що можуть свідомо чи несвідомо стимулювати ухилення від сплати податків;
- відсутність розвиненої системи ринків, що може призводити до використання незаконних джерел ресурсозабезпечення;
- надлишкову адміністративну регламентацію, в тому числі – протизаконну;
- сумніви стратегічної (довгострокової) політики держави щодо недержавного підприємництва та ін.

2. Тіньову економіку може підживлювати й система неформальних, фіктивних економічних відносин, що, гіпотетично, склалася, яка може забезпечувати задоволення корисливих інтересів за рахунок недосконалості раніше діючої і перспективної системи господарювання.

3. Система кримінальних відносин, що може ґрунтуватися на зловживанні службовим становищем або на корисливому насильному вторгненні до виробничої та розподільчої сфер економіки (незаконна виробнича діяльність) також може жити тіньову економіку.

До неї належать усі види діяльності, що цілком вилучені з офіційного економічного життя, оскільки вони вважаються несумісними з ним і призводять до її деградації й руйнування.

Таким чином, тіньова економіка підриває економічну безпеку держави (країни). Сучасні уряди мають здійснювати жорстку та безкомпромісну боротьбу з нелегальним сектором економіки.

Список використаних джерел

1. Сомова В. О., Фурса В. А. Сутність і структура тіньової економіки. *Актуальні питання забезпечення фінансової безпеки держави в умовах глобалізації*. Харків, 2022. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/34b1d949-bd18-4bb2-b38a-6c6243913c47/content> (дата звернення: 07.03.2025).
2. Суворова С., & Кульганік О. Тіньова економіка в Україні: стан та шляхи подолання. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. №8(08). С.168 – 172. URL: <https://doi.org/10.32782/dees.8-28> (дата звернення: 07.03.2025).
3. Шевчук І. В. Тіньова економіка як загроза безпеці України в економічній сфері. *Державне управління: удосконалення та розвиток*, 2016. № 12. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1176> (дата звернення: 07.03.2025).

Карнаух Богдан

Здобувач першого рівня вищої освіти
кафедри політології політології та державного управління.
Донецький національний університет імені Василя Стуса
(керівник ст.викл. Михайло Дубель)
ORCID: 0009-0009-8681-4403

ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

З початком російсько-української війни, питання фінансової стійкості, економічної безпеки та стабільності України, набуває важливості. Зараз під

загрозою не лише фізична цілісність держави, а й її економічні можливості. Ресурси держави повинні використовуватись як для проведення бойових дій, так і для підтримки економічного розвитку та соціальної стабільності. Це вимагає правильного управління бюджетом.

Метою дослідження є дослідження фінансової стійкості України в умовах повномасштабного вторгнення шляхом аналізу використання бюджету, надання оцінки обсягу державного боргу, визначення стабільності національної валюти.

Повномасштабне військове вторгнення російської федерації та територію України призвело до часткового припинення виробничої та сільськогосподарської діяльності, що завдало удару по економічній та фінансовій системах України [1].

На основі аналізу Закону про Держбюджет України на 2022 рік прийнятий Верховною Радою та опублікованого 2 грудня 2021 року, можна побачити, що доходи Державного бюджету мали становити 1,32 млрд грн [2]. Це сумі з доходами з загального та спеціального фонду Державного бюджету України. Видатки Держбюджету з загального фонду та спеціального в сумі мали становити - 1,49 млрд грн. Граничний обсяг дефіцит Державного бюджету у сумі мав становити 188 млн грн.

Після лютого 2022 року, уряд доклав чималих зусиль для того, щоб заручитись підтримкою від міжнародних партнерів та отримав значну фінансову допомогу, що дозволило збалансувати бюджет України. Тому фактичні доходи державного бюджету у 2022 році становили 1 трлн 787,7 млрд грн з, яких 481,1 млрд грн становили гранти від міжнародних партнерів [3].

Фактичний дефіцит державного бюджету за 2022 рік становив 914,9 млрд грн, що відповідає 17,6% ВВП, і є значно нижчим за граничний показник, встановлений законом.

Найголовнішим напрямком використання бюджетних коштів стала національна безпека і оборона. На неї було виділено 1,537 трлн грн, що в 5,8 раз більше ніж у 2021 році. На соціальний захист було виділено 426 млрд грн з, яких 53 млрд використано для підтримки внутрішньо переміщених осіб і 30,8 млрд на програму «єПідтримка» спрямованої на підтримку громадян, які втратили роботу внаслідок війни. В результаті кожен хто втратив роботу отримав по 6500 грн.

За даними Мінагрополітики, агропромислові підприємства до війни забезпечували близько 40% валютної виручки від експорту товарів, а в 2022

році зібрали понад 60 млн тонн зернових та олійних культур, що в двічі менше ніж у 2021 році (108 млн тонн).

3 листопада 2022 року було прийнято закон про Державний бюджет на 2023 рік. У законі йшлося про загальний дохід у сумі 1329,3 млрд грн [3]. Видатки у сумі 2580,7 млрд грн. Протягом 2023 року до цього закону було внесено чотири зміни з яких можна вважати три найбільш важливими:

- Перша зміна від 24 лютого 2023 року вказувала про збільшення видатків Міністерству охорони здоров'я України для реалізації інвестиційних проектів на будівництво та модернізацію закладів охорони здоров'я. На це виділили 1,3 млрд грн. Міністерству економіки України збільшили бюджетні призначення на суму 1,3 млрд грн, щоб те в свою чергу запроваджувало гранти на створення бізнесу;

- Друга зміна датувалася березнем 2023 року. Йшлося про виділення 518,2 млрд грн на зарплати військовим; для відновлення резервного фонду збільшено видатки загального фонду за програмою «Резервний фонд» на 19 млрд грн; було зменшено бюджетні призначення Міністерства фінансів України на обслуговування державного боргу та на виконання державою гарантійних зобов'язань за позичальників, що отримали кредити під державні гарантії на загальну суму 57,2 млрд грн;

- Третя зміна, що відбулась вже восени 2023 року, була спрямована на протидію широкомасштабній збройній агресії російської федерації та підтримці тих, хто постраждав у наслідок війни. Тому на оборону було видано 304,6 млрд грн; Для допомоги внутрішньо переміщеним особам виділили 16,6 млрд грн; На відновлення інфраструктури через європейські програми додали 6 млрд грн.

23 квітня 2024 року Урядом було прийнято розпорядження Кабінету Міністрів щодо схвалення звіту про виконання бюджету 2023 року. У цьому звіті йдеться про фактичні доходи та видатки державного бюджету, а саме: Дохід в 2023 році становив 2,67 трлн грн, з яких 433,9 млрд грн це гранти від міжнародних партнерів. Видатки порівняно з 2022 роком збільшились до понад 4 трлн грн, із яких близько 2,65 трлн це видатки на національну безпеку. Можна

побачити, що план було виконано із вкрай високим рівнем дефіциту у сумі 1336,8 млрд грн, однак він залишався допустимим в межах прийнятого Закону.

Незважаючи на напругу та коливання в економіці, Україні залишилась одним із провідних виробників та постачальників аграрної продукції. У 2024

році було зібрано 73,6 млн тонн урожаю з площі 19,5 млн га, з яких 53,9 млн тонн становили зернові та зернобобові тоді, як у 2023 році – 59,8 млн тонн; 19,7 млн тонн – олійних культур, на відміну від 20,7 млн тонн у 2023; 12,1 млн тонн – цукрові буряки. Ці показники свідчать про те, що урожай 2024 року став меншим ніж у 2023. Причиною цього, на мою думку, є постійні бойові дії, які несуть за собою втрати робітників та погіршення умов для кращого урожаю. Затверджений 9 листопада 2023 року закон про держбюджет на 2024 рік містив наступну інформацію: дохід - 1768,5 млрд грн і видатки - 3309 млрд грн. Бюджет на 2024 рік також планувався дефіцитним. Нестача коштів повинна була складати 1571,5 млрд грн [4].

В першій статті закону про бюджет на 2025 можна побачити, що доходи до бюджету у сумі становитимуть 2,32 млрд грн, а видатки 3,92 млрд грн [5]. Пріоритетом номер один залишається оборона. Мінфін зазначає, що на оплату праці військових передбачено 1,16 трлн грн, що на 10 млрд більше, ніж торік. Не було забуто і про соціальний захист на який передбачено 420,9 млрд грн. З них надходження до Пенсійного фонду складуть 236,9 млрд грн, виплати пільг та субсидій - 42,3 млрд грн. На підтримку ветеранів війни передбачено 10,5 млрд грн, з яких 1,7 млрд будуть направлені на психологічну підтримку. Не обійшли стороною і бізнес. Для розвитку підприємництва у рамках програми “5-7-9%” передбачено 18 млрд грн. Програма спрямована на кредитування малого та середнього бізнесу. Це допоможе економічному відновленню та збереже робочі місця.

Згідно з Бюджетним кодексом України, державний борг - це загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення [6].

На сайті Міністерства Фінансів України можна прослідкувати, як збільшувався державний та гарантований державою борг в їх інформаційних довідках [7]. Станом на 31 грудня 2021 року державний та гарантований державою борг становив 2 672,02 млрд грн або 97,95 млрд доларів США, в тому числі державний та гарантований державою зовнішній борг - 1 560,42 млрд (57,20 млрд дол. США).

З початком повномасштабного вторгнення станом на лютий 2022 державний та гарантований державою борг становив 2 730,08 млрд грн або 93,32 млрд доларів США. Зовнішній - 1 662,69 млрд грн [7].

Станом на 31 січня 2025 року загальний борг України складає 7,068 трлн грн, з якого зовнішній - 5,141 трлн грн, а внутрішній - 1,927 трлн грн. Уряд

сподівається, що в 2025 році не буде необхідності в фінансуванні країни через підтримку міжнародних партнерів та внутрішніх запозичень, повідомляє Reuters [8].

Національний Банк України у своєму звіті про фінансову стабільність наголошує, що, попри російську агресію, стабільне надходження міжнародної допомоги дає змогу фінансувати дефіцит в області оборони і згладжувати вразливості економіки України, які виникли внаслідок війни. Тому міжнародна допомога дає можливість національному банку підтримувати стабільність на валютному ринку.

На початку повномасштабного вторгнення НБУ, для забезпечення стабільності фінансової системи, зафіксував курс гривні на рівні 29,25 за долар. В липні 2022 року, офіційний курс гривні зріс до 36,56 грн за долар. Таким курсом гривні залишався до жовтня 2023 року, коли НБУ впровадив режим керованої гнучкості обмінного курсу [10]. Заміна на цей курс була необхідною, оскільки тривале перебування валюти на одному рівні призвело б до вичерпання міжнародних резервів, що, у свою чергу, призвело б до кризи.

Крім цього НБУ на початку повномасштабного вторгнення ввели в дію ще один проєкт. Назва проєкту Power banking. Завдяки ньому, українські банки безперебійно надавали клієнтам свої послуги, навіть під час блекаутів.

У 2025 році офіційний курс гривні до долара знизився, але не сильно, лише на 1% в той же час курс гривні до євро залишається незмінним. Щодо готівкової валюти, то дефіцит відсутній, але й попит також не виріс. Прогнозується, що курс гривні до долару у 2025 буде 45 грн, 46,5 у 2026 і 46,4 у 2027 [10].

Інфляція у 2023 році вона знизилась з 27% до 5% і залишалась біля цього показника майже весь 2024 рік. Поточне підвищення інфляції є тимчасовим і помірні зміни курсу не вплинуть на інфляцію, запевняє НБУ.

Під час дослідження аспектів фінансової стійкості України в умовах повномасштабного вторгнення хочу відмітити, що держава щодня стикається з труднощами в сфері фінансів та економіки, наприклад з інфляцією чи зміною курсу валюти. Курс гривні хоч і коливається, але залишається відносно стабільним. Державний борг росте через дефіцит у бюджет, але уряд зміг отримати фінансову підтримку від міжнародних партнерів. Економіка вже адаптувалася до умов війни, і більшість ресурсів спрямовані на оборону країни. Подальші дослідження можуть бути направлені на вивчення того, як війна впливає на економіку України в довгостроковому плані - чи вдасться втримати стабільність гривні в складних умовах.

Список використаних джерел

1. Григораш О.В., Пугач В.А. Фінансова стійкість України в умовах війни: реалії та перспективи. *Економіка та суспільство*, (65). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-57>
2. Верховна Рада України: Про Державний бюджет на 2022 рік. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text> (дата звернення: 07.03.2025).
3. Міністерство Фінансів України: Бюджет 2023. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_2023-582 (дата звернення: 07.03.2025).
4. Міністерство Фінансів України: Бюджет 2024. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_of_2024-698 (дата звернення: 07.03.2025).
5. Верховна Рада України: Про Державний бюджет на 2025 рік. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20#Text> (дата звернення: 07.03.2025).
6. Юрліга. Закон про Держбюджет на 2025 рік офіційно опубліковано. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/232276_zakon-pro-derzhbyudzheta-na-2025-rk-ofitsyno-opublikovano (дата звернення: 07.03.2025).
7. Міністерство Фінансів України: Державний борг та гарантований державою борг. URL: <https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovaniy-derzhavny-borg> (дата звернення: 07.03.2025).
8. Reuters: Ukraine's debt chief eager to wrap up next trickier round of restructuring. URL: <https://www.reuters.com/markets/europe/ukraines-debt-chief-eager-wrap-up-next-trickier-round-restructuring-2024-09-19/> (дата звернення: 07.03.2025).
9. Національний Банк України: Звіт про фінансову стабільність. URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/report> (дата звернення: 07.03.2025).
10. Forbes. Падіння курсу гривні. НБУ запевняє, що ринок стабільний і ситуація під контролем. URL: <https://forbes.ua/news/situatsiya-pid-kontrolem-u-natsbanku-prokomentovali-znizhennya-kursu-grivni-do-rekordno-nizkikh-rivniv-14012025-26279> (дата звернення: 07.03.2025).

Захаров Віктор

Здобувач першого рівня вищої освіти
кафедри політології політології та державного управління.
Донецький національний університет імені Василя Стуса
(керівник ст.викл. Михайло Дубель)

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ НЕОКЛАСИЧНОГО СИНТЕЗУ В УМОВАХ ПОСТРАДЯНСЬКИХ КРАЇН

Неокласичний синтез є однією з найпоширеніших економічних теорій, що об'єднує мікроекономічні основи класичної школи та макроекономічні аспекти кейнсіанства. У країнах з розвиненою ринковою економікою ця модель зарекомендувала себе досить добре, проте її застосування у пострадянському просторі серед держав цього регіону викликає низку питань. Метою цього дослідження є оцінка ефективності неокласичного синтезу в умовах пострадянських економік та виявити ключові фактори, що впливають на його можливу реалізацію.

Неокласичний синтез був розроблений у середині ХХ століття як спроба об'єднати мікроекономічний аналіз класичної школи та макроекономічні ідеї кейнсіанства. Головна ідея полягає в тому, що в короткостроковій перспективі економіка може потребувати державного втручання, але в довгостроковій вона прагне до рівноваги завдяки ринковим механізмам. Для початку необхідно виділити та описати основні принципи неокласичного синтезу для більш детального аналізу та розуміння подальшого дослідження. Найголовнішим аспектом даної економічної теорії є те, що ринок у довгостроковій перспективі самостійно забезпечує ефективний розподіл ресурсів, що може бути досить складним для реалізації у пострадянських країнах. Державне втручання є необхідним у кризові періоди для стабілізації економіки. На прикладі України можна стверджувати, що державне втручання у критичні моменти на початковому етапі впровадження даних методів має контролюватися відповідними антикорупційними органами та структурами для більш ефективної реалізації державного втручання. А, також, не менш важливим елементом неокласичного синтезу є саме використання монетарної та фіскальної політики для підтримки макроекономічної рівноваги.

Таким чином можна стверджувати, що ці політики змінюють ключову роль у підтримці макроекономічної рівноваги, особливо в пострадянському просторі, де економіки пережили значні структурні зміни. Монетарна політика

спрямована на контроль грошової маси та інфляцію через механізми процентних ставок і операцій на відкритому ринку. Фіскальна політика включає в себе регулювання економічного циклу та стимулювання економічного зростання.

Взаємодія цих інструментів дозволяє пом'якшити економічні коливання та забезпечити стійкість [1, с. 45; 2, с. 175; 5, с. 531].

Після розпаду СРСР більшість пострадянських країн обрали шлях ринкових реформ, що базувалися на ідеях неокласичного синтезу [1, с.5]. Проте перехід до ринкової економіки супроводжувався глибокими економічними кризами, що поставило під сумнів ефективність класичних ринкових механізмів у цих умовах [4, с. 102; 1, с.56].

Пропоную розглянути особливості, що супроводжували економічні трансформації пострадянських країн. Для початку маю зазначити, що ключовими аспектами є саме інфляційні процеси, що призвели до різкого знецінення національних валют та падіння купівельної спроможності населення, а також корупція та слабкість правової системи, і вже як наслідок не сформувалися ефективні ринкові інститути [6, с. 613; 4, с.136; 1, с.78].

Перехід від планової до ринкової економіки в пострадянських країнах виявився складним і суперечливим процесом. Неокласичний синтез, який передбачає поєднання ринкових механізмів і державного регулювання, зіткнувся з низкою серйозних перешкод. Це і інституційні обмеження тобто слабкість правової системи, і непослідовне застосування законів підірвало загальну довіру до ринкових інститутів. Корупція виступає як стимулюючий фактор, що лише закріпив недосконалість ринку монополізацією, недостатністю прозорості та доступності інформації. Певним чином на це вплинула і відсутність конкуренції, бо, через вище наголошену монополізацію, вона призвела до неефективного розподілу ресурсів. І, як вже було зазначено у аналізі неокласичного синтезу у пострадянських країнах, державне втручання було і в певній мірі залишається неефективним. І, це звісно мало свої певні наслідки, такі як бюрократизація, що маю зазначити є проблемою не лише пострадянських країн, а й загалом певним патерном, що спричиняє проблеми у формуванні не стільки вільного ринку, як саме можливості ввійти на такі ринки. Для подальшого розгляду того, як відбувається процес реалізації Неокласичного синтезу в якості ефективної економічної моделі, потрібно надати соціально-економічні наслідки, що супроводжують такі пострадянські країни, як Україна, Казахстан, Росія і, у меншій мірі, Білорусь, а саме зростання нерівності. Адже ринкові реформи часто призводили до збільшення розриву

між бідними, середнім класом та багатими категоріями населення, загальною проблемою цього є монополізація та певна “олігархічна хвиля”, що охопила напевно весь пострадянський простір [5, с.527; 3, с. 175; 7, с. 310].

Отже, підсумовуючи дане дослідження, зазначу, що неокласичний синтез як теоретична модель має значний потенціал для економічного розвитку, однак його ефективність у пострадянських країнах залишається обмеженою через інституційні та структурні проблеми. Для успішної реалізації ринкових реформ необхідно враховувати особливості національних економік, їх спрямованість, інвестиційна політика, здатність стабільно підтримувати малий бізнес різними пільговими та кредитними ініціативами, а також регулювати і не допускати занадто критичних показників монополізації окремими суб’єктами національного ринку. Необхідно адаптувати політичні інструменти до реальних умов в цих країнах. В умовах України, де триває війна, особливої ваги набуває питання відновлення зруйнованої інфраструктури та залучення інвестицій для стимулювання економічного зростання. Україні для успішної адаптації неокласичного синтезу, по-перше, необхідно також враховувати не лише загальні тенденції і орієнтацію на успішні кейси, але й на специфічні виклики, пов’язані з війною, такі як міграція населення, руйнування виробничих потужностей та зміни в структурі економіки, для свого подальшого існування і подальшого розвитку та інтеграції на нові ринки збуту для більшої конкурентоспроможності країни.

Список використаних джерел

1. Robinson J. A., Daron A. *Why nations fail: The origins of power, prosperity and poverty*. London: Profile, 2012., p. 130.
2. Blanchard O., & Shleifer A. Federalism with and without political centralization: China versus Russia. IMF staff papers, 2001. №48 (Suppl 1). P. 171-179.
3. Kornai J. *The socialist system: The political economy of communism*. Princeton University Press, 1992.
4. North. *Institutions, institutional change and economic performance*. Cambridge University Press, Cambridge, UK. 1990.
5. Sen A. Development as freedom. In J. T. Roberts, A. B. Hite, & N. Chorev (Eds.), *The globalization and development reader: Perspectives on development and global change* (2nd ed., pp. 525–547). 2014. Wiley.
6. Stiglitz J. E. Globalization and growth in emerging markets and the new economy. *Journal of policy modeling*. 2003. № 25.5. P. 505-524.
7. Soros G. *The Alchemy of Finance*. New York: Simon and Schuster, 1987.

Сергієць Ярослав

Здобувач першого рівня вищої освіти
кафедри політології та державного управління.
Донецький національний університет імені Василя Стуса
(керівник проф. Олена Чальцева)

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне російське вторгнення в Україну та введення воєнного стану стали безпрецедентним випробуванням для українського суспільства. Ці події не лише спричинили масштабну гуманітарну кризу, але й створили унікальні умови для розвитку громадянського суспільства. Війна одночасно породила величезні виклики та підкреслила надзвичайно важливу роль громадянської активності у забезпеченні національної стійкості та виживання. Розуміння трансформацій, що відбуваються в межах громадянського суспільства, має першорядне значення для ефективного формування державної політики як на національному, так і на міжнародному рівнях, спрямованої на підтримку нагальних потреб України та її довгострокового розвитку. Воєнний стан в Україні, згідно із законодавством, є особливим правовим режимом, який запроваджується в країні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень. Правовою основою введення воєнного стану є Конституція України та Закон України «Про правовий режим воєнного стану».

З початку повномасштабної агресії спостерігається значне зростання кількості зареєстрованих благодійних організацій [8]. У 2022 році кількість нових благодійних організацій збільшилася майже у вісім разів. Це може свідчити про прагнення громадян долучитися до допомоги через формалізовані структури, які забезпечують більшу прозорість та підзвітність у

розподілі допомоги.

З часом пріоритети громадських організацій зазнали певних змін. У 2023 році, порівняно з 2022-м, дещо зменшилася частка організацій, які основним напрямом своєї діяльності вважали допомогу армії та постраждалим від вторгнення. Водночас розширилася залученість громадянського суспільства у таких сферах, як робота з підлітками та молоддю (зростання на 29%), допомога вразливим верствам населення та людям з особливими потребами (зростання на 14%), а також надання послуг у системі охорони здоров'я (зростання на 7%). Це може вказувати на поступовий перехід до вирішення довгострокових наслідків війни та розширення спектру діяльності громадянського суспільства.

Війна сприяла посиленню співпраці між громадськими організаціями [2]. Збільшилася кількість спільних ініціатив, спрямованих на допомогу українському суспільству та боротьбу з агресором [2]. Спільна загроза та нагальність ситуації, ймовірно, сприяли подоланню попередньої конкуренції в секторі та об'єднанню зусиль для більш ефективної діяльності. Окрім внутрішньої діяльності, близько 10% громадських організацій займаються міжнародною адвокацією [10]. Це свідчить про активну роботу українського громадянського суспільства на міжнародній арені з метою привернення уваги, отримання підтримки та просування інтересів України.

Одним із ключових викликів для громадянського суспільства в умовах війни є фінансування. Міжнародні донори вважаються основним джерелом фінансування українських громадських організацій [9]. Експерти відзначають збільшення обсягів фінансування та кількості активних донорів у 2023 році [9]. Однак, після 24 лютого 2022 року міжнародну допомогу отримали лише 17% організацій [7]. Залежність від міжнародного фінансування викликає занепокоєння щодо довгострокової стійкості та можливих змін у пріоритетах донорів [1]. Частка організацій, що отримують фінансування з державного або місцевих бюджетів, у 2023 році дещо зросла і склала 7,9% [10]. Важливим джерелом фінансування також залишаються пожертви, членські внески, краудфандинг та підтримка місцевого бізнесу [11]. Незважаючи на значну міжнародну підтримку, диверсифікація джерел фінансування та забезпечення довгострокової фінансової стабільності залишаються актуальними завданнями.

Значним викликом є безпека волонтерів під час війни [13]. Базові правила безпеки включають пріоритет власної безпеки, уникнення паніки, концентрацію на конкретних напрямках допомоги та надання допомоги тим,

хто знаходиться поруч [13]. Важливе значення має також цифрова безпека, зокрема очищення онлайн-активності та уникнення зберігання чутливої інформації на телефонах [5]. Волонтери повинні бути обізнані з правилами поводження з вибухонебезпечними предметами та звертати увагу на попереджувальні знаки про мінування [5]. Активна зона бойових дій та пов'язані з нею ризики створюють пряму загрозу для безпеки волонтерів, що вимагає розробки та дотримання спеціальних протоколів безпеки.

Таблиця 1. Ключові виклики для громадянського суспільства в Україні в умовах воєнного стану

Виклик	Опис виклику
Фінансування	Залежність від міжнародних донорів, обмеженість державного фінансування, необхідність диверсифікації джерел фінансування
Безпека	Ризики для життя та здоров'я волонтерів в зоні бойових дій та на деокупованих територіях, необхідність дотримання правил безпеки, включаючи цифрову безпеку
Обмеження прав	Тимчасові обмеження конституційних прав і свобод, можливість заборони діяльності організацій, необхідність захисту фундаментальних прав
Логістичні труднощі	Руйнування інфраструктури, блокування транспортних шляхів, перебої з постачанням, необхідність пошуку альтернативних логістичних рішень
Низька обізнаність та участь	Недостатня інформованість про діяльність влади, обмеженість можливостей для громадської участі у прийнятті рішень
Релокація та переміщення	Переміщення організацій та співробітників, зміна напрямів діяльності, втрата матеріальних ресурсів

Умови воєнного стану передбачають тимчасові обмеження конституційних прав і свобод [12]. Ці обмеження можуть стосуватися свободи пересування, зібрань та вираження поглядів. Діяльність громадських об'єднань може бути заборонена, якщо вона загрожує суверенітету,

національній безпеці чи територіальній цілісності України [4]. Водночас певні фундаментальні права, такі як право на життя та гідність, не можуть бути обмежені навіть в умовах воєнного стану [3]. Право громадян на звернення до органів влади також не підлягає обмеженню [6]. Обмеження, хоч і необхідні для забезпечення національної безпеки, можуть впливати на операційний простір та діяльність громадських організацій, вимагаючи від них ретельного дотримання законодавства та адвокації своїх прав.

На основі проведеного аналізу можна сформулювати наступні рекомендації:

Для держави:

- Збільшити фінансову підтримку громадських організацій, які працюють над вирішенням критичних соціальних проблем.
- Спростити регуляторні та адміністративні процедури для діяльності громадських організацій.
- Приділяти першочергову увагу безпеці волонтерів, розробляючи відповідні програми та рекомендації.
- Заохочувати діалог та співпрацю між державними органами та організаціями громадянського суспільства.
- Забезпечити чіткість законодавства та захист фундаментальних прав громадських організацій в умовах воєнного стану.

Для міжнародних організацій:

- Надавати гнучке та довгострокове фінансування українським громадським організаціям.
- Інвестувати в програми розбудови потенціалу та навчання для представників громадянського суспільства.
- Пропонувати технічну допомогу та експертизу у різних сферах діяльності.
- Підтримувати міжнародні адвокаційні зусилля українських громадських організацій.
- Адаптувати програми підтримки до конкретних потреб різних організацій та громад, сприяючи довгостроковому відновленню.

Для громадських організацій:

- Зміцнювати внутрішню організаційну спроможність та управління.
- Диверсифікувати джерела фінансування та досліджувати можливості місцевого фандрайзингу.
- Посилювати співпрацю та налагоджувати зв'язки з іншими громадськими організаціями.

- Активно брати участь у політичному діалозі та адвокації своїх інтересів.
- Приділяти першочергову увагу безпеці та добробуту волонтерів та співробітників.

Список використаних джерел

1. Безпека волонтерів: що варто знати всім і де навчитися більшого, доступ отримано березня 19, 2025, URL: <https://cedem.org.ua> (дата звернення: 24.03.2025).
2. Вигорання, брак коштів і спеціалістів: як громадський сектор працює під час війни, URL: <https://life.pravda.com.ua> (дата звернення: 07.03.2025).
3. Дослідження «Вплив воєнного стану на громадську участь в Україні» 2022. URL: <https://komsamovr.rada.gov.ua/uploads/documents/43841.pdf> (дата звернення: 07.03.2025).
4. Логістика України під час війни: виклики та перспективи – УНІАН. URL: <https://www.unian.ua> (дата звернення: 07.03.2025).
5. Під час воєнного стану право громадян на звернення до органів влади не може бути обмежено – ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ - УКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ, доступ отримано березня 19, 2025, URL: <https://uhrc.org.ua> (дата звернення: 07.03.2025).
6. Потреби та проблеми організацій громадянського суспільства в умовах війни - Фонд Східна Європа. URL: <https://eef.org.ua> (дата звернення: 07.03.2025).
7. Правила безпеки для волонтерів | Міністерство молоді та спорту України, доступ отримано березня 19, 2025, URL: <https://mms.gov.ua/news/pravya-bezpeky-dlia-volonteriv> (дата звернення: 30.03.2025).
8. Результати дослідження – ЗМІ. URL: <https://cs.detector.media> (дата звернення: 07.03.2025).
9. Розвиток громадянського суспільства в умовах війни: рекомендації для міжнародних партнерів - Інститут аналітики та адвокації. URL: <https://iaa.org.ua> (дата звернення: 07.03.2025).
10. Стан розвитку громадянського суспільства в Україні у 2023 – 2024 роках. URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiy> (дата звернення: 07.03.2025).
11. Чи є обмеження для діяльності громадських організацій та у яких випадках їх можуть заборонити - Інтент, доступ отримано березня 19, 2025, URL: <https://intent.press/expert> (дата звернення: 23.03.2025).
12. Чим живе громадянське суспільство протягом двох років війни – дослідження - ZMINA, доступ отримано березня 19, 2025, URL: <https://zmina.info/article> (дата звернення: 19.03.2025).
13. Які права громадян не можуть обмежуватись під час воєнного

стану? - Visit Ukraine, доступ отримано березня 19, 2025, URL:
<https://visitukraine> (дата звернення: 19.03.2025).

Яковлев Денис

Доктор політичних наук, професор,
декан факультету психології, політології та соціології.
Національний університет "Одеська юридична академія"
ORCID: 0000-0003-2828-4669

Трушевич Ганна

PhD, доцент кафедри соціальної роботи.
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
ORCID: 0000-0002-3793-1074

ПОЛІТИЧНА УЧАСТЬ ВОЛОНТЕРІВ: "ЗА" ЧИ "ПРОТИ"?

Феномен волонтерської діяльності в Україні потребує ґрунтовних досліджень не лише у контексті гуманітарної складової, а й (поки що) латентних громадських та політичних впливів та мотивів. Волонтери та ЗСУ користуються найвищим рівнем довіри з боку суспільства, вони є активною частиною середнього класу. За результатами загальнонаціональних соціологічних досліджень, довіра до волонтерів у грудні 2021 року склала 68% від опитуваних, а у грудні 2022 та у грудні 2023 років вона зросла до 84%. Рівень довіри до волонтерів серед всіх інституцій, які були включені в опитування (Президент України, Верховна Рада України, Уряд України, ЗСУ, СБУ, Національна поліція, Суди, Прокуратура, Церква, Українські ЗМІ, Волонтери) є другим показником. Перевищує рівень довіри до волонтерів серед респондентів тільки рівень довіри до ЗСУ [1].

Клас волонтерів є головним бенефіціаром, а отже – й основною рушійною силою демократичного політичного устрою, ринкової економіки (в усіх її відтінках та проявах), а головне – суспільства відкритого доступу та інклюзивних політичних інститутів. Вже доводилось наголошувати на зростанні ролі середнього класу в Україні: «Представники середнього класу завше активізуються у точках біфуркації, коли від їх вибору залежить доля країни. Середній клас в умовах війни перетворився на клас волонтерів, активістів і добровольців. Реалізація європейського вибору України потребує активної участі представників середнього класу. У свою чергу, задля реалізації ідеї

європейського вибору середній клас потребує парламентського представництва. Саме середній клас в умовах демократії має право репрезентувати суспільний інтерес, але голос середнього класу у політиці усе ще недостатньо потужний» [3].

Волонтери під час війни перетворились із розпорошених груп активістів на потужну соціальну силу, інституцію, яка впливає на суспільство та владу. Деякі із учасників волонтерського руху вже зараз не приховують політичних амбіцій. Як зазначає один із найвідоміших активістів Р. Рохов у власному телеграм-каналі: «Нам це вдалось, бо ми діяли так, наче не існує уряду і всі проблеми слід вирішувати нам самим. Але при цьому ми робили все від нас залежне, щоб уряд робив саме те, що нам потрібно...» – цитує він американських колег та наголошує: «Залишилось лише з цим усвідомленням – що нам треба діяти так, наче не існує уряду і всі проблеми слід вирішувати нам самим; але при цьому ми маємо робити все від нас залежне, щоб уряд робив саме те, що нам потрібно – почати гуртуватись у громадянські мережі політичного впливу, щоб змушувати уряд робити те, що треба» [4].

Переконані, що політична участь волонтерів під час російсько-української війни вимагає не лише аналізу волонтерської діяльності з точки зору її гуманітарної суті, але й розгляду глибоких політичних аспектів, оскільки волонтерство в умовах війни займає особливе місце в політичному контексті і є актуальним в умовах політичних трансформацій.

У жовтні 2024 року авторами було проведено дослідження серед волонтерів, які є представниками 14 областей України, методом опитування за допомогою Google Forms. В опитуванні взяли участь 122 волонтери з таких областей, як Донецька, Херсонська, Харківська, Дніпропетровська, Миколаївська, Кіровоградська, Одеська, Київська, Вінницька, Полтавська, Черкаська, Тернопільська, Львівська та Івано-Франківська [2, с. 88].

На питання «Чи були Ви членом будь-якої партії до повномасштабного російського вторгнення в Україну?» 89,3% респондентів – представників волонтерського руху зазначили, що не були членами партій, 3,3 % - не були членами партій, але були депутатами від партій/кандидатами на виборах і лише 6,6% респондентів були членами партій (0,8% важко відповісти), що може свідчити про низьку політичну участь волонтерів до повномасштабного вторгнення.

Цікаво й те, що 76,2 % опитаних декларують те, що не планують ставати членом будь-якої партії; 74,6% - не планують балотуватись від будь-якої партії на найближчих парламентських/місцевих виборах (з них 40,2% не планують

балотуватись взагалі і 34,4% планують залишитись в громадському секторі і допомагати як волонтер), що демонструє досить низьку публічну мотивацію до політичної участі у волонтерів, навіть після завершення війни. Щоправда, не можна виключати приховування справжніх намірів до завершення війни та офіційного оголошення початку виборчої кампанії.

Щодо членства в партії, про намір доєднатись до певної партії після завершення війни вказали 12,3 % опитаних, 11,5 % планують стати депутатом, але не бути членом партії. Щодо бажання балотуватись від будь-якої партії на найближчих парламентських/місцевих виборах: 10,7% планують бути кандидатом на місцевих виборах, 4,1 % - бути кандидатом на парламентських виборах і 10,7 % не планують балотуватись на найближчих виборах, можливо на наступних [2, с.89].

Волонтери, незважаючи на свою активну участь у громадському житті та підтримку національних ініціатив, часто не мають бажання йти в політику з декількох причин: недовіри до політичної системи, різниці з політиками в мотивації та підходах, небажанні піддаватись політичним компромісам, небажанні відволікатись від своєї основної діяльності, можливості ризику втрати підтримки та незалежності, негативному ставленні до політичної еліти, наявності політичної конкуренції та негативних стереотипів.

На жаль, значна кількість волонтерів вважають, що політика в Україні, як і в багатьох інших країнах, часто асоціюється з корупцією, маніпуляціями та неефективним управлінням. Представники волонтерського руху переконані, що політична система може гальмувати реальні зміни, які вони прагнуть втілити в рамках волонтерської діяльності. У зв'язку з цим волонтери можуть не бажати бути частиною політичної системи, адже для них це може означати зрадити свої принципи.

Таким чином, політична участь волонтерів в умовах російсько-української війни має багатогранний характер і впливає на політичні процеси в Україні та за її межами. Волонтерство не обмежується лише гуманітарною допомогою, а включає важливі політичні та соціальні аспекти, що визначають напрямок розвитку країни в умовах війни. Представники волонтерського руху стають важливими акторами, які сприяють зміцненню громадянського суспільства, підтримці національної єдності, а також активно беруть участь у міжнародних ініціативах для забезпечення підтримки України. Проте для того, щоб волонтерський рух був ще більш ефективним, необхідно вирішити виклики довіри до політичної системи, політичних інститутів та політичних еліт країни.

Список використаних джерел

1. Прес-релізи та звіти – Динаміка довіри соціальним інституціям у 2021-2023 роках. КМІС. URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1335&page=1> (дата звернення: 19.03.2025)
2. Трушевич Г. Б. Волонтерський рух в Україні: політичні орієнтири його учасників під час російсько-української війни. *Politicus*. 2024. №6. С. 87-91.
3. Яковлев Д. В. Європейський вибір середнього класу в Україні. Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.- практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. Т. 1. С. 163-165
4. Ruslan Rokhov. URL: <https://t.me/rokhov> (дата звернення: 19.03.2025)

Берегута Віталій

Здобувач третього рівня вищої освіти
кафедри політології та державного управління,
асистент кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики.
Донецький національний університет імені Василя Стуса
(керівник проф. Олена Чальцева)
ORCID: 0009-0000-4878-2230

ГУМАНІТАРНА ДОПОМОГА ДЕРЖАВ ПІВДЕННОГО КАВКАЗУ УКРАЇНІ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ (2022-2025 РР.)

Надання гуманітарної (невійськової) допомоги є поширеною формою зовнішньої політики суб'єктів міжнародних відносин щодо держави, яка стала об'єктом військової агресії з боку іншої держави. Така допомога є важливою в контексті підтримки здатності відповідного національного уряду забезпечувати основні потреби населення, а також відновлення й гарантування функціонування об'єктів критичної інфраструктури в умовах збройного конфлікту або війни. Отримання гуманітарної підтримки від іноземних партнерів є, зокрема, актуальним для України, яка дванадцятий рік поспіль протистоїть військовій агресії Росії.

Передання різними країнами допомоги гуманітарного характеру Україні відбувається як паралельно із військовою підтримкою, так і як повна альтернатива постачання військової зброї та техніки. Це залежить не лише від економічних та військово-технічних можливостей конкретної держави та її

політичної позиції щодо російсько-української війни, яка може бути навіть однозначною на користь України, але й історії та стану двосторонніх відносин із протиборчими сторонами та визначених зовнішньополітичних пріоритетів щодо взаємодії з ними. Це, зокрема, стосується держав Південного Кавказу – Грузії, Вірменії та Азербайджану, які на тлі повномасштабного військового вторгнення Росії в Україну у 2022 році, з одного боку, висловили підтримку територіальної цілісності та суверенітету України, але, з іншого боку, надають Києву допомогу не військового, а гуманітарного характеру (включно з урядовими програмами підтримки українських біженців, що прибули на їхні території).

Це пов'язано з тим, що держави Південного Кавказу традиційно проводять багатовекторну зовнішню політику у вигляді рівномірної розбудови політичного та безпекового партнерства із Заходом (державами ЄС та США) та Росією, а також Україною та Росією, прагнучи зберегти однаково добросусідські відносини з ними на тлі війни. Зокрема, це обґрунтовано небажанням Тбілісі, Єревану та Баку погіршувати економічні відносини з Росією як своїм головним торговельним партнером, яка може ініціювати економічні санкції у відповідь на військову допомогу Україні, а також у випадку Грузії – російською окупацією регіонів Абхазії та Південної Осетії внаслідок російсько-грузинської війни 2008 року, яка може бути використана Москвою для військової ескалації проти Грузії та дестабілізації безпекової ситуації в регіоні Південного Кавказу.

Грузія надає гуманітарну допомогу Україні, починаючи з перших днів російського повномасштабного вторгнення. Вже 27 лютого 2022 року прем'єр-міністр Грузії Іраклій Гарібашвілі ухвалив рішення про передачу Україні гуманітарного вантажу із засобами першої медичної допомоги, ліками й кисневими концентраторами загальною вартістю близько 320 тис. доларів США [16]. У грудні 2022 року Міністерство економіки Грузії виділило понад 560 тис. доларів США для закупівлі 25 електрогенераторів промислового призначення, які були того ж місяця успішно передані Україні [13].

Серед найбільш відомих громадських ініціатив варто виокремити передання у березні 2022 року грузинськими благодійними фондами, громадянами та бізнесом 200 тонн вантажу, до якого входили харчові продукти, гігієнічні засоби та спальні мішки [12]. Окрім того, на території Грузії у 2022 році відбувалась кампанія «Поділися світлом!» зі збору коштів благодійними організаціями та громадянами для придбання і передачі Україні електрогенераторів. В межах кампанії було придбано та передано

щонайменше 350 генераторів малої потужності [6].

Попри великі обсяги грузинської гуманітарної допомоги, Грузія відмовляється передавати Україні військову зброю або техніку. Прем'єр-міністр Грузії Іраклій Гарібашвілі у грудні 2022 року підтвердив чітку позицію Грузії щодо ненадання Києву озброєння, ототожнивши такий вид підтримки зі втягуванням Грузії у російсько-українську війну. Натомість голова грузинського уряду привернув увагу до урядової політики підтримки українських біженців, що прибули до Грузії, та пообіцяв розширити можливості надання гуманітарної допомоги Україні [11].

На відміну від Грузії, **Вірменія** розпочала надавати гуманітарну підтримку Україні лише з вересня 2023 року. Тоді Анна Акопян, дружина прем'єр-міністра Вірменії Ніколи Пашиняна, в межах особистого візиту до Міністерства освіти й науки України передала 1050 одиниць гаджетів (смартфонів, планшетів, ноутбуків) для закладів освіти Херсонської, Миколаївської, Запорізької, Донецької, Луганської, Харківської та Дніпропетровської областей як регіонів з найвищою часткою онлайн-навчання [9]. Іншими важливими ініціативами стали надання в лютому 2024 року представниками Посольства Вірменії в Україні й Співки вірменів України 10 тонн медикаментів Національному військово-медичному клінічному центру «Головний військовий клінічний госпіталь» (м. Київ) та гуманітарні вантажі із лікарськими засобами медичним закладам Дніпропетровської та Харківської областей [10].

Хоча й публічно задокументованих відомостей про надання Вірменією військової допомоги Україні з 2022 року немає, однак в лютому 2024 року в інтерв'ю The Telegraph прем'єр-міністр Вірменії Нікол Пашинян заявив, що «в питанні України ми [Вірменія – авт.] не є союзником Росії» [15].

Як і Грузія, **Азербайджан** надає гуманітарну допомогу Україні з перших днів повномасштабного вторгнення Росії. З 26 лютого 2022 року за результатами домовленості Президента України Володимира Зеленського та Президента Азербайджану Ільхама Алієва автомобілі ДСНС України та служби швидкої медичної допомоги безплатно отримували паливо від азербайджанської державної нафтової компанії SOCAR Energy Ukraine [5]. У 2022 році за сприяння Посольства Азербайджану в Україні було, зокрема, передано понад 100 тонн харчових продуктів [8], а також 50 генераторів й 45 силових трансформаторів. Понад 17 млн доларів США склала сума наданої Баку гуманітарної допомоги Україні в 2022 році [1].

У 2023-2024 рр. Азербайджан переважно концентрував зусилля на

наданні гуманітарної допомоги для енергетичного сектору України. Так, у січні 2023 року були передані додаткові 45 електростанцій резервного живлення [3], а в липні того ж року Указом Президента Азербайджану виділені Міністерству енергетики Азербайджану кошти в обсязі 7,6 млн доларів США для закупівлі електрообладнання для України [17]. Азербайджан також сприяв подоланню наслідків підриву Каховської ГЕС, надавши у червні 2023 року надувні човни, захисні костюми, рятувальні жилети, прилади для відкачування води й паливо для забезпечення роботи рятувальної техніки та транспорту [2].

За даними Міністерства енергетики України, за період 2022-2023 рр. Азербайджан передав Україні 92 вантажі енергетичного устаткування [7], а за інформацією Посольства Азербайджану в Україні загальна сума наданої Баку гуманітарної допомоги Україні в 2022-2024 рр. перевищила 40 млн доларів США [14]. Виділення Президентом Азербайджану Ільхамом Алієвим в лютому 2025 року додаткового 1 млн доларів США для цих потреб української енергетики [14] підтверджує послідовний та системний характер азербайджанської гуманітарної підтримки України в умовах російської агресії.

Азербайджан також офіційно не надає військову зброю Україні, однак долучився до гуманітарного розмінування українських деокупованих територій, передавши в листопаді 2023 року ДСНС України безпілотну машину розмінування Revival P [4].

Отже, надання гуманітарної допомоги стало однією з форм підтримки Грузією, Вірменією та Азербайджаном України в 2022-2025 рр. та важливим символом солідарності з українцями. Водночас інтенсивність та обсяги надання такої допомоги є одними з індикаторів сучасного стану відносин України з державами Південного Кавказу. Якщо найбільш системного та диверсифікованого характеру вона набула у зовнішній політиці Баку, а у випадку Грузії стала менш періодичною та синергією урядових та громадських зусиль, то допомога Єревану була обмежена лише кількома публічними ініціативами. Хоча й обсяги наданої гуманітарної допомоги не зменшують її критичну важливість для України, однак для вітчизняної дипломатії, зокрема, актуалізується необхідність комплексної інтенсифікації українсько-грузинських та українсько-вірменських відносин. Оскільки перспективи зміни позиції держав Південного Кавказу щодо ненадання військової підтримки Україні в умовах російсько-української війни через описані в дослідженні фактори наразі немає, то збільшення обсягів саме гуманітарної допомоги може стати предметом або одним з позитивних наслідків активізації діалогу Києва з Тбілісі та Єреваном.

Список використаних джерел

1. Азербайджан відправив Україні 45 силових трансформаторів і 50 генераторів. Європейська правда. 2022. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/12/10/7152249/> (дата звернення: 27.03.2025).
2. Азербайджан один із перших відправляє гуманітарну допомогу для подолання наслідків підриву дамби Каховської ГЕС. Телеграм (Давид Арахамія/David Arakhamia). 2023. URL: http://t.me/David_Arakhamia/245 (дата звернення: 28.03.2025).
3. Азербайджан передав Україні чергову партію енергетичного обладнання. Міністерство енергетики України. 2023. URL: <https://www.mev.gov.ua/novyna/azerbaydzhan-peredav-ukrayini-cherhovu-partiyu-enerhetychnoho-obladnannya> (дата звернення: 27.03.2025).
4. Гуманітарне розмінування: полтавські піротехніки отримали спецмашину. Facebook (ДЧНС України). 2023. URL: <https://www.facebook.com/DSNS.GOV.UA/posts/pfbid02DkEcUtqGQfyqvXP9WbYgmhvigieboKKKbEonXrV4dAtTf238v3iyqe5c6dkybd3I> (дата звернення: 28.03.2025).
5. За результатами моєї розмови з @azpresident усім заправкам @SOCARofficial в Україні доручено безоплатно надавати паливо для машин швидкої допомоги та ДЧНС. Х (Volodymyr Zelenskyy / Володимир Зеленський). 2022. URL: <https://x.com/ZelenskyyUa/status/1497638369270108165> (дата звернення: 27.03.2025).
6. Підсумки компанії «Поділись світлом!», організованої з метою придбання та передачі в Україну електрогенераторів. Посольство України в Грузії. 2022. URL: <https://georgia.mfa.gov.ua/news/pidsumki-kompaniyi-podilis-svitlom-organizovanoyi-z-metoyu-pridbannya-ta-peredachi-v-ukrayinu-elektrogeneratoriv> (дата звернення: 25.03.2025).
7. Підтримка енергосектору: Україна отримала ще 25 вантажів допомоги з Азербайджану. Міністерство енергетики України. 2024. URL: <https://mev.gov.ua/novyna/pidtrymka-enerhosektoru-ukrayina-otrymala-shche-25-vantazhiv-dopomohy-z-azerbaydzhanu> (дата звернення: 28.03.2025).
8. Полівчак Р., Надольський Ю. Прикарпатський благодійний фонд "Чисті серцем" отримав понад 100 тонн гуманітарної допомоги з Азербайджану. Суспільне Івано-Франківськ. 2022. URL: <https://suspilne.media/ivano-frankivsk/268747-prikarpatskij-blagodijnij-fond-cisti-sercem-otrimav-ponad-100-tonn-gumanitarnoi-dopomogi-z-azerbajdzhanu/> (дата звернення: 27.03.2025).
9. Понад 1000 девайсів для українських школярів: відбулася зустріч із представниками Республіки Вірменія. Міністерство освіти і науки України. 2023. URL: <https://mon.gov.ua/news/ponad-1000-devaysiv-dlya-ukrainskikh->

[shkolyariv-vidbulasya-zustrich-iz-predstavnikami-respubliki-virmeniya](#) (дата звернення: 26.03.2025).

10. Представники Посольства Вірменії передали 10 тонн медикаментів Головному військовому клінічному госпіталю. Міністерство оборони України. 2024. URL: <https://mod.gov.ua/news/spilka-virmeniv-ukraini-ta-respublika-virmeniya-peredali-10-tonn-medikamentiv> (дата звернення: 26.03.2025).

11. Прем'єр Грузії виключає надання Україні військової допомоги. Європейська правда. 2022. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/12/7/7152051/> (дата звернення: 25.03.2025).

12. Укрпошта отримала 200 тонн гуманітарної допомоги від Грузії. Укрпошта. 2022. URL: https://www.ukrposhta.ua/ua/news/57600-ukrposhta-otrimala-200-tonn-gumanitarnoi-dopomogi-vid-gruzii?fbclid=IwAR0YBS2_N_t82xuvtHv23gFWIBp3BWwZHvpXiyp_nocyes6nBCf2YHUpEMw (дата звернення: 25.03.2025).

13. Церемонія завантаження 25 (від 150 до 500 кВт) генераторів електроенергії, загальною вартістю більше 1.4 млн. ларі, придбаних Урядом Грузії для подальшої відправки в Україну. Посольство України в Грузії. 2022. URL: <https://georgia.mfa.gov.ua/news/ceremoniya-zavantazhennya-25-vid-150-do-500-kvt-generatoriv-elektroenergiyi-zagalnoyu-vartistyu-bilshe-14-mln-lari-pridbanih-uryadom-gruziyi-dlya-podalshoyi-vidpravki-v-ukrayinu> (дата звернення: 25.03.2025).

14. Чергова гуманітарна допомога у вигляді електрообладнання відправлена з Азербайджану в Україну. Посольство Азербайджанської Республіки в Україні. 2025. URL: <https://kiev.mfa.gov.az/ua/news/3482/another-humanitarian-aid-of-electrical-equipments-sent-from-azerbaijan-to-ukraine> (дата звернення: 28.03.2025).

15. Oliphant R., O'Malley H., Goodsall L. The prime minister torn between Russia and the West. The Telegraph. 2024. URL: <https://www.telegraph.co.uk/world-news/2024/02/11/armenian-prime-minister-nikol-pashinyan-azerbaijan/> (дата звернення: 26.03.2025).

16. On Prime Minister's decision, one million GEL's worth of humanitarian cargo to be sent to Ukraine. Government of Georgia. 2022. URL: https://www.gov.ge/index.php?lang_id=ENG&sec_id=288&info_id=81380 (дата звернення: 25.03.2025).

17. Ukraynaya humanitar yardım göstərilməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikasının Energetika Nazirliyinə vəsait ayrılması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin. 2023. URL: <https://president.az/az/articles/view/60473> (дата звернення: 27.03.2025).

Доценко Максим

Здобувач третього рівня вищої освіти

кафедри політології та державного управління.

Донецький національний університет імені Василя Стуса

(керівник проф. Микола Польовий)

ORCID: 0009-0007-3914-0077

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ КОНЦЕПТУ «ГУМАНІТАРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС МІЖНАРОДНОГО ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ»

Гуманітарна діяльність виступає ключовим інструментом забезпечення життєдіяльності населення в умовах збройного конфлікту, впливаючи на широке коло соціальних і політичних процесів. Її значення виходить за межі виключно матеріальної підтримки, охоплюючи формування довіри до політичних інститутів (держави), зміцнення соціальної згуртованості та сприяння відновленню базових функцій держави. Водночас гуманітарна діяльність залишається вкрай вразливою до зовнішніх військово-політичних впливів, таких як обмеження доступу, маніпуляції з боку учасників збройного конфлікту чи політизація допомоги.

У сучасних умовах гуманітарна сфера характеризується складною структурою, що включає широкий спектр національних та міжнародних акторів, різноманітні категорії бенефіціарів, а також численні механізми взаємодії між ними. Її ефективність визначається не лише логістичними чи ресурсними чинниками, а й рівнем координації, дотриманням норм міжнародного гуманітарного права, динамікою міжнародних відносин та доступом до контрольованих або тимчасово окупованих територій. Таким чином, гуманітарна діяльність у контексті війни постає як багатовимірний процес, що потребує глибокого міждисциплінарного аналізу.

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну створило безпрецедентні гуманітарні виклики, що постали внаслідок збройної агресії, зумовили активізацію масштабної та багатовекторної гуманітарної діяльності широкого кола акторів. Серед них особливе місце посідають компоненти Міжнародного Руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, а також діяльність Національного товариства – Товариства Червоного Хреста України, яке відіграє провідну роль у реагуванні на гуманітарні потреби населення. Водночас, попри широке використання поняття «гуманітарна діяльність» у практиці й

теоретичних розвідках, його цілісне концептуальне осмислення як політологічного явища залишається недостатньо розробленим. У цьому контексті особливої актуальності набуває аналіз концептуальних засад дослідження феномена гуманітарної діяльності в умовах міжнародного збройного конфлікту, що й стало предметом нашого дослідження.

Широке визначення гуманітарної діяльності під час збройного конфлікту охоплює всі форми активності, спрямовані на збереження життя, безпеки, гідності, а також психічного й фізичного благополуччя жертв конфлікту, або ж на відновлення цих аспектів життєдіяльності [1]. Попри те, що таке трактування адекватно окреслює змістовний вимір гуманітарної діяльності, воно залишається обмеженим у контексті аналізу її політичного виміру. Зокрема, поза фокусом залишаються важливі питання, пов'язані з впливом гуманітарної активності на соціально-політичні процеси, її інституційне закріплення, нормативно-правове врегулювання як на міжнародному, так і на національному рівнях. Такий підхід ускладнює формування комплексного уявлення про гуманітарну діяльність як складову сучасної політики реагування на збройні конфлікти.

Відтак, вважаємо доцільним розглядати та досліджувати концепт гуманітарної діяльності під час міжнародного збройного конфлікту саме в контексті політологічного аналізу, акцентуючи увагу на її впливі на соціально-політичні процеси як на міжнародному, так і на національному рівнях.

Політологічне дослідження концепту гуманітарної діяльності під час міжнародного збройного конфлікту охоплює широку предметну сферу. Насамперед ідеться про аналіз гуманітарної дипломатії та міжнародних відносин крізь призму взаємодії між донорами і реципієнтами допомоги, а також функціонування міжнародної інституційної системи реалізації гуманітарної діяльності. Особливе значення в подальших дослідженнях матиме вивчення впливу гуманітарних практик на формування зовнішньої політики держав, особливо в умовах активних збройних конфліктів. У цьому контексті гуманітарна діяльність у майбутньому може стати інструментом «м'якої сили», здатним забезпечити соціально-політичний вплив на національному та міжнародному рівнях, сприяти легітимації уряду або держави, а також впливати на стабілізацію внутрішньої ситуації. Перспективним напрямом досліджень є також вивчення потенціалу гуманітарної діяльності у відновленні постконфліктних суспільств – зокрема через механізми перехідного правосуддя та побудову інклюзивного, сталого і демократичного повоєнного устрою.

Метою гуманітарної діяльності під час міжнародного збройного конфлікту є захист життя, здоров'я та гідності осіб, які постраждали внаслідок воєнних дій. Такий підхід значно розширює межі гуманітарної діяльності, охоплюючи не лише надання матеріальної допомоги, а й заходи, спрямовані на захист прав і свобод цивільного населення. У процесі аналізу гуманітарної діяльності важливо враховувати загальні умови її здійснення. Ключовим принципом виступає її нейтральність, що виключає можливість будь-якої підтримки, яка б прямо чи опосередковано сприяла одній зі сторін конфлікту у військовому, оперативному, фінансовому чи політичному вимірах. Діяльність, яка прикривається гуманітарною риторикою, але фактично порушує зазначені принципи, не може вважатися гуманітарною і підлягає засудженню як така, що суперечить міжнародному гуманітарному праву та гуманітарним принципам.

Важливе значення для розумінні концепту гуманітарної діяльності під час міжнародного збройного конфлікту є принципи: гуманності, нейтральності, неупередженості, незалежності [2]. Саме вони опосередковують зміст гуманітарної діяльності, і одночасно виокремлюють її від інших видів діяльності, які не охоплюються концептом гуманітарної діяльності під час міжнародного збройного конфлікту. Також, відповідно до принципу неупередженості, гуманітарна діяльність здійснюється незалежно від минулої чи теперішньої належності осіб, які постраждали внаслідок збройного конфлікту, і ґрунтується виключно на оцінці їхніх гуманітарних потреб.

За своїм змістом гуманітарна діяльність під час міжнародного збройного конфлікту охоплює два взаємопов'язані напрями: надання гуманітарної допомоги та здійснення заходів із захисту [3]. Надання гуманітарної допомоги передбачає забезпечення базових засобів для виживання та підтримання гідного життя осіб, які не беруть або припинили брати участь у бойових діях. До цієї категорії належить забезпечення продуктами харчування, питною водою, медикаментами, засобами гігієни та тимчасовим житлом.

У свою чергу, діяльність із захисту передбачає комплекс заходів, спрямованих на забезпечення дотримання сторонами конфлікту, державами, де-факто органами влади та іншими суб'єктами норм міжнародного гуманітарного права щодо прав цивільного населення та осіб, які більше не беруть участі в конфлікті. Ці заходи можуть включати адвокацію, моніторинг дотримання прав людини, взаємодію з державними або недержавними структурами, а також діяльність, спрямовану на поширення знань з міжнародного гуманітарного права.

Отже, гуманітарна діяльність у контексті міжнародного збройного

конфлікту виступає не лише інструментом надання допомоги постраждалому населенню, але й важливим елементом сучасної політичної практики. Вона впливає на формування міжнародного порядку, забезпечує політичну легітимність держав і міжнародних акторів, а також слугує засобом стабілізації суспільства. Її ефективність визначається не лише обсягом наданих ресурсів, а й дотриманням принципів гуманності, неупередженості, нейтральності та незалежності. Аналіз гуманітарної діяльності крізь призму політології дозволяє виявити її роль у формуванні нових моделей міждержавної взаємодії, ролі і впливу міжнародних організацій, компонентів Міжнародного Руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, взаємодії інститутів громадянського суспільства. Подальші дослідження доцільно спрямувати на розробку індикаторів політичної ефективності гуманітарної діяльності та вивчення її довгострокового впливу на політичні процеси в державах, що стали об'єктами збройної агресії.

Список використаних джерел

1. Huvé S., Brubaker R. UN Sanctions and Humanitarian Action Policy Memo 2/4. The Notion of "Humanitarian Activities". *United Nations University Centre for Policy Research*. 2022. URL: <https://collections.unu.edu/eserv/UNU:8747/UNSHA-PolicyMemo2.pdf> (дата звернення: 22.03.2025).
2. Mackintosh K. The Principles of Humanitarian Action in International Humanitarian Law : HPG Report 5. *Overseas Development Institute*. 2000. URL: <https://www.cmi.no/file/1865-The-Principles-of-Humanitarian-Action-in-International-Humanitarian-Law.pdf> (дата звернення: 21.03.2025).
3. Основні принципи гуманітарної допомоги та захисту. *FScluster*. 2024. URL: https://fscluster.org/sites/default/files/documents/24Dec2024_Protection%20Cluster%20presentation.pdf (дата звернення: 21.03.2025).

Пащенко Ірина

Здобувач другого рівня вищої освіти
кафедри політології політології та державного управління.

Донецький національний університет імені Василя Стуса

(керівник ст.викл. Михайло Дубель)

ORCID: 0009-0009-9552-4459

ФОРМУВАННЯ ГІДНИХ УМОВ ОПЛАТИ ПРАЦІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Формування гідних умов оплати праці державних службовців є важливим чинником забезпечення ефективності державного управління. Конкурентоспроможна заробітна плата сприяє залученню кваліфікованих кадрів, підвищенню мотивації та зменшенню рівня корупційних ризиків. Недостатній рівень фінансового стимулювання може спричинити відтік кваліфікованих фахівців і негативно вплинути на ефективність роботи державного апарату. Отже, необхідно досліджувати шляхи вдосконалення підходів до формування оплати праці. Метою цього дослідження є вивчення та аналіз процесу формування гідних умов оплати праці державних службовців, визначення недоліків та проблем у цій сфері та надання пропозицій для забезпечення справедливих і мотивуючих умов для ефективної роботи державних органів.

Концепція гідної праці у контексті її відповідної оплати для державних службовців полягає у забезпеченні справедливої винагороди, яка відповідає їхнім професійним обов'язкам та рівню відповідальності. Як визначає М. Панченко, праця державних службовців є складовою загального поняття гідної праці, який зумовлений специфікою виконання службових функцій на державному рівні [1, с.457].

Міжнародні нормативно-правові акти регламентують право на справедливу оплату праці. Відповідно до положень частин 1 та 3 статті 23 Загальної декларації прав людини [2], кожен працівник має право на гідні умови праці та справедливу винагороду, яка гарантує достойний рівень життя для нього та його сім'ї, а в разі потреби доповнюється іншими засобами соціального захисту. На думку Н. Потриваєвої та І. Савченко, для ефективної організації оплати праці необхідно розробляти дієві механізми мотивації працівників. Це може бути впровадження систем преміювання, надбавок, регулювання робочого часу та покращення умов праці, адже просте підвищення заробітної плати не завжди сприяє зростанню продуктивності.

Враховуючи нестабільну економічну ситуацію, підвищення оплати праці часто є несуттєвим або нівелюється інфляційними процесами [3].

Наявна система оплати праці державних службовців в Україні досі залишається недосконалою, характеризується низькою прозорістю, дисбалансом між рівнями посад та недостатньою конкурентоспроможністю порівняно з приватним сектором. Основними проблемами у сфері оплати праці державних службовців є низький базовий оклад, незначна частка варіативних надбавок та премій. Впровадження сучасної моделі оплати праці має ґрунтуватися на принципах справедливості, прозорості та ефективності. Перегляд оплати праці має ще один стратегічний аспект - утримання кваліфікованих кадрів. Досвідчені спеціалісти часто йдуть у приватний сектор, оскільки там рівень оплати значно вищий. У результаті держава втрачає професіоналів.

Реформа державної служби передбачає впровадження європейських стандартів оплати праці, що наближає Україну до практик розвинених країн. Але головне – вона створює умови, в яких державний службовець працює не лише заради виживання, а й для реального розвитку країни.

Оптимізація системи винагороди, підвищення рівня заробітних плат та запровадження чітких механізмів стимулювання сприятимуть створенню професійної та мотивованої державної служби, здатної якісно виконувати свої обов'язки та забезпечувати сталий розвиток країни.

Для вдосконалення системи оплати праці працівників бюджетної сфери необхідно реалізовувати комплексні заходи. Тобто необхідною є розробка та оновлення нормативно-правової бази, створення ефективних механізмів стимулювання, удосконалення системи правового регулювання та запровадження програм підтримки державних службовців [1, с. 458].

Проблема оплати праці є однією з ключових у сфері державного управління. Заробітна плата виконує не лише функцію мотивації, а й є основним джерелом доходу для працівників, включаючи державних службовців. Однак чинна система оплати праці у державних органах залишається неефективною та несправедливою. Це визнають як міжнародні, так і українські експерти, а також самі державні службовці, які стикаються з проблемами системи на практиці. Саме тому реформування оплати праці на основі класифікації посад є необхідним кроком [4]. Заробітна плата на посадах державної служби на даний час залишається низькою та не відповідає конкурентним стандартам у порівнянні з ринковою, про що свідчать численні звернення державних службовців державних органів. Рівень оплати праці є

ключовим чинником при залученні кваліфікованих фахівців на державну службу. Динаміка зростання фонду оплати праці повинна відповідати економічним умовам України, враховуючи необхідні витрати для реалізації реформ, а підвищення оплати праці державних службовців має бути обґрунтованим.

Для запровадження єдиних підходів оплати праці в сфері державної служби через впровадження прозорої системи, що базується на класифікації посад державних службовців, зміцнення значимості посадового окладу та припинення необґрунтованих виплат, 11 березня 2025 року Верховна Рада України ухвалила законопроект щодо внесення змін до Закону України «Про державну службу», який передбачає впровадження єдиних стандартів у системі оплати праці шляхом класифікації посад (№8222) [6]. Даний законопроект є частиною Ukraine Facility Plan та має стратегічне значення для приведення національної системи оплати праці у відповідності до європейських стандартів.

Його мета – створення справедливої системи винагород, що сприятиме підвищенню ефективності державної служби та формуванню прозорих механізмів нарахування заробітної плати [5]. Очікується, що реформа сприятиме прозорості та мінімізації корупційних ризиків у системі держслужби [4]. Рівень доходу державного службовця буде прив'язаний до його професійних досягнень та виконання посадових обов'язків. Ключовим елементом реформи стане сучасна класифікація посад державної служби. Вона передбачає розподіл за сім'ями та рівнями посад відповідно до Каталогу типових посад. Розробка класифікації посад здійснювалася за участі Національного агентства з питань державної служби (НАДС) із залученням міжнародних експертів і вона базується на таких ключових аспектах:

- аналізі міжнародного досвіду;
- вивченні функціональних обов'язків різних посад;
- відповідності національному законодавству;
- отриманні зворотного зв'язку від ключових стейкхолдерів [4].

Гідна оплата праці державних службовців - це не лише питання фінансового забезпечення, а й показник ефективності державного управління. Якщо система оплати є несправедливою, непрозорою або недостатньо конкурентоспроможною, то державна служба втрачає кваліфіковані кадри, а рівень мотивації серед працівників падає. На жаль, чинна система нарахування заробітної плати в Україні довгий час залишалася застарілою. Основний оклад міг становити менше половини загального доходу, тоді як

решта залежала від премій та надбавок, які часто визначалися на власний розсуд керівника. Запровадження реформ має змінити цей підхід. Наразі у законопроекті передбачено здійснити чіткий поділ заробітної плати, з яких 70% це посадовий оклад, ранг, надбавка за вислугу років та 30% це премії, компенсації тощо. Премії і компенсації за додаткове навантаження залежатимуть від особистого внеску в загальний результат роботи органу. Така модель вже давно працює в європейських країнах, і її адаптація до українських реалій є стратегічно важливим кроком. Однак реформа - це не лише про цифри. Вона має на меті зміну ставлення до державної служби як до кар'єрної перспективи, де професійне зростання і якість роботи дійсно впливають на рівень доходу. Ця реформа не просто на часі - вона є необхідною умовою для розвитку країни.

Оптимізація системи оплати праці державних службовців є ключовою передумовою підвищення ефективності їхньої роботи. Важливим аспектом є запровадження гнучких механізмів стимулювання. Також необхідно враховувати міжнародний досвід і адаптувати найкращі практики у сфері оплати праці. Державні службовці мають отримувати конкурентоспроможну заробітну плату, а впровадження реформ у цій сфері сприятиме покращенню якості державного управління. Державні органи часто стикаються з відтоком кадрів через низьку оплату праці, реформа має виправити цей дисбаланс, забезпечивши держслужбовцям конкурентоспроможну винагороду та кращі умови праці. Таким чином, формування гідних умов оплати праці є необхідною складовою модернізації державної служби.

Реформа державної служби передбачає впровадження європейських стандартів оплати праці, що наближає Україну до практик розвинених країн. Але головне – вона створює умови, в яких держслужбовець працює не лише заради виживання, а й для реального розвитку країни. Наступні дослідження мають бути спрямовані на застосування цифрових технологій у процеси розрахунку та моніторингу заробітних плат.

Список використаних джерел

1. Ярошенко О. М. Гідна оплата праці як один із важливих факторів матеріального заохочення державних службовців. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. Розділ VII. *Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право*. 2023. С. 455-460. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/11/83.pdf> (дата звернення: 21.03.2025).
2. Загальна декларація прав людини : прийнята резолюцією 217 А (III)

ГА ООН від 10.12.1948. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 21.03.2025).

3. Потриваєва Н.В., Савченко І.В. Стан та перспектива обліку розрахунків з оплати праці: теоретичний аспект. *Економічний форум*. 2014. № 1. С. 93–98.

4. Оплата праці державних службовців. *Національне агентство України з питань державної служби*. URL: <https://nads.gov.ua/oplata-praci-derzhavnih-sluzhbovciv> (дата звернення: 21.03.2025).

5. Парламент підтримав законопроект про реформу системи оплати праці державних службовців. *Національне агентство України з питань державної служби*. 2025. URL: <https://nads.gov.ua/news/parlament-pidtrymav-zakonoproiekt-pro-reformu-systemy-oplati-pratsi-derzhavnykh-sluzhbovtziv> (дата звернення: 21.03.2025).

6. Проект Закону про внесення змін до Закону України "Про державну службу" щодо впровадження єдиних підходів в оплаті праці державних службовців на основі класифікації посад № 8222 URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40885> (дата звернення: 24.03.2025).

Колесник Юлія

Здобувач другого рівня вищої освіти

кафедри політології та державного управління.

Донецький національний університет імені Василя Стуса

(керівник проф. Олена Чальцева)

ORCID: 0009-0000-2206-3633

ВПЛИВ ТРАНСПОРТНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ НА РІВЕНЬ СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ У МІСЬКОМУ ПРОСТОРІ

Внаслідок повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України, щодня збільшується частка громадян України, які отримують статус людини з інвалідністю. Це серйозний виклик для органів місцевого самоврядування, який змушує докорінно переглянути принципи організації простору міста. Безбар'єрність критичної інфраструктури вирізнялася недостатнім рівнем розвитку з часів здобуття незалежності, проте сьогодні необхідно розглянути це як нагальну проблему, яка потребує комплексного вирішення.

Транспортний фактор відіграє ключову роль у питанні створення

комфортних умов проживання у місті. Транспорт – це не лише засіб пересування, а й важливий інструмент соціальної взаємодії населення. Його доступність визначає рівень можливостей громадян у сферах працевлаштування, освіти, культури та комунікації. Формування архітектурної доступності є невід’ємною умовою для забезпечення безбар’єрної взаємодії осіб з інвалідністю та всіх містян. У західних країнах концепція соціальної інтеграції ґрунтується на залученні людей з інвалідністю до спільної діяльності з іншими громадянами, що сприяє їхній реабілітації та повноцінному включенню в суспільне життя. Відсутність безбар’єрної транспортної інфраструктури призводить до ізоляції, що обмежує соціальну та громадську активність маломобільних груп населення. Крім того, доступний громадський транспорт є важливим фактором для забезпечення самостійності людей з обмеженими можливостями, адже він дає змогу легко дістатися до необхідних громадських послуг і брати участь у соціальному житті без обмежень за часом або маршрутом [1]

Для підтвердження думки про важливість доступного транспорту для маломобільних груп населення, зокрема людей з інвалідністю, варто розглянути результати дослідження на тему: «Національне соціологічне дослідження про сприйняття людей з інвалідністю в Україні», проведеного Соціологічною групою «Рейтинг» у 2023 році [2].

Рис. 1. «В яких місцях Ви найчастіше бачите людей з інвалідністю? (%)» [2]

За даними опитування, можна зауважити, що 24% респондентів найчастіше мають змогу зустрічати людей з інвалідністю саме в громадському транспорті. Це свідчить про регулярну потребу громадян з інвалідністю бути мобільними та активно залученими до суспільного життя — реалізовуватись у професійній сфері, здобувати освіту, отримувати медичні послуги, відвідувати громадські заходи тощо. Окрім того, дана діаграма демонструє, що громадяни з інвалідністю є активними учасниками різноманітних сфер життя, оскільки

значна частина зустрічей відбувається також на вулицях міста/села (61%), у парках, громадських просторах (26%), магазинах (23%), та в центрах надання послуг (ЦНАП, банки, пошта тощо) (20%).

Однак, щоб детальніше проаналізувати саме думку громадян з інвалідністю, доцільно скористатися результатами опитування, проведеного серед громадських організацій, що представляють інтереси даної соціальної групи, та їх учасників щодо доступності транспортних послуг. Дане дослідження було розроблене Міністерством розвитку громад та територій України та опубліковане 27 листопада 2024 року [3].

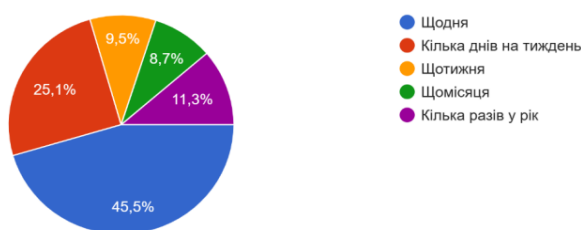

Рис. 2. «Як часто громадяни з інвалідністю користуються послугами міського транспорту» [3].

Згідно даними представленими на рисунку 2, громадський транспорт є невід'ємною частиною повсякденного життя більшості респондентів. Зокрема, 45,5% опитаних користуються ним щодня, 25,1% – кілька разів на тиждень, 9,5% – щотижня, а 8,7% здійснюють поїздки приблизно раз на місяць. Водночас 11,3% опитаних взагалі не використовують громадський транспорт, що може бути зумовлено як його недоступністю для громадян з інвалідністю, так і наявністю власного транспорту.

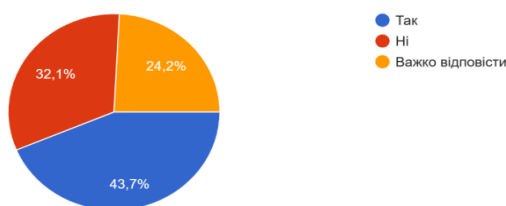

Рис. 3. «Чи доступний для людей з інвалідністю транспорт, яким ви користуєтесь» [3].

За результатами опитування, поданими на рисунку 3, 32,1% респондентів вважають громадський транспорт недоступним для осіб з інвалідністю, головною причиною чого є застарілий транспорт. Водночас 43,7% зазначили, що транспорт, яким вони користуються є доступним, 24,2% не змогли дати чітку відповідь. Це свідчить про нерівномірність умов перевезень

і нагальну потребу в оновленні транспорту, розширенні кількості низькопідлогових маршрутів та підвищенні обізнаності щодо інклюзії.

Отже, для людей з інвалідністю існуючі бар'єри вагомо впливають на можливість ведення активного способу життя та суттєво ускладнюють участь у різних суспільних заходах. Для забезпечення права на вільне пересування держава повинна вжити відповідних заходів для створення рівного доступу до фізичного оточення, об'єктів, послуг, транспортної інфраструктури та інформаційно-комунікаційних технологій як у містах, так і в сільських місцевостях. Реалізація цих заходів сприятиме підвищенню рівня автономії осіб з обмеженими можливостями та забезпеченню їхньої повноцінної інтеграції в суспільні процеси.

Створення безбар'єрного простору є ключовим елементом соціалізації людей з інвалідністю та їх включення в активне суспільне життя. Доступ до культурних і спортивних закладів дасть можливість таким людям духовно та фізично розвиватися. Завдання кожної демократичної держави, яка визнає права людини та зобов'язується їх дотримуватися, полягає в тому, щоб докладати усіх зусиль для покращення якості життя громадян, незалежно від їхніх фізичних можливостей [1].

Список використаних джерел

1. Чічель О. Архітектурна доступність та безбар'єрність простору як форма реалізації концепції інклюзії у суспільстві. Інклюзивна освіта: ідея, стратегія, результат. 2022. С.197.
2. Національне соціологічне дослідження про сприйняття людей з інвалідністю в Україні. Соціологічна група «РЕЙТИНГ». URL: https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ua_los_112023_press.pdf (дата звернення: 14.03.2025).
3. Звіт за результатами опитування громадських організацій, що представляють інтереси осіб з інвалідністю, та їх учасників щодо доступності транспортних послуг. Міністерство інфраструктури України. URL: <https://surl.li/tageox> (дата звернення: 14.03.2025).

СЕКЦІЯ 3.

Механізми кризового управління державних інститутів

Швець Катерина

PhD, старший викладач

кафедри політології та державного управління.

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ORCID: 0000-0001-5272-3268

АНТИКРИХКІСТЬ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ: КРИЗИ ЯК ЧИННИК ПОСИЛЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ

У сучасних умовах політичні системи зазнають впливу масштабних кризових явищ, які можуть як дестабілізувати державні інститути, так і слугувати чинником їхньої еволюції. Традиційні моделі державного управління, орієнтовані на стабільність і передбачуваність, у ситуаціях підвищеної невизначеності виявляються недостатньо ефективними. У даному контексті концепція антикрихкості, розроблена Насімом Талебом [1], пропонує альтернативний підхід, у якому одним із ключових механізмів є адаптивне управління, що передбачає гнучкість прийняття рішень та оперативну реакцію на зміни. Замість фіксованих стратегій, що базуються на прогнозуванні майбутнього, адаптивне управління орієнтується на варіативні сценарії, які можуть змінюватися відповідно до нових обставин. Теоретична модель антикрихкості у державному управлінні також передбачає поєднання гнучкості, інноваційності та децентралізації. Ці фактори сприяють не лише виживанню державних інститутів у кризових умовах, а й створюють умови для їхнього довгострокового зміцнення та розвитку. У контексті державного управління це означає постійний аналіз ризиків, розбудову горизонтальних зв'язків між різними управлінськими рівнями та залучення громадянського суспільства до процесу формування політики [1].

Так, світова політика демонструє низку кризових подій, які стали каталізаторами для значних інституційних змін та реформ:

1. Велика депресія (1929–1939 рр.), як наймасштабніша економічна

криза XX століття змусила уряд США запровадити політику "Нового курсу" Франкліна Рузвельта, яка передбачала активне державне втручання в економіку, розвиток соціального забезпечення та регулювання фінансових ринків.

2. Друга світова війна (1939–1945 рр.) стала каталізатором для впровадження технологічних інновацій, модернізації промисловості та створення міжнародних організацій, таких як ООН, МВФ і Світовий банк.

3. Енергетична криза 1970-х років (Нафтова криза 1973 р.) змусила розвинені країни переглянути енергетичну політику, сприяла розвитку альтернативної енергетики та створенню стратегічних нафтових резервів.

4. Фінансова криза 2008 року призвела до перегляду підходів до регулювання банківського сектору, появи нових механізмів фінансової стабільності (наприклад, реформування діяльності центральних банків) та посиленню контролю за кредитуванням.

5. Крах радянської системи у 1991 році призвів до демократичних перетворень у країнах Східної Європи, переходу до ринкової економіки та створенню нових політичних інститутів.

6. Теракти 11 вересня 2001 року (США) «посприяли» створенню Департаменту внутрішньої безпеки США, посиленню глобальної антитерористичної політики та впровадженню нових механізмів спостереження за загрозами.

7. Європейська міграційна криза (2015–2016): Масова хвиля біженців з Близького Сходу змусила ЄС переглянути політику прикордонного контролю, посилити інститути безпеки та розробити нові механізми інтеграції мігрантів.

Окрім згаданих світових кризових явищ, український контекст також демонструє низку подій, які стали каталізаторами для значних національно-інституційних змін та реформ:

1. Енергетична криза 1990-х років → Формування енергетичної незалежності

- Причини кризи: Після розпаду СРСР Україна опинилася в критичній залежності від російських енергоносіїв.

- Інституційні зміни: *запровадження енергоринку* та поступова лібералізація енергетичного сектора; *розвиток атомної енергетики* як альтернативи залежності від російського газу; *будівництво газових інтерконекторів з Європою* та початок реверсних поставок газу.

2. Кримська криза (2014) → Реформи в секторі безпеки та міжнародна дипломатія

- Причини кризи: Анексія Криму Росією та слабкість українських силових структур.

- Інституційні зміни: *реформа Служби безпеки України (СБУ) та переформатування контррозвідки; посилення дипломатичних зусиль → міжнародне невизнання анексії Криму, санкції проти РФ; розвиток військово-морських сил та берегової оборони для посилення контролю над акваторією Чорного моря.*

3. Політична криза 2019 року → Судова реформа та перезапуск антикорупційних органів

- Причини кризи: Проблеми з незалежністю судової гілки влади та тиск на антикорупційні структури.

- Інституційні зміни: *реформа Вищої ради правосуддя та оновлення суддівського корпусу; перезапуск НАЗК та розширення повноважень НАБУ; впровадження цифрових антикорупційних інструментів, зокрема відкритих реєстрів власності.*

4. COVID-19 (2020-2021) → Цифровізація державних послуг та медична реформа

- Причини кризи: Пандемія показала слабкість медичної системи та необхідність швидкої адаптації державних послуг до нових умов.

- Інституційні зміни: *розвиток "Дії" → цифрові COVID-сертифікати, онлайн-реєстрація для вакцинації; розширення програми медичної реформи → електронні рецепти, фінансування лікарень за принципом "гроші йдуть за пацієнтом"; широке використання цифрових технологій у освітній та інших суспільних сферах.*

5. Повномасштабне вторгнення Росії (2022) → Воєнна економіка, мобілізація суспільства, євроінтеграція

- Причини кризи: Загроза існуванню держави, тотальна війна.

- Інституційні зміни: *перехід на воєнну економіку → націоналізація стратегічних підприємств, державне замовлення на військову продукцію. прискорення євроінтеграції → отримання статусу кандидата на вступ до ЄС, гармонізація законодавства з європейським; реформа системи оборони → розширення сил територіальної оборони, залучення іноземних інструкторів для навчання військових; державна підтримка бізнесу → податкові пільги, кредити на розвиток виробництва під час війни.*

Український досвід підтверджує, що війна, економічні потрясіння, політичні та соціальні кризи стали поштовхом до значних реформ у безпековій, антикорупційній, економічній та соціальній сферах. Це свідчить

про те, що ефективні державні інститути не лише зберігають функціональність в умовах кризи, а й використовують її як можливість для подальшого розвитку та вдосконалення.

Підсумовуючи усе вище сказане, значимо, що запровадження принципів антикрихкості у державне управління передбачає такі ключові аспекти [2]:

1. Інституційна адаптивність – здатність державних структур швидко реагувати на зміни зовнішнього середовища та інтегрувати нові управлінські рішення.
2. Децентралізація та локальна автономія – розширення повноважень місцевих органів влади, що сприяє оперативному ухваленню рішень в умовах нестабільності.
3. Цифровізація та інновації в управлінні – використання сучасних технологій для підвищення прозорості, ефективності та мобільності державних механізмів.
4. Кризове планування та стратегічна гнучкість – формування сценаріїв реагування на можливі виклики та створення інституційних механізмів швидкого відновлення після криз.
5. Суспільна згуртованість та комунікація – розвиток механізмів громадянської участі у процесах прийняття рішень, що підсилює легітимність і ефективність державного управління.

Здійснений аналіз історичних і сучасних кейсів також свідчить, що держави, які здатні не лише витримувати виклики, а й адаптуватися до них, формують більш стійкі та гнучкі моделі управління.

Таким чином, концепція антикрихкості повинна бути інтегрована у стратегії державного управління як основа для розбудови стійкої, інноваційної та адаптивної політичної системи, здатної ефективно функціонувати в умовах глобальної нестабільності.

Список використаних джерел

1. Талеб Н. Н. Антикрихкість. Про (не)вразливе у реальному житті / пер. з англ. Микола Климчук. 4-те вид. К.: Наш Формат, 2021. 400 с.
2. Швець К. А. Адаптація моделей публічної політики в сучасних умовах: Доктор філософії: спец. 052 - Політологія: Донецький національний університет імені Василя Стуса. Вінниця, 0824U001770.

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Суттєве зростання кількості стихійних лих, пандемій та соціально-політичних криз підкреслює критичну роль органів державної влади в управлінні надзвичайними ситуаціями. Ухвалення рішень за складних умов значно відрізняється від усталених процесів управлінської діяльності через підвищену невизначеність і ризики [1]. Зазначені рішення спрямовані на захист громадської безпеки, мінімізацію збитків та забезпечення швидкого відновлення у посткризовий період.

Надзвичайні ситуації являють собою багатоаспектне середовище, що характеризується невизначеністю, часовими обмеженнями та значними потенційними наслідками [2]. Органи державної влади повинні долати різноманітні виклики на основі складних підходів, що поєднує швидке реагування зі стратегічним управлінням. Процес прийняття рішень у надзвичайних умовах значно відрізняється від стандартних адміністративних процедур, вимагаючи підвищеної адаптивності, міжвідомчої координації та розширених можливостей оцінки ризиків.

У ситуаціях надзвичайного характеру система управління потребує від державних інституцій створення та застосування стійких і ефективних механізмів для ухвалення рішень, які можуть адекватно відповідати на непередбачувані обставини зі складними наслідками [3]. Прийняття рішень у державному управлінні традиційно спирається на раціональні моделі, де визначені цілі та логічний аналіз спрямовують вибір управлінського рішення. Однак надзвичайні ситуації часто вимагають обмеженої раціональності, коли рішення можуть ґрунтуватися на неповній інформації та евристичних судженнях. Поведінкові підходи також підкреслюють вплив суб'єктивних факторів, таких як стиль лідерства та організаційна культура, у реагуванні на кризу.

Під час надзвичайних ситуацій органи державної влади повинні сформулювати дієві механізми обробки інформації, що передбачає [4; 5]:

- впровадження систем збору та аналізу даних у режимі реального часу;
- використання сучасних комунікаційних технологій;
- створення багатоканальних протоколів перевірки інформації.

Здатність швидко синтезувати складну інформацію з різних джерел стає вирішальною для розробки своєчасних та ефективних заходів реагування. Особи, які приймають рішення, повинні швидко оцінювати вхідні дані, виявляти критичні закономірності та формувати стратегічні заходи в надзвичайно стислі терміни.

Ефективне управління надзвичайними ситуаціями вимагає безпрецедентного рівня міжвідомчої співпраці. Для цього необхідно усунення усунути адміністративні перепони для об'єднання командних структур, інтеграції комунікаційних платформ та посилення гнучкості механізмів розподілу ресурсів. Зазначений підхід забезпечує цілісне і скоординоване реагування, яке виходить за межі окремих відомств і максимізує колективні організаційні можливості.

Надзвичайні ситуації вимагають динамічного та адаптивного підходу до управління ризиками, що передбачає постійну переоцінку рівня нових загроз та впровадження протоколів швидкої модифікації. Традиційні лінійні моделі оцінки ризиків виявляються неадекватними у мінливому середовищі, що вимагає більш складних, нелінійних підходів, які можуть враховувати швидкі контекстуальні зміни.

Сучасне управління в надзвичайних ситуаціях все більше покладається на передові технологічні рішення. Штучний інтелект, предиктивна аналітика та технології моделювання в реальному часі стали невід'ємною частиною процесів прийняття рішень. Зазначені технології дозволяють покращити точність прогнозування загроз і моделювання сценаріїв та раціоналізувати розподіл ресурсів. Інтеграція технологічних інструментів з існуючим досвідом створює більш надійний та адаптивний підхід до управління надзвичайними ситуаціями.

Успіх у прийнятті управлінських рішень органами державної влади залежить від розробки складних, гнучких і технологічно інтегрованих систем, здатних ефективно реагувати на безпрецедентні виклики. Постійна еволюція стратегій управління надзвичайними ситуаціями вимагає безперервних досліджень, технологічних інновацій та адаптивної організаційної культури. Органи державної влади повинні інвестувати у постійне навчання,

технологічну інфраструктуру та стратегічне планування, щоб посилити свої можливості реагування на надзвичайні ситуації.

Прийняття управлінських рішень органами державної влади в умовах надзвичайних ситуацій характеризується поєднанням правових повноважень, централізованого контролю, координації між інституціями та необхідності гнучкості та прозорості. Характер надзвичайних ситуацій вимагає гібридного підходу, що поєднує структуровані протоколи з динамічним реагуванням. Розуміння вказаних особливостей є ключовим для покращення підготовки до майбутніх викликів та забезпечення готовності органів влади до широкого спектру криз. Зосередження на розробці більш досконалих міждисциплінарних підходів, посилення систем страхової документації та ситуаційних центрів може запропонувати шлях до сталого державного управління в умовах надзвичайних ситуацій і криз.

Список використаних джерел

1. Махначова, Н. М. (2023). Особливості прийняття управлінських рішень органами публічної влади в екстремальних умовах. *Публічне управління та адміністрування в Україні*. 2022. Вип. 29. С. 39-44.
2. Григоренко Н. В. Надзвичайні ситуації як чинник впливу на розвиток системи надання державних послуг у сфері цивільного захисту. *Вісник Національного університету цивільного захисту України*. 2018. Вип. 1(8). С. 389-398.
3. Яремко І. Особливості прийняття та реалізації управлінських рішень в системі публічного управління. *Грааль науки*. 2021. №7. С. 57-61.
4. Організація системи забезпечення національної стійкості на регіональному і місцевому рівнях : аналіт. доп. / [Резнікова О. О., Войтовський К. Є. Лепіхов А. В.] ; за заг. ред. О. О. Резнікової. Київ : НІСД, 2021. 140 с.
5. Mizrahi S., Cohen N., Vigoda-Gadot E., Krup D. N. Compliance with government policies during emergencies: Trust, participation and protective actions. *Governance*. 2023. №36(4). P. 1083-1102.

Коцубальський Петро
Здобувач другого рівня вищої освіти
кафедри політології та державного управління.
Донецький національний університет імені Василя Стуса
(керівник ст.викл. Михайло Дубель)
ORCID: 0009-0002-8989-8074

РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сьогодення ставить серйозні виклики для економіки України, вимагаючи забезпечення негайних дій за для збереження обороноздатності держави та забезпечення гарантій громадянам. В цих умовах виникає нагальна потреба в забезпеченні ефективного використання наявних фінансових ресурсів та забезпечення належного контролю за їх використанням з боку держави. Ефективність управління фінансовими ресурсами державою відіграє ключову роль у забезпеченні сталого розвитку економіки, соціальних гарантій та фінансової стабільності країни. Одним із головних інструментів, що гарантує прозорість і результативність використання бюджетних ресурсів, є державний фінансовий контроль. У період воєнного стану суттєво підвищуються ризики фінансових порушень, зловживання державними ресурсами, недостатнього управління коштами та недотримання фінансово-бюджетної дисципліни. Це підкреслює важливість аналітичної роботи з боку органів фінансового контролю, особливу роль серед яких відіграє Державна аудиторська служба України, що виконує значну частину цих функцій.

Опрацювавши велику кількість здійснених досліджень дійшли висновку, що питання пристосування здійснюваної роботи Державною аудиторською службою під час воєнного стану, а також оцінка її діяльності та результативності в таких умовах вимагають більш детального вивчення. Відсутність системного підходу до оцінювання результативності здійснюваних заходів, націлених на попередження втрат бюджету та забезпечення повернення втрачених ресурсів, є актуальною проблемою. У цьому контексті метою даного дослідження є всебічний аналіз роботи державних органів фінансового контролю України в умовах повномасштабного вторгнення. В основному дослідження направлене на аналіз динаміки ключових показників діяльності Державної аудиторської служби у період з початку 2022 року по лютий місяць 2025 року та оцінку результативності впроваджених заходів,

покликаних зменшити втрати державних ресурсів.

Державний сектор відіграє ключову роль в економічному та суспільному розвитку, сприяючи наповненню державного бюджету та вдосконаленню законодавчої бази. Ефективне управління бюджетом досягається завдяки: створенню та ефективному керуванню державними цільовими й позабюджетними фондами; дотриманню фінансово-бюджетної дисципліни та законодавчих вимог; захисту державної власності; а також забезпеченню точності та правдивості даних фінансової звітності та бухгалтерського обліку в державних органах, бюджетних установах і міністерствах [1].

Основними чинниками забезпечення ефективності фінансового контролю з боку держави у період війни, на думку Колпакової А., виступають зростання бюджетних надходжень, раціональний розподіл та використання коштів через посилений контроль, скорочення витрат і зменшення використання операційних ресурсів до необхідного мінімуму [2].

На думку Гордея О. Д. та Ягоденка І. В., ключовими напрямками вдосконалення адміністративного механізму здійснення контролю фінансів є створення єдиного правового середовища та посилення правових компетенцій контролюючих органів; розробка оновлених процедур для забезпечення якісного фінансового контролю державою; створення уніфікованої інформаційної бази для забезпечення якісного державного аудиту; розвиток професійного кадрового потенціалу; удосконалення матеріально-технічного забезпечення органів контролю; запровадження механізмів громадського контролю; реалізація обов'язкових періодичних перевірок; а також гармонізація чинного законодавства з відповідними нормативно-правовими актами [3].

Постановою КМУ від 07 травня 2022 № 561 «Деякі питання здійснення державного фінансового контролю в умовах воєнного стану» та рядом інших законодавчих актів, урядом впроваджено заходи для здійснення контролю за використанням державних ресурсів під час війни [4]. Державна аудиторська служба з її регіональними підрозділами проводять свою роботу під час воєнного стану та протягом місяця з дня його завершення чи скасування з урахуванням скоригованих термінів проведення контрольних заходів та використанням методів, адаптованих до умов воєнного часу.

Під час контрольних заходів документи, зустрічні звірки, збір інформації та підготовка матеріалів можуть здійснюватися як на папері, так і в електронному форматі [4]. Ефективність здійснення контролю за державними фінансами визначається цілями здійснених контрольних заходів та їх

результативністю.

У таблиці 1 наведено результати роботи органів Держаудитслужби України в період 2022–2024 років та 2 місяців 2025 року [5].

Таблиця 1
Динаміка контрольно-ревізійної роботи Держаудитслужби (2022–2025 рр.)

Показник	2022 рік	2023 рік	2024 рік	2025 рік (січень-лютий)
Кількість ревізій, шт	446	713	749	144
Кількість перевірок закупівель, шт	587	395	400	36
Виявлені фінансові порушення (млрд грн)	99,8	211	41,2	0,86
Незаконні, нецільові витрати та недостачі (млрд грн)	39	76,8	9,6	0,782
Відшкодовані фінансові порушення (млрд грн)	1,1	6,4	6,2	0,712
Кількість переданих матеріалів у правоохоронні органи, шт	707	952	1000	161
Кількість досудових розслідувань, шт	265	422	425	51
Надані пропозиції щодо санкцій, шт	164	190	174	35
Прийняті управлінські рішення, шт	504	847	708	85

За даними таблиці 1, бачимо поступове посилення системи фінансового контролю та трансформацію підходів до здійснення державного аудиту в період 2022–2025 років. Спостерігається тенденція до щорічного зростання кількості ревізій: у 2022 році їх було виконано 446, тоді як у 2024 році цей показник зріс до 749, що свідчить про розширення охоплення об'єктів перевірки. Натомість, кількість перевірок державних закупівель, яка становила 587 у 2022 році, суттєво скоротилася до 395 у 2023 році та залишилася майже незмінною у 2024 році (400). Дана тенденція свідчить про перегляд пріоритетів та зосередження уваги на комплексних ревізіях, які охоплюють ширший спектр фінансових операцій. Обсяги виявлених фінансових порушень в звітних періодах суттєво різняться. Так, у 2022 році сума встановлених порушень складала 99,8 млрд грн, тоді як у 2023 році показник різко зріс до 211,0 млрд грн. Суттєве збільшення може свідчити як про підвищення

ефективності системи виявлення шахрайства так і про загальне послаблення фінансової дисципліни. Що стосується 2024 року обсяги порушень значно знизилися до 41,2 млрд грн, на нашу думку в результаті впровадження більш жорстких контрольних механізмів у попередніх роках та підвищенням рівня запобігання фінансовим зловживанням. За перші два місяці 2025 року обсяг виявлених порушень склав лише 0,86 млрд грн; однак, робити остаточні висновки про річну тенденцію поки що зарано. Стосовно відшкодування фінансових порушень тенденція свідчить про поступове покращення результативності цієї роботи. Так, у 2022 році було повернуто до бюджету 1,1 млрд грн, у 2023 році відшкодування вже становили 6,4 млрд грн., майже аналогічні показники відображено у 2024 році (6,2 млрд грн). За січень-лютий поточного року було відшкодовано вже 0,712 млрд грн що підтверджує ефективність заходів із усунення виявлених правопорушень. Всього за охоплений період передано до правоохоронних органів матеріалів по 2820 виявлених порушеннях, що підтверджує посилення боротьби із фінансовими зловживаннями. Так, у 2022 році таких матеріалів було передано 707, у 2023 році – вже 952, тоді як у 2024 році цей показник перевищив позначку в 1000. Така динаміка пояснюється не лише збільшенням випадків виявлених правопорушень, а й поглибленням співпраці між Держаудитслужбою та правоохоронними органами. Варто зауважити, що за перші два місяці 2025 року вже було передано до відповідних органів матеріали по 161 випадку. Зміни також спостерігаються і в кількості запропонованих санкцій та управлінських рішень щодо реагування на виявлені порушення. У 2023 році кількість пропозицій зростає до 190 порівняно з 164 у 2022 році, а кількість прийнятих рішень підвищилась із 504 до 847. Проте у 2024 році обидва показники дещо знизилися — до рівня 174 пропозицій і 708 управлінських рішень.

Виходячи з вище викладеного варто зазначити, що в умовах сьогодення система державного контролю України зазнає значних змін та адаптацій. Держаудитслужба України, як ключовий інструмент цієї системи яскраво демонструє посилення своєї діяльності через збільшення кількості проведених ревізій, відшкодованих сум та переданих до правоохоронних органів матеріалів.

Однак, динаміка виявлених фінансових порушень є неоднозначною, що може вказувати як на підвищення ефективності контрольних механізмів, так і на вплив зовнішніх факторів, таких як воєнний стан, на фінансову дисципліну. Важливо відзначити позитивну тенденцію до збільшення обсягів

відшкодованих фінансових порушень, що свідчить про результативність роботи Держаудитслужби.

В цілому, дослідження підкреслює необхідність подальшого вдосконалення системи контролю за фінансовими ресурсами в Україні, особливо в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Гуренко Т. О. Сучасний стан та напрями удосконалення організації державного фінансового контролю. *Економіка та суспільство*. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2941> (дата звернення: 25.03.2025).
2. Колпакова А. Державний фінансовий контроль на сучасному етапі: огляд концептуальних засад. *International Science Journal of Management, Economics & Finance*. Vol. 2, No. 1, 2023, pp. 9 – 18. URL: <https://isg-journal.com/isjmef/article/view/263> (дата звернення: 25.03.2025).
3. Ягоденко І. В., Гордей О. Д. Державний фінансовий контроль в Україні: стан і напрями вдосконалення. *Бізнес Інформ*. 2021. № 10. С. 336-340.
4. Деякі питання здійснення державного фінансового контролю в умовах воєнного стану: Постанова КМУ від 07.05.2022 р. № 561. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/561-2022-п#Text> (дата звернення: 25.03.2025).
5. Статистичні звіти державної аудиторської служби України URL: <https://dasu.gov.ua/ua/plugins/userPages/53> (дата звернення: 25.03.2025).

Лашенко Володимир

Здобувач першого рівня вищої освіти
кафедри політології політології та державного управління. Донецький
національний університет імені Василя Стуса
(керівник ст.викл. Михайло Дубель)
ORCID: 0009-0001-9889-3024

ПРОБЛЕМИ КРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ НА ПРИКЛАДІ ГРЕЦІЇ 2009-2018 РОКІВ

Грецька економічна криза (2009-2018) - це затяжна фінансова та економічна криза, що мала руйнівний вплив на економіку Греції. Вона розпочалась внаслідок глобальної фінансової кризи 2008 року та виявлення значного бюджетного дефіциту й боргових проблем у Греції. У відповідь,

грецький уряд провів ряд заходів «жорсткої економії», що полягали в масштабній бюджетній консолідації. Ці заходи призвели до значного суспільного невдоволення, що стало інструментом в руках політиків-популістів.

Мета дослідження полягає у вивченні грецького досвіду антикризового управління, його впливу на суспільні та політичні процеси, аналізі допущених помилок та кінцевих результатів.

Греція приєдналась до Єврозони у 2000 році, тоді перехід з драхми на євро призвів до значних монетарних надходжень. І якщо в таких країнах як Іспанія, Ірландія та Португалія такий ж зріст надходжень відбувся через бум приватного кредитування, то в Греції - через фіскальний канал, зокрема через підвищення державних пенсій та заробітної плати держслужбовцям [1].

Пенсії та соціальні трансферти зросли на колосальні 7 відсотків ВВП з моменту прийняття євро до передодня кризи, тоді як фонд оплати праці в державному секторі зріс на 3 відсотки ВВП. Це підвищило загальний бюджетний дефіцит з 4 відсотків у 2000 році до понад 15 відсотків ВВП у 2009 році, що в п'ять разів перевищує маастрихтський ліміт [1].

У період з 2000 по 2007 роки щорічне зростання грецького ВВП складало 4-6%. Але це зростання відбувалось через розширення державного боргу з 168 млрд\$ в 2000 році до 342 млрд\$ в 2009 році [2], [3].

Впродовж 2001-2009 погіршення основних макроекономічних показників призвело до зменшення зовнішньої конкурентоспроможності країни та скорочення фіскальних надходжень. Стрімке розширення боргу збільшило витрати на його обслуговування. І коли світова економіка зазнала кризи у 2008 році, грецький уряд постав перед загрозою дефолту, оскільки не міг одночасно виконувати свої зобов'язання перед кредиторами та громадянами [4, с.3].

Новий уряд Георгія Папандреу та його партії «Всегрецький соціалістичний рух» (більш відомої під акронімом PASOK) був сформований після виборів 2009 року. Перед ним було важке завдання вивести Грецію з кризи. Розуміння того, що криза в Греції негативно відіб'ється на всій Єврозоні, змусило ЄС та МВФ розпочати програму підтримки Греції на 80 млрд євро [5].

Вимогами для отримання такої великої підтримки стало проведення структурних реформ та бюджетна консолідація. Грецький уряд провів ряд структурних реформ. Було також скорочено витрати бюджету, підвищено пенсійний вік з 60 до 65 років та підвищено податки на доходи фізичних осіб та ПДВ. Але не була проведена зменшення пенсій яке вимагав МВФ, а від

сплати податку на доходи фізичних осіб залишались звільненими 65% працюючого населення [1].

Тим часом звуження фіскального каналу надходження грошей, спричинене заходами жорсткої економії, призвело до поглиблення рецесії. МВФ недооцінив масштаби впливу фіскального мультиплікатора на грецьку економіку, але й місцевий уряд пожертвував багатьма державними витратами заради збереження високих пенсій. Хоч МВФ і не підтримував таку форму економії, наголошуючи на потребі скорочення дефіциту Пенсійного фонду та підвищенні охоплення старих податків, Папандреу звинувачував саме його, намагаючись відвернути гнів виборців від себе [1].

Така публічна критика спільної програми ЄС та МВФ, а також заяви представників головної опозиційної партії «Нова демократія» про наміри вийти з програми, призвели до її зупинення. За неповні 2 роки Греція отримала 53 млрд євро із закладених 80 млрд [5].

Після дострокових парламентських виборів у червні 2012 був сформований коаліційний уряд «Нової демократії» та «PASOK». На той момент ситуація в Греції ще більше ускладнилась: призупинення допомоги розчарувало інвесторів, що лише поглибило рецесію. Ці обставини призвели до потреби провести новий раунд реформ. Після перемовин була також запущена нова програма підтримки від ЄС та МВФ на рекордну суму в 144 млрд євро [5].

Нові реформи були жорсткішими за попередні: введення податку на нерухомість, зниження мінімальної зарплати на 22%, приватизація портів та аеропортів, рекапіталізація банків, підвищення вартості медичних послуг, скорочення мереж лікарень та університетів, скорочення держслужбовців на 30%, зменшення регулювання ринку праці. Ці заходи покращили основні макроекономічні показники країни; якщо у 2012 ВВП Греції впав на 8,3% то вже у 2013 на 2,3%, а у 2014 зріс на 0,8% [2].

Проте реформи не знайшли підтримки серед громадськості, а їх негативні наслідки непропорційно завдали шкоди працюючому населенню. Це стало причиною стрімкого падіння популярності основних партій та підвищення популярності популістів, в першу чергу лівих. Тому не дивно, що вибори 2015 року стали тріумфом для ультралівової коаліції SYRIZA та її очільника Алексіса Ципраса, який очолив країну як прем'єр міністр [1].

Він відзначився одіозними заявами, про те що фінансова допомога від МВФ та ЄС це приниження, що Німеччина має сплатити Греції репарації за злочини в часи Другої світової війни, обіцяв вийти з Єврозони та повернутись

до драхми [6].

Але слова мали наслідки, і грошова підтримка для грецьких банків була заморожена. Уряд відповів запровадженням контролю над капіталом та обмеженнями на зняття готівки [6].

Ципрас втратив ентузіазм до виходу з Єврозони та погодився на третю програму підтримки від ЄС на суму 86 млрд євро та новий раунд реформ. Не завадив йому навіть референдум на якому 61% греків виступили проти нової підтримки. «Я визнаю, що фінансові заходи суворі, що вони не підуть на користь грецькій економіці, але я змушений їх прийняти»,—сказав він депутатам. Частина депутатів SYRIZA відкололась та створила нову партію протестуючи проти цього рішення [6].

Нові реформи полягали в: підвищенні ПДВ до 24%, приватизації залізничного оператора TrainOSE та енергетичних компаній, скорочення вчителів, запуск антикорупційного агенства. Попри непопулярність серед населення, ці заходи дозволили повернутись до зростання ВВП на 1,5% в 2017 та 2,1% в 2018 [2].

Але Ципрас заблокував дві ключові реформи: зниження пенсій та розширення податкової бази. Станом на 2018 рік в Греції спостерігались одні з найвищих пенсій, а ПДФО сплачували лише 41% грецького працездатного населення. Це знову демонструє як політичні інтереси зменшували ефективність антикризових заходів [1].

Наступні вибори відбулись в Греції в 2019 році, попри всі намагання Ципраса, виборці не пробачили йому відхід від обіцянок та розкол в партії. І на політичний Олімп повернулись «Нові демократи» на чолі з енергійним Кіріакосом Міцотакісом, що будував виборчу кампанію на лозунгах економічного відновлення [7].

Після перемоги він зменшив податки, боровся з тіньовою економікою, вперше за 12 років індексував пенсії та мінімальну зарплату (хоча це і стало можливим лише завдяки високій інфляції), провів реформи медицини та освіти збільшивши якість послуг, запустив масштабну цифровізацію державних послуг, підтримував газовидобуток, чим збільшив енергонезалежність країни [7].

І хоча країна важко пережила коронакризу, через падіння туристичного потоку, вже в 2021 зростання ВВП склало рекордні 8,7%, а у 2022 році ВВП зріс на 5,7% [2].

Постійний потік зовнішніх інвестицій, у тому числі від таких видатних компаній, як Microsoft і Pfizer, показує, що Греція більше не вважається

«однією з найхворіших людей Європи». А у 2022 році в Греції навіть створили свій перший стартап «єдиноріг» — онлайн-банк під назвою Viva Wallet [7].

У 2024 році видання The Economist у своїй публікації «Which economy did best in 2024?» розмістило Грецію на 3 сходинці за 5 основними макроекономічними показниками. Єврокомісія у своєму макроекономічному прогнозі на 2025 та 2026рр. очікує стабільне зростання грецького ВВП на рівні 2%, поступове зниження інфляції та безробіття, скорочення державного боргу [8], [9].

У висновку на прикладі Греції можна спостерігати, як політична боротьба в середині країни заважає її економічному відновленню після кризи. «По суті, грецька криза була такою ж, якщо не більше, політичною, ніж економічною кризою», заявив у 2019 році директор Європейського департаменту МВФ Поул Томпсен [1]. Для України це застереження, до яких наслідків призводить економічне зростання зумовлене швидким розширенням боргу.

Список використаних джерел

1. Poul M. Thomsen. The IMF and the Greek Crisis: Myths and Realities. URL: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2019/10/01/sp093019-The-IMF-and-the-Greek-Crisis-Myths-and-Realities> (дата звернення: 03.03.2025.)
2. World Bank. GDP growth (annual %) – Greece. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2023&locations=GR&start=2008> (дата звернення: 03.03.2025.)
3. World Bank. Central government debt, total (current LCU) – Greece. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/GC.DOD.TOTL.CN?locations=GR> (дата звернення: 03.03.2025.)
4. Michael G. Arghyrou, John D. Tsoukalas. The Greek Debt Crisis: Likely Causes, Mechanics and Outcomes. CESIFO WORKING PAPER NO. 3266.
5. European Council. Financial assistance to Greece 2010-2018. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/financial-assistance-to-greece-2010-2018/#0> (дата звернення: 03.03.2025.)
6. BBC News. Alexis Tsipras: Leader who risked Greece's euro future. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-33243579> (дата звернення: 03.03.2025.)
7. The Economist. Greece is a European success story. URL: <https://www.economist.com/europe/2023/04/19/greece-is-a-european-success-story> (дата звернення: 03.03.2025.)
8. The Economist. Which economy did best in 2024? URL: <https://www.economist.com/finance-and-economics/2024/12/10/which-economy-did-best-in-2024> (дата звернення: 03.03.2025.)
9. An official EU website. Economic forecast for Greece. URL:

Морозов Сергій

Здобувач третього рівня вищої освіти
кафедри державного регулювання та публічного управління.
Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку.
ORCID: 0009-0001-2854-7337

ВИКЛИКИ СТРАТЕГІЇ ДІЙ НАЦІОНАЛЬНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПИТАНЬ ТЕЛЕБАЧЕННЯ І РАДІОМОВЛЕННЯ НА 2024-2026 РОКИ

23 листопада 2023 р. Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення, після публічного обговорення та редагування, затвердила Стратегію діяльності на 2024 – 2026 рр. (№1475). Аналіз документу дозволяє встановити стратегічні цілі, поточний стан медіа-регулювання, основні виклики, з якими стикається медіаіндустрія. В цілому Стратегія вирішує виклики медіа України шляхом імплементації законодавства, яке відповідає вимогам ЄС, посилення інформаційної безпеки, розширення охоплення мовлення, підтримки мовного переходу та балансування безпеки й свободи ЗМІ.

У зв'язку з російським повномасштабним вторгненням інформаційний простір України зазнав нових викликів, які ще з 2014 р. залишалися не вирішеними. З одного боку, українське населення стало більш залежним від медіа в умовах війни, коли рівень безпеки став вимірюватися частотністю бойових дій та відстанню від локацій військових зіткнень. З іншого боку, збої у роботі сигналів зв'язку внаслідок ударів по інфраструктурі посилили рівень небезпеки та ізоляцію від новин. Наприклад, проведене дослідження у 2023 р. Т.Гиріною та К.Штяк-Матвієнко споживання радіо продемонструвало, що україномовна аудиторія надає перевагу якісному україномовному контенту. «На думку ще 63,9% респондентів, без радіомовлення, зв'язок із зовнішнім світом буде досить обмеженим і складним... Українські слухачі чітко орієнтовані на якісний україномовний контент, про що свідчить позитивні думки у 89% проаналізованих анкетах» [2, с.44].

Ще у грудні 2022 р. було прийнято Закон України «Про медіа», що викликало жваву дискусію у медіасередовищі. Залишаючи всі аргументи «за»

та «проти» треба наголосити, що цей закон став необхідним, в першу чергу, для захисту інформаційної безпеки країни. Але низка законів мали призупинитися (Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», Закон України «Про телебачення і радіомовлення», Закон України «Про інформаційні агентства», Закон України «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення», Закон України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні з використанням масової інформації», Закон України «Про захист суспільної моралі»). Також було скасовано постанови Верховної Ради України: «Про введення в дію Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про порядок введення в дію Закону України «Про телебачення і радіомовлення», «Про введення в дію Закону України «Про інформаційні агентства». Таким чином, новий закон не тільки інтегрував положення всіх попередніх нормативно-правових актів, на заміну яких він був ухвалений, але створив умови для розробки Стратегії діяльності Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення на 2024 – 2026 рр.

Важливість Стратегії полягає в її здатності визначити основні напрямки регуляторної діяльності в умовах динамічно змінюваного медіа-ландшафту. Ця стратегія забезпечує чітке формулювання цілей, які сприяють розвитку плюралізму думок, захисту інформаційних прав громадян та створенню сприятливого бізнес-середовища в медіа-секторі. Впровадження європейських стандартів, що є важливим для інтеграції України в європейський інформаційний простір, передбачає співпрацю з міжнародними організаціями для підтримки в боротьбі з інформаційними загрозами та дезінформацією. Розвиток медійної грамотності серед населення, захист прав дітей та забезпечення інклюзивності медіа-простору, є важливими аспектами соціальної відповідальності.

В той самий час прийняття Стратегії несе і певні виклики для українського суспільства. Реалізація стратегічних цілей потребує значних фінансових і людських ресурсів. У умовах економічної нестабільності та війни, отримання необхідного фінансування може бути складним. Багато програм можуть бути під загрозою через брак коштів, що вплине на їхню ефективність та реалізацію.

Деякі заходи, передбачені стратегією, можуть бути важкими для реалізації через бюрократичні перепони або недостатню координацію між різними державними органами. Це може призвести до затримок у виконанні

планів та зменшення їхньої ефективності. Важливо знайти способи спростити ці процеси, щоб забезпечити швидшу реакцію на виклики. Наприклад, у розділі III, що стосується діяльності регулятора на виявлення та протидію інформаційним загрозам, мова йде про повноваження Національної ради: «здійснювати моніторинг наративів держави-агресора в ефірі українських ЗМІ та ЗМІ, що поширюються на території України, але належать до інших юрисдикцій; вживати в межах своїх повноважень заходів щодо припинення діяльності ЗМІ, які поширюють контент держави-агресора; забезпечувати в межах своїх повноважень реалізацію державної санкційної політики шляхом запровадження обмежувальних заходів щодо юридичних та фізичних осіб; співпрацювати з державними установами, правоохоронними органами, громадськими організаціями, юридичними та фізичними особами з метою ефективної протидії інформаційним впливам держави-агресора» [1, с.13]. Реалізація цього завдання може ускладнюватися бюрократичними перепонами, такими як необхідність погоджувати дії з різними державними органами, що відповідальні за інформаційну безпеку. Якщо процеси ухвалення рішень не є прозорими, це може призвести до недовіри з боку громадськості до діяльності Національної ради та її ініціатив. А звідси теза про те, що для своєчасного створення чи оновлення законодавчих актів регулятор має «забезпечити проведення публічних заходів (дебатів, консультацій, дискусій тощо) із залученням громадськості та експертного середовища щодо розвитку медіаіндустрії та необхідності внесення змін до законодавства у сфері медіа» [1, с.14], потребує високої довіри до діяльності державних структур з боку суспільства. Безумовно прийняття Стратегії демонструє важливість регуляції в сфері телерадіомовлення для забезпечення інформаційної безпеки та підтримки суспільства. В той час, важливо зберегти динаміку намірів та довіру з боку населення, щоб забезпечити стабільність інформаційного середовища в Україні.

Список використаних джерел

1. Action strategy of the National concil of television and radio broadcasting of Ukraine 2024-2026. URL: https://webportal.nrada.gov.ua/wp-content/uploads/2024/01/Proet-Strategiya_en_DK_rev1.pdf (дата звернення: 03.03.2025.)
2. Hyryna T., and K. Shtyk-Matvienko. Evolution of Radio broadcasting in Ukraine in the Wartime: realities of Social information for the population since February 24, 2022, to the Present day. *State and Regions. Series: Social Communications*, 2023. №1 (53). P. 39-46.

Мирославський Сергій

Кандидат юридичних наук, доцент кафедри права та публічного управління навчально - наукового інституту історії, права та міжнародних відносин.
Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка
ORCID: 0009-0009-0855-8504

Лещенко Андрій

Здобувач третього рівня вищої освіти кафедри права та публічного управління навчально - наукового інституту історії, права та міжнародних відносин.
Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка
ORCID: 0009-0001-7157-0807

ПЕРСПЕКТИВИ ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЇ В СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО ТА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА МІЖНАРОДНИХ ВИКЛИКІВ

Корупція є однією з найгостріших проблем України, яка значно ускладнює ефективне державне управління та гальмує євроінтеграційні процеси. В умовах повномасштабної війни росії проти України боротьба з корупцією стає не лише внутрішньою потребою, а й міжнародним зобов'язанням України перед її партнерами. Зменшення корупції є критично важливим для підтримки обороноздатності країни, прозорого використання міжнародної допомоги та економічного відновлення.

Одним із ключових кроків у боротьбі з корупцією в Україні за останній час стало ухвалення у червні 2022 року Закону України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки», до якого включено «Антикорупційну стратегію на 2021–2025 роки» [1]. Важливу роль у цій сфері відіграють новостворені антикорупційні органи, такі як Національна рада з питань антикорупційної політики, Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Антикорупційна прокуратура, Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), Державне бюро розслідувань (ДБР) і Вищий антикорупційний суд (ВАКС). Ці установи працюють у тісній взаємодії, хоча кожна з них має свої специфічні функції та завдання але, на превеликий жаль, на сьогоднішній день так і не досягли відчутних результатів у сфері протидії корупції.

В умовах воєнного стану та майбутнього відновлення країни проблема

корупції в системі державного та публічного управління в Україні стає ще більш актуальною. Це пов'язано з безпрецедентними обсягами військової, фінансової та гуманітарної допомоги, яку наша держава отримує та, ймовірно, ще буде отримувати від західних партнерів та міжнародних організацій. Питання нульової толерантності до корупції стало надзвичайно важливим під час повномасштабного російського вторгнення в Україну, що викликає дискусії щодо того, чи слід прирівняти корупцію до державної зради та внести відповідні зміни до законодавства, зокрема щодо санкцій у статті Кримінального кодексу України стосовно корупційних правопорушень.

Корупція в державному управлінні визначається як зловживання владою або службовим становищем з метою отримання особистої вигоди. Вона охоплює такі форми, як хабарництво, незаконне збагачення, фаворитизм, розкрадання державних ресурсів тощо. Як будь-яке негативне суспільне явище, корупція має свої причини та наслідки. Серед причин корупції слід зазначити наступні:

- системні фактори: недоліки в законодавстві, низька ефективність судової системи, слабкий контроль з боку антикорупційних органів;
- соціально-економічні фактори: низький рівень оплати праці державних службовців, високий рівень безробіття, економічна нестабільність, особливо в умовах війни та міжнародних викликів;
- культурні фактори: толерантне ставлення до корупції в суспільстві, недостатній рівень правосвідомості громадян.

Відповідно, наслідки корупції також є багатоаспектними та проявляються в різних сферах:

- економічні: зниження інвестиційної привабливості країни, неефективне використання бюджетних коштів, уповільнення економічного зростання;
- політичні: зниження довіри до державних інституцій, політична нестабільність, ерозія демократичних цінностей;
- соціальні: поглиблення соціальної нерівності, зростання злочинності, зниження якості державних послуг.

В рамках сучасної системи боротьби з корупцією Україна впровадила низку реформ для протидії цьому ганебному явищу, серед яких:

- створення антикорупційних органів: Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП), Вищий антикорупційний суд (ВАКС);

- електронні декларації: обов'язкове декларування доходів та витрат публічними службовцями;

- електронні системи закупівель: впровадження системи ProZorro для підвищення прозорості держзакупівель.

Серед теоретичних підходів до вирішення проблеми корупції пропонуємо виділити такі:

- інституційний підхід: зміцнення державних інституцій, посилення підзвітності та прозорості у роботі державних органів;

- санкційний підхід: посилення кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення, активна діяльність антикорупційних органів;

- освітній підхід: формування у громадян негативного ставлення до корупції через освітні програми та медійну кампанію;

- цифровізація: впровадження цифрових технологій для зменшення людського фактора в ухваленні рішень (наприклад, автоматизовані реєстри, онлайн-послуги).

Успішна боротьба з корупцією в Україні в умовах війни та міжнародних викликів можлива за умови комплексного підходу, що передбачає:

- реформу судової системи;
- посилення контролю за діяльністю державних службовців;
- залучення громадянського суспільства до антикорупційної діяльності;

- активізацію міжнародної співпраці у сфері боротьби з корупцією;
- культурно-просвітницьку діяльність з боку держави щодо неприпустимості толерантного ставлення до корупції в суспільстві, особливо в молодіжному середовищі.

Таким чином, подолання корупції в Україні вимагає не лише реформування державного управління, а й зміни суспільної культури та цінностей.

Війна впливає на антикорупційну політику через посилення контролю з боку міжнародних партнерів, через антикорупційні реформи як передумову вступу до ЄС та НАТО та через військовий стан як чинник підвищення відповідальності.

Фінансова допомога від країн Заходу надається під умовою забезпечення прозорості та звітності; ЄС, США та міжнародні фінансові інституції (МВФ, Світовий банк) вимагають жорсткого антикорупційного контролю. Посилення контролю з боку міжнародних партнерів проявляється

також у створенні нових механізмів моніторингу за використанням коштів, наприклад, Міжнародної групи донорів, яка оцінює ефективність державних витрат.

У червні 2022 року Україна отримала статус кандидата на вступ до ЄС, що передбачає глибокі антикорупційні реформи. Європейська комісія визначила боротьбу з корупцією як ключовий критерій на шляху до повноправного членства в ЄС.

Що стосується військового стану як чинника підвищення відповідальності, слід констатувати, що війна змусила державу зосередитися на обороні та ефективному використанні ресурсів. В умовах підвищеної уваги суспільства викриття корупційних схем стає швидшим, а покарання – жорсткішим; посилено відповідальність за розкрадання військових ресурсів, особливо після корупційних скандалів у Міністерстві оборони.

Війна створила нове вікно можливостей для подолання корупції, адже:

- посилився міжнародний тиск на Україну щодо реформ;
- громадяни стали менш толерантними до корупції;
- з'явилися ефективні цифрові антикорупційні інструменти.

Водночас існують ризики військової та політичної корупції, які можуть гальмувати прогрес. Успішне подолання корупції залежить від:

1. Незалежності антикорупційних органів та реформування судової системи.

2. Збереження прозорості державних фінансів та контролю за військовими закупівлями.

3. Подальшої інтеграції України в ЄС, що вимагає дотримання антикорупційних стандартів.

З огляду на європейський вектор розвитку та міжнародний контроль, Україна має унікальний шанс радикально зменшити рівень корупції та створити ефективну, прозору систему державного управління.

Список використаних джерел

1. Верховна Рада України. Законодавство України. GOV.UA. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2322-20#Text>_(дата звернення: 24.03.2025).

Коцубальська Людмила

Здобувач другого рівня вищої освіти

кафедри політології та державного управління.

Донецький національний університет імені Василя Стуса

(керівник ст.викл. Михайло Дубель)

ORCID: 0009-0007-6412-2700

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну спричинило безпрецедентний економічний спад, який глибоко вплинув на публічні фінанси країни. Перші роки війни стали періодом масової міграції населення, зруйнованих виробничих потужностей та паралічу багатьох економічних секторів. У 2022 році, згідно з даними Державної служби статистики України, ВВП України скоротився на 29,1%, що стало найгіршим показником за всю історію незалежної України. Цей обвал був зумовлений комплексом факторів: руйнуванням інфраструктури, окупацією територій, логістичними проблемами та панікою серед населення та бізнесу.

Руйнування промислових підприємств, особливо в східній та південній частині України, призвело до значного скорочення виробництва. За даними Міністерства економіки, у 2022 році промислове виробництво впало на 36,9%. Окупація територій призвела до втрати значних сільськогосподарських угідь та промислових об'єктів. Логістичні проблеми, спричинені руйнуванням транспортних шляхів та блокадою морських портів, ускладнили імпорт товарів та експорт необхідних ресурсів. Значний міграційний рух населення як у межах держави, так і за кордоном, призвів до скорочення робочої сили та споживчого попиту. За оцінками ООН, станом на кінець 2022 року стали біженцями більше, як 8 млн. українців. Саме тому в наш час забезпечення обороноздатності, підтримка соціальної стабільності та функціонування критичної інфраструктури набуває особливого значення.

Метою дослідження є: вивчення трансформації публічних фінансів, зокрема структури державних видатків бюджету період воєнного стану. Варто проаналізувати, як публічні фінанси України реагували на безпрецедентні виклики, спричинені війною, розглядаючи динаміку ключових економічних показників та трансформацію структури бюджетних видатків.

Насамперед оцінимо, як саме війна вплинула на економіку України,

розглянувши ключові економічні показники у період з 2021 по 2024 роки, наведені у таблиці 1 [1; 2].

Таблиця 1. Основні показники динаміки публічних фінансів України

Показник	2021 рік	2022 рік	2023 рік	2024 рік
ВВП, млрд дол.	591,5	449,0	474,8	501,0
Державний борг, % від ВВП	48,9	78,5	88,2	98,6
Міжнародна фінансова допомога, млрд дол.	2,5	32,2	42,9	38,0
Інфляція, %	9,4	20,2	17,7	13,0
Рівень безробіття, %	9,8	24,5	19,4	10,6

З даної таблиці видно, що державний борг України значно зріс з 48,9% ВВП у 2021 році до 98,6% у 2024 році, що відображає необхідність залучення значних обсягів фінансування для покриття військових витрат та підтримки економіки в умовах війни. Для покриття дефіциту бюджету уряд України залучав міжнародну фінансову допомогу, випускав військові облігації та скорочував некритичні видатки, адже міжнародна фінансова допомога значно зросла з 2,5 млрд дол. у 2021 році до 38,0 млрд дол. у 2024 році.

Також з даної таблиці ми бачимо, що у 2022 році спостерігається значне зниження ВВП до 449,0 млрд дол., як наслідок війни, яка призвела до руйнування виробничих потужностей, окупації територій та логістичних проблем. У 2023 та 2024 роках відбувається часткове відновлення економіки, надалі прогнозується подальше, але повільне зростання у 2024 році ВВП до 501,0 млрд дол.

Щодо інфляції в Україні, то вона зросла з 9,4% у 2021 році до 20,2% у 2022 році, що є наслідком війни та порушення логістичних ланцюжків. У 2023 та 2024 роках спостерігається поступове її зниження, що вказує на певну ефективність заходів, вжитих для стримування інфляційних процесів. Однак, не дивлячись на позитивну динаміку, рівень інфляції залишається досить високим. Також значно зріс з 9,8% у 2021 році до 24,5% у 2022 році рівень безробіття в Україні, а в 2023 та 2024 роках спостерігається поступове його зниження, що означає часткове відновлення економічної активності.

Загалом дані таблиці показують, який руйнівний вплив на економіку України має війна. Хоч прогнозується поступове відновлення економіки, але темпи зростання залишаються невизначеними, оскільки існує велика

залежність від зовнішніх факторів, таких як тривалість війни та обсяг міжнародної допомоги.

Проаналізувавши основні економічні показники України в період війни, ми бачимо, що економічний спад мав прямий вплив на публічні фінанси України. Скорочення ВВП призвело до зменшення податкових надходжень, оскільки підприємства скоротили виробництво та прибутки, а населення – споживання. Водночас, видатки бюджету значно зросли через необхідність фінансувати оборону, соціальну підтримку та відновлювати інфраструктуру. Саме тому наразі варто зосередитись на дослідженні порівняльної структури видатків бюджету України за роки повномасштабного вторгнення.

У 2021 році, до початку повномасштабного вторгнення, структура видатків державного бюджету України відображала відносно стабільну економічну ситуацію та зосередженість на соціальних потребах населення. Найбільша частка видатків, а саме 22,77%, була виділена соціальному захисту та соціальному забезпеченню, що свідчить про значну увагу держави до підтримки вразливих верств населення. Другою за величиною статтею видатків були загальнодержавні функції, на які було виділено 13,87% бюджетних коштів. Вони включають фінансування органів державної влади, обслуговування державного боргу та інші загальнодержавні потреби. Важливо відзначити, що значну частину цих видатків, а саме 75,32%, складало обслуговування державного боргу. На третьому місці за обсягом видатків знаходилася економічна діяльність, на яку було спрямовано 12,14% бюджетних коштів на підтримку різних секторів економіки, розвиток інфраструктури та інші економічні цілі. На оборону було спрямовано 8,56% бюджетних коштів, адже саме ці видатки відображають необхідність підтримання обороноздатності країни.

З початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну у 2022 році структура видатків в державному бюджеті України зазнала кардинальних змін. Війна вимагала негайного перерозподілу ресурсів, що призвело до значного скорочення фінансування цивільних потреб та різкого зростання військових витрат. Найбільша частка бюджетних коштів (42,24%) була спрямована на закупівлю озброєння, військової техніки, боєприпасів, забезпечення особового складу та інші потреби оборони.

У зв'язку з обмеженими ресурсами та необхідністю фінансування оборони, уряд був змушений скоротити видатки на соціальні програми в таких сферах, як освіта (2,16%), охорона здоров'я (6,81%), соціальний захист населення (15,75%). Значні кошти були спрямовані на відновлення

пошкодженої критичної інфраструктури переважно за рахунок міжнародної фінансової допомоги, наданої Україні країнами-партнерами та міжнародними організаціями.

У 2023 році ситуація кардинально не змінилась. Найбільша частина бюджетних коштів була спрямована на фінансування сектору безпеки та оборони, а саме 52,25% бюджетних коштів, натомість фінансування соціальної сфери склало вже 11,69%. На підтримку економіки видатки залишалися важливими, але їх обсяг був обмежений до 3,35% від загальних.

Зростання видатків на оборону в 2023 році до 52,25% від 42,24% у 2022 році свідчить про подальше посилення військових витрат в умовах триваючої війни, що відображає ескалацію конфлікту та необхідність збільшення військових ресурсів для протистояння агресії. Порівнюючи соціальні видатки ми бачимо, що у 2022 році показник був вищим (15,75% проти 11,69%), ніж у 2023 році. Це свідчить про оптимізацію соціальних виплат з метою перерозподілу ресурсів на користь оборони. Видатки на підтримку економіки залишалися обмеженими протягом обох років, що відображає пріоритетність військових витрат над іншими напрямками. Як і в 2022 році, у 2023 році значна частина видатків була профінансована за рахунок міжнародної допомоги.

Що стосується 2024 року, то тенденція попередніх років збереглась, оскільки повномасштабна війна з Росією залишалась ключовим фактором, що визначав стан публічних фінансів. Значна частина бюджетних коштів була спрямована на фінансування сектору безпеки та оборони - 51,36%, соціальної сфери – 10,36%, економічної діяльності – 3,64%. Міжнародна допомога, як і в попередніх роках, була основним джерелом фінансування державного бюджету у 2024 році і становила майже 1,7 трлн грн.

У 2024 році уряд продовжував виконувати соціальні зобов'язання, але з урахуванням обмежених ресурсів. Було значно підтримано вразливі верстви населення, зокрема збільшено розмір пенсійних виплат та інших соціальних видатків приблизно на 15%, що становило близько 14,5% ВВП. Загалом стан публічних фінансів у 2024 році залишався складним, хоч і частково контрольованим. Оскільки ключовими факторами, що впливали на бюджет, були війна та міжнародна допомога, уряд продовжував протягом всього року працювати над забезпеченням фінансової стабільності країни та проведенням необхідних реформ.

Підсумовуючи вище викладене, варто відзначити, що попри значні втрати, економіка України станом на сьогоднішній день демонструє ознаки поступового відновлення, що є результатом стійкості українського народу,

ефективної державної політики та міжнародної підтримки. Однак, темпи відновлення залишаються невизначеними та залежать від багатьох факторів, зокрема тривалості війни, обсягів міжнародної допомоги та успішності реформ.

Прогнози міжнародних організацій, таких як МВФ та Світовий банк, свідчать про потенціал відновлення, але також підкреслюють ризики, пов'язані з тривалою війною. Так, Міжнародний валютний фонд (МВФ) дещо покращив прогноз зростання реального ВВП України до 3% у 2024 році, а на 2025 рік прогноз знижено до 2,5% з попереднього прогнозу 6,5%. Головною причиною є продовження повномасштабної війни з росією, що створює значну невизначеність.

Таким чином, трансформація публічних фінансів протягом останніх трьох років досить суттєва, що відображає необхідність адаптації до безпрецедентних викликів. Зростання військових витрат, скорочення соціальних програм, залежність від міжнародної допомоги – все це свідчить про глибокі зміни у структурі бюджету.

Для подальшого успішного відновлення необхідно забезпечити макроекономічну стабільність, провести реформи, спрямовані на залучення інвестицій для відновлення інфраструктури, підвищення ефективності державного управління, а також постійно підтримувати соціально вразливі верстви населення. Лише при умові ефективного управління публічними фінансами, проведення необхідних реформ та консолідації зусиль міжнародної спільноти Україна зможе подолати наслідки війни та забезпечити сталий розвиток економіки.

Список використаних джерел

1. Економіка України — Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D0%BA%D0%B0%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8> (дата звернення 24.03.2024 р.).
2. Міжнародна фінансова допомога може скоротитися: чим це загрожує Україні у 2025-2026 роках. РБК-Україна. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/mizhnarodna-finansova-dopomoga-mozhe-skorotitsya-1722585032.html> (дата звернення 24.03.2024 р.).
3. Показники бюджету України за 2021 рік. URL: <https://openbudget.gov.ua/?month=12&year=2021&budgetType=LOCAL> (дата звернення 24.03.2024 р.).
4. Показники бюджету України за 2022 рік. URL:

<https://openbudget.gov.ua/?month=12&year=2022&budgetType=LOCAL> (дата звернення 24.03.2024 р.).

5. Показники бюджету України за 2023 рік. URL: <https://openbudget.gov.ua/?month=12&year=2023&budgetType=LOCAL> (дата звернення 24.03.2024 р.).

6. Показники бюджету України за 2024 рік. URL: <https://openbudget.gov.ua/?month=12&year=2024&budgetType=LOCAL> (дата звернення 24.03.2024 р.).

Носачов Євген

Здобувач третього рівня вищої освіти
кафедри політології політології та державного управління.
Донецький національний університет імені Василя Стуса
(керівник проф. Михайло Примуш)

МЕХАНІЗМ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ МІГРАЦІЙНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ: РОЛЬ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУЦІЙ ЄС

Європейський Союз (ЄС) перебуває в умовах зростаючого міграційного навантаження, зумовленого регіональними конфліктами, нестабільністю в сусідніх країнах, соціально-економічними відмінностями та екологічними викликами. Складна багаторівнева система управління в межах ЄС, де відповідальність за міграційну політику розподілена між його інституціями та урядами держав-членів, ускладнює оперативне ухвалення рішень у кризових ситуаціях. Крім того, різний рівень готовності країн до прийому мігрантів, а також суперечливі політичні підходи до питань притулку, розміщення та інтеграції біженців перешкоджають формуванню узгодженої та послідовної політики. Відтак постає необхідність системного дослідження механізму антикризового управління, який формується політичними інституціями ЄС для узгодженого реагування на міграційні виклики з урахуванням гуманітарних принципів і взаємної відповідальності.

Проблематика управління міграцією в ЄС є предметом активного наукового аналізу. Так, С. Пірс [1] акцентує на сучасному правовому регулюванні міграції, новітніх законодавчих ініціативах та судовій практиці. Н. Луанграт, С. Тернер й Дж. Енглберт [2] досліджують виклики реформування міграційної системи ЄС, зокрема посилення контролю, пришвидшені процедури розгляду клопотань про захист та вплив політики стримування на

права мігрантів. Е. Цурді та Ф. де Брюкер [3] аналізують інституційні підходи, зовнішній вимір міграційної політики та перспективи розвитку європейської системи управління міграцією. Водночас недостатньо дослідженим залишається питання ефективності антикризових механізмів в умовах політичної нестабільності та соціального навантаження.

Мета дослідження: виявити ключові виклики та інституційні трансформації, зумовлені міграційною нестабільністю в Європейському Союзі, а також обґрунтувати напрями розвитку механізмів антикризового управління, що здатні забезпечити ефективну координацію дій, гуманітарну відповідальність та стабільність у межах спільної європейської політики.

Антикризове управління в умовах міграційної нестабільності в Європейському Союзі ґрунтується на поєднанні національних та наднаціональних інструментів, зокрема Дублінського регламенту, Загальноєвропейської системи надання притулку (CEAS) та цільових фінансових механізмів, таких як Фонд притулку, міграції та інтеграції (AMIF). Проте реалізація механізмів антикризового реагування часто ускладнюється необхідністю досягнення міждержавного консенсусу, що гальмує оперативність дій через політичну поляризацію. Окремі дослідники також підкреслюють фрагментарність нормативного регулювання, сформованого під впливом кризових подій та поступових реформ, що призводить до нерівномірного застосування норм і неузгодженого розподілу ресурсів між країнами-членами [4].

Показовим є приклад Дублінського регламенту (Dublin III Regulation), покликаною запобігти багаторазовому поданню заяв про надання притулку в різних країнах ЄС, однак на практиці він перекладає основний тягар розгляду таких заяв на країни «першої лінії». Попри пропозиції щодо запровадження обов'язкового автоматизованого механізму розподілу заявників у надзвичайних ситуаціях, державам-членам не вдалося досягти згоди щодо узгодженої моделі [2; 3]. Унаслідок протистояння між закликами до солідарності та прагненням окремих країн захистити національні інтереси, поглиблюються внутрішні розбіжності, що нерідко проявляються у вигляді одностороннього закриття кордонів або впровадження національних обмежень, які суперечать принципу свободи пересування в межах Шенгенської зони.

З інституційного погляду повноваження ключових агенцій ЄС, таких як FRONTEX (Європейське агентство прикордонної і берегової охорони) та Агентство Європейського Союзу з питань притулку (EUAA), поступово

розширюються. Та незважаючи на зростання їхнього досвіду в галузі моніторингу кордонів, реєстрації та процедур надання притулку, реальна спроможність до координації масштабних операцій залишається обмеженою через бюджетні та кадрові аспекти, а також через те, що кінцеву відповідальність все ще несуть національні органи [4]. Координація між агенціями, яка необхідна для всебічного реагування на виклики міграції (питання безпеки, гуманітарний захист, інтеграція), також не завжди узгоджена. У цьому контексті залучення даних Європолу (Європейське поліцейське управління) могло б посилити системи раннього реагування, проте їхнє використання у процедурах надання притулку ускладнюється через різницю в законодавстві щодо обміну інформацією та забезпечення конфіденційності персональних даних [2; 4].

Ще одним суттєвим фактором є обмежена фінансова гнучкість. Незважаючи на наявність спеціальних бюджетних інструментів для надзвичайних ситуацій, виділення коштів часто потребує складних адміністративних процедур, що уповільнює надання фінансової допомоги найвразливішим державам [1]. Відсутність оперативних механізмів швидкого фінансування призводить до того, що прикордонні країни отримують недостатню підтримку для розширення інфраструктури прийому мігрантів чи інтеграційних програм.

У науковій літературі все більше уваги приділяється багаторівневому врядуванню, що передбачає співпрацю не лише інституцій ЄС і держав-членів, а й регіональних та муніципальних органів влади, неурядових організацій (НУО) та приватного сектора [3; 4]. У багатьох випадках саме місцева влада та громадські організації першими реагують на потреби мігрантів, забезпечуючи тимчасове житло, базове медичне обслуговування та мовні курси. Проте їхня діяльність часто не має стабільного фінансування й чіткого юридичного регулювання, що зумовлює фрагментацію ініціатив та недовикористання потенціалу місцевого рівня. Особливо помітно це в контексті довготривалої інтеграції мігрантів, коли недостатня узгодженість між національними стратегіями та заходами на місцевому рівні призводить до посилення соціальної напруги.

На цьому тлі проведення глибших структурних реформ є ключем до посилення антикризового управління в ЄС. Першочерговим завданням є модернізація законодавчої бази шляхом ухвалення оновленого «Dublin IV Regulation» або запровадження альтернативного механізму, який б охоплював обов'язкові елементи солідарності та спрощував процедури екстреної

релокації. Такі законодавчі зміни мають доповнюватися посиленням операційної координації, наприклад, розширенням компетенцій Європейської Комісії щодо ініціювання надзвичайних механізмів реагування після досягнення встановленого порога міграційного тиску. Це зменшить ризик політичних глухих кутів і сприятиме більш оперативному залученню ресурсів [2; 4]. Іншим важливим напрямом удосконалення має стати збільшення бюджетної гнучкості: створення «резерву кризового управління» в межах бюджету ЄС могло б пришвидшити виділення коштів державам, що зазнають непропорційного міграційного навантаження. Окрім того, даний резерв може підтримувати інвестиції в розбудову інфраструктури прийому, зменшуючи логістичні бар'єри в пікові періоди прибуття.

Важливо також посилити взаємодію між європейськими агенціями та покращити обмін даними. FRONTEX, EUAA та Європол мають функціонувати за спільним протоколом кризового управління, який визначатиме чіткі завдання, звітні лінії та критерії відповідальності. Інтеграція розвідувальних можливостей Європолу у плануванні операцій з прийому мігрантів і контролю кордонів дасть змогу ЄС швидше передбачати масштабні міграційні рухи та протидіяти організованій злочинності, що експлуатує мігрантів. Додаткова співпраця з міжнародними організаціями, такими як Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (UNHCR) та Міжнародна організація з міграції (IOM), дозволить удосконалити системи раннього попередження, зокрема в країнах транзиту, що сприятиме більш комплексному та проактивному підходу до кризи [1; 4].

Водночас доречно посилити залученість місцевого рівня, що має вирішальне значення для успішного кризового управління. Муніципалітети та неурядові організації часто мають ключову інформацію щодо потреб мігрантів, проте їх рідко залучають до ухвалення рішень на рівні ЄС. Заохочення створення національних «міграційних оперативних груп», до складу яких входили б представники місцевої влади та громадянського суспільства, посилює вертикальну узгодженість політики. Така модель сприятиме більш сталим інтеграційним заходам, зокрема в питаннях працевлаштування, житла та мовної підготовки [3; 4]. Зрештою, саме подолання цих системних прогалин у кризовому управлінні ЄС надасть змогу створити більш стійку модель реагування, яка збалансовуватиме гуманітарні зобов'язання з реаліями політичних обмежень.

Зростання масштабів міграційної нестабільності в Європейському Союзі актуалізує потребу в трансформації механізмів антикризового управління,

здатних забезпечити своєчасну, скоординовану та гуманітарно орієнтовану відповідь на кризові виклики. Так, модернізація нормативно-правових актів, удосконалення фінансових інструментів і посилення координації між різними рівнями врядування дозволить ЄС більш ефективно протистояти майбутнім міграційним кризам. Такі перетворення сприятимуть внутрішній консолідації ЄС і зміцненню його позицій як відповідального та гуманітарно орієнтованого суб'єкта міжнародної політики.

Список використаних джерел

1. Peers S. EU Justice and Home Affairs Law. Oxford University Press, 2016.
2. Luangrath N., Turner C., Englebert J. The Regulatory Review. The Future of the European Union's Migration and Asylum System. URL: <https://www.theregreview.org/2024/02/03/saturday-seminar-the-future-of-the-european-unions-migration-and-asylum-system/> (дата звернення: 03.03.2025.)
3. Tsourdi E., De Bruycker P. Research Handbook on EU Migration and Asylum Law. Edward Elgar Publishing, 2022. 542 p.
4. Kraler A., Rogoz M. Irregular Migration in the European Union since the turn of the millennium – development, economic background and discourses. Database on Irregular Migration, Working paper 11/2011.

Юрковський Володимир

Здобувач третього рівня вищої освіти
кафедри політології політології та державного управління.
Донецький національний університет імені Василя Стуса
(керівник проф. Олена Чальцева)
ORCID: 0009-0007-6121-9259

**АДАПТАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ ЗАКОНОДАВЧОЇ, ВИКОНАВЧОЇ ТА
СУДОВОЇ ГІЛОК ВЛАДИ ВІДПОВІДНО ДО ПРИНЦИПІВ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ
ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ**

Війна в Україні, розв'язана російською федерацією у 2022 році, поставила політичну систему держави в умови безпрецедентного виклику. В умовах зовнішньої агресії перед політичними інститутами України постала надзвичайно складна задача: не тільки мобілізувати зусилля для оборони державності, а й забезпечити функціонування країни як правової держави – з

дотриманням принципу верховенства права, розподілу влади, демократичних процедур та захисту основоположних прав і свобод людини. Дане дослідження присвячене аналізу адаптації основних політичних інституцій законодавчої, виконавчої та судової гілок влади відповідно до принципів правової держави під час воєнного стану в Україні.

Термін «політичний інститут» позначає систему установ і організацій, що упорядковують політичні та інші суспільні відносини за допомогою матеріальних та ідеальних засобів і на основі певних норм. З огляду на це всі державні установи можна умовно поділити на дві категорії: перша включає державні організації та установи, тобто державу і владу в цілому; друга – інститути політичної участі, які забезпечують морально-етичний, політико-правовий і інструментальний зв'язок між державою і суспільством [1].

Разом із тим під час запровадження режиму воєнного стану усі політичні інститути зазнають серйозних викликів. Відповідно, особливого значення набуває діяльність інститутів законодавчої, виконавчої та судової гілок влади, які зобов'язані адаптувати механізми функціонування до умов воєнного стану, зберігаючи при цьому правову визначеність і стабільність.

Інституційно законодавча гілка влади, представлена Верховною Радою України, яка в умовах воєнного стану, введеного в дію у 2022 році, зберегла свою дієздатність та відіграє ключову роль у формальному забезпеченні функціонування правової держави, ухвалюючи закони, що регулюють оборонну політику, безпекові заходи, мобілізацію та соціальний захист громадян [2].

Важливою складовою діяльності Верховної Ради у воєнний період є прийняття законів, які стосуються прав людини. Відповідно до Конституції України, навіть в умовах воєнного стану забороняється обмеження таких прав, як право на життя, право на свободу та особисту недоторканність, заборона катувань тощо. Разом із тим, нормами Основного закону України передбачено також і те, що Парламент може ухвалювати законодавчі акти, які регулюють питання обмеження окремих прав і свобод на період воєнного стану, зокрема свободи пересування, права на мирні зібрання та діяльності засобів масової інформації. Законодавча діяльність Верховної Ради України, окрім того, спрямована й на забезпечення інформаційної безпеки, боротьбу з пропагандою та захист державного суверенітету в інформаційному просторі.

Кабінет Міністрів України та урядові структури, у свою чергу, відіграють ключову роль у забезпеченні безпеки та соціально-економічної стабільності країни під час війни. Від початку повномасштабного вторгнення росії

український уряд адаптував свою діяльність до нових умов, запроваджуючи кризові механізми управління, що охоплюють оборонну, економічну та соціальну політику.

Одним із головних завдань Уряду у сфері безпеки стало оперативне реагування на військові загрози, координація дій силових структур та запровадження необхідних правових механізмів для оборони. Уряд ухвалив низку рішень, спрямованих на посилення обороноздатності країни, серед яких фінансування сектору безпеки та оборони за рахунок внутрішніх податкових надходжень і міжнародної допомоги [3].

Крім безпекових заходів, Уряд також реалізує комплексну програму економічної стабілізації. Міністерством економіки України було розроблено стратегію підтримки малого та середнього бізнесу, що передбачає цифровізацію держпослуг та спрощення адміністративних процедур для підприємців [4]. Кабінет Міністрів України також визначив пріоритетними напрямками відновлення економічного зростання України залучення інвестицій, збільшення несировинного експорту та цифрову трансформацію економіки. У цьому ж контексті ухвалено Національну стратегію доходів до 2030 року, яка передбачає реформування податкової та митної системи відповідно до європейських стандартів. В урядовій ухвалі передбачено етапи та терміни підготовки Національної стратегії доходів, а також основні засади й завдання податкової політики в умовах воєнного часу і післявоєнного відновлення [5].

Одночасно, функціонування судової влади України в умовах війни з росією набуло особливої ваги для підтримки принципів правової держави. Фактично, у таких надзвичайних умовах, коли базові гарантії стабільного правового порядку опиняються під загрозою, саме судова система виступає ключовим механізмом захисту прав людини, забезпечення верховенства права, а також притягнення до відповідальності за воєнні злочини.

Судова влада зіткнулася з безпрецедентними труднощами, однак, як і інші гілки влади, змогла зберегти свою функціональність. Попри зруйновану інфраструктуру, релокацію великої кількості судів і ризики безпеки, система правосуддя продовжила розглядати справи, зокрема, щодо воєнних злочинів, порушень прав людини, майнових питань та злочинів проти державності. У фокусі також діяльність спеціалізованих антикорупційних органів – НАБУ, САП, ВАКС, які продовжили роботу і демонструють стійкість у боротьбі з системною корупцією.

Окремий вимір роботи судової системи становить захист соціальних

прав військовослужбовців, внутрішньо переміщених осіб та цивільного населення. Значна кількість справ стосується саме невиплати грошового забезпечення, порушення прав при мобілізації, помилкового включення в реєстри або певної дискримінації у сфері соціального забезпечення. Для підвищення ефективності доступу до правосуддя держава розвиває цифрові сервіси, зокрема платформи «Армія+» та «Дія», що спрощують подання звернень і контроль за їх розглядом. Однак, ці інструменти ще не повністю відповідають потребам користувачів у кризових умовах, зокрема в зоні активних бойових дій.

Разом з тим, воєнний стан загострив і низку системних викликів, серед яких: посилення повноважень виконавчої гілки влади з ризиком надмірної централізації; ризики тиску на незалежність судової системи; обмеження окремих конституційних прав і свобод; зменшення прозорості та відкритості парламентських процедур; спроби послабити антикорупційні механізми через законодавчі ініціативи або кадрові призначення. Ці виклики беззаперечно вимагають постійного громадського та міжнародного контролю, політичної відповідальності й чіткої орієнтації на цінності правової держави.

Перспективи ж повоєнного відновлення України мають базуватися на зміцненні усіх без виключення політичних інституцій, відновленні ефективної роботи демократичних механізмів, формуванні довіри до влади з боку громадян, а також адаптації українського законодавства до стандартів Європейського Союзу. Одним із ключових напрямів має стати глибоке оновлення політичної культури, розвиток партисипативної демократії, посилення незалежності судової влади та безкомпромісна боротьба з корупцією на всіх рівнях.

Війна в Україні актуалізувала глибокі структурні проблеми у функціонуванні політичних інститутів, які мають ключове значення для забезпечення принципів правової держави. Незважаючи на збереження формальної інституційної дієздатності, фактичне функціонування багатьох елементів правової держави зазнало суттєвого навантаження й обмежень. Зростання повноважень виконавчої влади, загрози незалежності судової системи, обмеження прав і свобод громадян, а також виклики для прозорості та підзвітності політичних процесів – усе це вказує на серйозні ризики для збереження демократичних засад.

Досвід же воєнного стану в Україні засвідчив не лише адаптивність вказаних політичних інститутів, а й їхню вразливість перед надзвичайними обставинами. Отже, завданням повоєнного етапу має стати не просто

відновлення довоєнного функціонування, а й поглиблене переосмислення ролі та ефективності ключових інститутів. Формування правової держави в Україні залишається радше стратегічною метою, ніж досягнутим станом, а її реальне забезпечення вимагатиме послідовних і глибоких реформ у політичній, правовій і культурній площинах.

Список використаних джерел

1. Ханстантинов В. О. Політичні інститути і процеси: курс лекцій. Миколаїв: МНАУ, 2017. 144с.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. *Голос України*. 2015. 10 черв. (№ 101). С. 4.
3. Бюджет України під час війни: поточна ситуація, плани та прогнози на наступний рік. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3790784-budzet-ukraini-pid-cas-vijni-potocna-situacia-plani-ta-prognozi-na-nastupnij-rik.html> (дата звернення: 30.03.2025).
4. «Економічна політика України. Відновлення під час війни». Міністерство економіки розповіло про ключові проекти та пріоритети у роботі. *Міністерство економіки України*. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=8520d965-40e6-410f-9216-c5e34ffc4022&title=EkonomicznaPolitikaUkraini-VidnovlenniaPidChasViini> (дата звернення: 30.03.2025).
5. Національна стратегія доходів до 2030 року: схвалена розпорядж. Кабінету Міністрів України від 27.12.2023 № 1218-р. *Офіційний вісник України*. 2024. № 11. С. 722.

Кирилюк Яна

Здобувач другого рівня вищої освіти
кафедри політології політології та державного управління.
Донецький національний університет імені Василя Стуса
(керівник проф. Ірина Мацишина)

ФЕНОМЕН ВПЛИВУ КООПЕРАЦІЇ МЕДИЧНИХ ЛАБОРАТОРІЙ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ СЛУЖБИ ЗДОРОВ'Я НА ЯКІСТЬ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ

Лабораторна діагностика виступає важливим складником сучасної медицини, оскільки вона сприяє своєчасному виявленню та моніторингу різних захворювань, а також покращує ефективність лікування. В Україні існує значний нереалізований попит на лабораторну діагностику, про що свідчать дані компанії Сінево, однієї з провідних приватних лабораторій.

За даними Миколи Скавронського, заступника генерального директора лабораторії «Сінево Україна», «у 2024 році «Сінево» приєдналося до програми медичних гарантій ПМГ, що дозволило тисячам пацієнтів отримувати безкоштовні аналізи» [2]. Дві третини пацієнтів, котрі отримали електронне направлення в рамках ПМГ минулого року, були новими клієнтами, які раніше не користувалися лабораторними послугами приватних лабораторій. Це свідчить про поліпшену доступність послуг та залучення нових осіб, зокрема тих, хто не міг дозволити собі платні аналізи або не мав можливості звернутися до приватних медичних установ.

У 2024 році лабораторія "Сінево" виконала понад 3,1 мільйона тестів для 463 тисяч пацієнтів, які звернулися більше ніж півмільйона разів. Загальна вартість досліджень за ринковими цінами склала приблизно 528 мільйонів гривень, проте компенсація від НСЗУ становила лише 44 мільйони гривень. Це свідчить про те, що лабораторія виконала послуг на понад 200 мільйонів гривень більше, ніж отримала у вигляді компенсацій, тобто у п'ять разів більше. Це яскравий приклад розриву між реальним обсягом запропонованих послуг та механізмами їх фінансування.

Проте, є низка проблем у фінансуванні лабораторних послуг. Серед них – це неефективна система фінансування приватних лабораторій, яка заснована на фіксованих тарифах, що призводить до серйозних наслідків. Недостатнє фінансування, спричинене невідповідністю тарифів реальному обсягу послуг, та відмови в оплаті через помилки в призначеннях і класифікації аналізів, ставлять під загрозу фінансову стійкість лабораторій. Це, в свою чергу, може негативно вплинути на якість діагностики та доступність лабораторних послуг для населення.

Ключові фактори, що стримують реалізацію потреби в лабораторних дослідженнях:

- економічна недоступність: багато пацієнтів не можуть дозволити собі платні аналізи, а безкоштовні послуги в державних установах є або важкодоступні, або надаються неякісно. Це призводить до того, що значна частина населення ігнорує необхідність лабораторної діагностики;
- неефективне фінансування в рамках Програми медичних гарантій (ПМГ) як обмежені квоти та низькі тарифи, встановлені Національною службою здоров'я України (НСЗУ). Вони не покривають фактичні витрати приватних лабораторій. Це створює фінансові труднощі для лабораторій та зменшує їхню зацікавленість у розширенні доступу до послуг;
- технічні та бюрократичні перешкоди: помилки в документах,

повторні призначення аналізів, некоректна класифікація досліджень (наприклад, віднесення до неоплачуваних "споріднених" тестів) призводить до відмов у відшкодуванні навіть за надані послуги;

- відсутність злагодженої взаємодії у вигляді недостатньої координації між лікарями, лабораторіями та НСЗУ, ускладнює процес призначення та оплати необхідних аналізів, обмежуючи можливості пацієнтів отримати повний спектр діагностичних послуг.

Тому участь приватних лабораторій у Програмі медичних гарантій (ПМГ) значно розширює можливості для населення щодо отримання лабораторних послуг. Особливо це важливо для соціально вразливих груп, які раніше стикалися з перешкодами у вигляді високої вартості аналізів або відсутності лабораторій у їхньому регіоні. Завдяки ПМГ, ці люди отримують доступ до необхідної діагностики. Це, в свою чергу, позитивно впливає на якість медичної допомоги, оскільки лікарі можуть призначати більш широкий спектр лабораторних досліджень для встановлення точного діагнозу. Проте, існують ризики, пов'язані з недосконалістю механізмів оплати та контролю. «Держава все ще не розуміє реальних потреб у лабораторній діагностиці, а співпраця з НСЗУ супроводжується численними труднощами через низькі тарифи та відсутність чітких правил» [2]. Якщо приватні лабораторії не будуть належним чином стимулюватися та контролюватися, це може призвести до зниження їхньої зацікавленості у впровадженні інновацій та підвищенні якості надаваних послуг.

Які можуть бути шляхи розвитку системи та рекомендації щодо їх реалізації?

- Інерційний сценарій (збереження поточного стану): цей варіант несе в собі ризик посилення фінансової нестабільності системи та, як наслідок, зниження якості надаваних лабораторних послуг.

- Реформування фінансової моделі: необхідно розробити та впровадити більш гнучку систему тарифоутворення, яка б адекватно відображала фактичний обсяг виконаної роботи та враховувала специфіку різних видів лабораторних досліджень.

- Вдосконалення системи моніторингу та контролю якості: для запобігання технічним помилкам, зловживанням та забезпечення належної якості послуг, необхідно створити ефективну систему моніторингу та контролю на всіх етапах.

- Розширення співпраці з приватними лабораторіями: для підвищення якості та доступності лабораторних послуг, важливо розвивати

партнерські відносини між НСЗУ та приватними лабораторіями, залучаючи до цього процесу профільні асоціації для розробки взаємовигідних стратегій.

Залучення приватних лабораторій до Програми медичних гарантій (ПМГ) показало, що в Україні є велика можливість зробити лабораторну діагностику більш доступною для населення, але ця можливість ще не реалізована повною мірою.

Для того, щоб приватні лабораторії могли стабільно та якісно надавати послуги в рамках ПМГ, необхідно значно покращити систему їх фінансування та контролю з боку держави. Для максимального використання можливостей лабораторної діагностики з метою покращення здоров'я українців, необхідно налагодити чітку, адаптивну та дієву співпрацю між державою та приватними лабораторіями.

Список використаних джерел

1. Деякі питання реалізації програми державних гарантій медичного обслуговування населення у 2025 році. Постановою Кабінету міністрів України від 24 грудня 2024 р №1503. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1503-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.02.2025).

2. Пресконференція «Приватна медицина в Україні: три роки війни та подальші виклики». Виступ Миколи Скавронського. Асоціація медичних закладів України. URL: <https://www.apmi.com.ua/events/privatna-medicina-v-ukrayini-tri-roki-viyni-ta-podalshi-vikliki-2> (дата звернення: 30.01.2025).

Маєвська Марія

Здобувач першого рівня вищої освіти
кафедри політології політології та державного управління.
Донецький національний університет імені Василя Стуса
(керівник проф. Олена Чальцева)

РОЗВИТОК МОЛОДІЖНИХ РАД УКРАЇНИ ПІД ВПЛИВОМ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Після 2014 року, коли Україна підписала Угоду про асоціацію з ЄС, євроінтеграційний курс держави відчутно позначився на молодіжній політиці. Європейський Союз та Україна домовилися тісно співпрацювати в сфері

молодіжної політики та неформальної освіти молоді [5]. Зобов'язання за Угодою про асоціацію включають заохочення активної громадянської позиції молоді, розвиток навичок та компетенцій поза системою освіти (зокрема через волонтерство) та підтримку обміну молоддю між Україною та ЄС. У відповідь Україна розпочала адаптацію законодавства і впровадження європейських підходів у молодіжній сфері. Важливим кроком стала розробка Національної стратегії державної молодіжної політики до 2030 року (затверджена Указом Президента №94/2021) [6] та ухвалення у 2021 році Закону України “Про основні засади молодіжної політики” [1]. Цей закон визначив принципи і пріоритети молодіжної політики, повноваження органів влади та гарантії участі молоді у формуванні й реалізації такої політики. Зокрема, закон передбачив створення нових інституцій та механізмів, серед яких Український молодіжний фонд – державна установа для фінансування ініціатив молоді грантовими програмами. Таким чином, у законодавче поле України впроваджено європейські стандарти підтримки молодіжних організацій та участі молоді. Україна також врахувала рекомендації та стандарти Ради Європи у молодіжній сфері – від принципів Ревізованої Європейської хартії про участь молоді до рекомендацій Комітету Міністрів РЄ щодо доступу молоді до прав та розвитку молодіжної роботи.

Особливу увагу приділено розвитку молодіжних консультативно-дорадчих органів – молодіжних рад – як інструментів участі молоді в управлінні на місцях. На хвилі децентралізації та за підтримки європейських партнерів з 2015–2016 років в Україні почали масово створюватися молодіжні ради при міських, селищних та сільських радах. У грудні 2018 року Уряд затвердив типові положення про молодіжні ради (постанова КМУ №1198), що унормувало їх статус і діяльність по всій країні. Відтоді кількість таких рад невпинно зростала [3]. Якщо напередодні Євромайдану молодіжні ради були поодиноким явищем, то станом на кінець 2023 року в Україні діяли вже 410 молодіжних рад різних рівнів. Це свідчить про масштабне впровадження європейського підходу – залучення молоді до прийняття рішень – на усій території держави. Таким чином молодь отримує реальні інструменти впливу на формування довгострокової державної молодіжної стратегії і зможе безпосередньо взаємодіяти з урядовими структурами. Вже зараз на місцевому рівні молодіжні ради стали майданчиком, через який молоді громадяни можуть висловлювати “молодіжний голос” і відстоювати свої інтереси у громадах. В низці громад голови молодіжних рад або їх представники введені до складу координаційних рад з питань молодіжної політики чи виступають

радниками голів громад із питань молоді. Така практика відповідає європейським принципам участі молоді у врядуванні, закріпленим у згаданій Європейській хартії та інших стандартах.

Попри відчутний прогрес, імплементація європейських норм у молодіжну політику України стикається з низкою викликів. Інституційна сталість та спроможність молодіжних рад лишаються нерівномірними. Аналіз стану молодіжних рад показує, що більшість із них діють при міських радах, однак значна кількість утворена і в сільських та селищних громадах, що є позитивним трендом децентралізації участі молоді. Водночас рівень активності та впливовості цих рад різниться залежно від підтримки місцевої влади та ресурсного забезпечення. Брак чіткого розуміння ролі молодіжних рад серед деяких посадовців призводить до того, що окремі ради існують формально. Є випадки, коли молодь залучають лише для “картинки” або звітності, без реального врахування їх пропозицій. Такий підхід суперечить європейським стандартам підзвітності і партнерства з молоддю.

Ще однією проблемою є обмежені ресурси і компетентності на місцях. У ряді громад молодіжні ради зіштовхнулися з браком фінансування на свої проекти та відсутністю приміщень чи обладнання для роботи. Хоча держава створила Український молодіжний фонд для грантової підтримки, механізми прямого фінансування рад із місцевих бюджетів поки що непоширені. Для порівняння, у Польщі законодавчо зобов’язано органи місцевого самоврядування забезпечувати адміністративні потреби молодіжних рад – з 2021 року введено обов’язок покривати їх витрати на офіс та діяльність. В Україні ж подібна підтримка залежить від доброї волі місцевої влади. Так само і кадровий потенціал: в багатьох ОТГ відсутні штатні молодіжні працівники або відповідальні особи, які б координували роботу з молоддю. Дослідження Ради Європи відзначає, що на місцевому рівні посадовців, відповідальних за реалізацію молодіжної політики, часто тільки 1–2 особи, і ці функції поєднуються з іншими напрямками (освіта, культура тощо) [4]. Це обмежує увагу до потреб молоді. За оцінками експертів, головною перешкодою у впровадженні молодіжної політики є саме недостатня кадрова спроможність органів влади та надмірна завантаженість відповідальних осіб суміжними обов’язками.

Не менш важливим викликом залишається стандартизація підходів і координація. Попри існування типового положення, молодіжні ради в різних громадах функціонують із різною ефективністю. Відсутність системи моніторингу їх діяльності ускладнює оцінку впливу цих рад. Лише у 2023 році

Міністерство започаткувало більш глибокий аналіз діяльності молодіжних рад та анонсувало впровадження моніторингу на регіональному і місцевому рівнях [2]. До того ж, війна з Росією з 2022 року внесла свої корективи: частина активної молоді виїхала за кордон або перемістилася в межах країни, що послабило деякі молодіжні ради. Проте більшість із них змогли адаптуватися до умов воєнного часу – проводять засідання онлайн, залучають молодь до волонтерської діяльності тощо. Ця гнучкість і витривалість молодіжних рад демонструє їхню цінність навіть у кризових обставинах, хоча й потребує додаткової підтримки.

Для вирішення окреслених проблем та успішної імплементації європейських норм у молодіжну політику України можливі такі варіанти політики (напрямки дій):

- *Інституційне зміцнення молодіжних рад.* Запровадити системну державну підтримку створення і діяльності молодіжних рад на місцях.
- *Розвиток спроможностей та навчання.* Необхідно інвестувати у навчальні програми для членів молодіжних рад і держслужбовців, що з ними працюють.
- *Створення платформи обміну досвідом.* На загальнодержавному рівні, а не лише на рівні Громадських спілок та небайдужих Громадських організацій, доцільно організувати мережу молодіжних рад – регулярний форум або онлайн-платформу, де молодіжні ради різних громад можуть обмінюватися досвідом, ідеями та успішними кейсами.
- *Моніторинг і оцінювання ефективності.* Впровадити систему моніторингу роботи молодіжних рад на регіональному і місцевому рівнях (цей крок уже анонсований Міністерством).
- *Залучення молоді з вразливих груп та сільських територій.* Європейські стандарти наголошують на інклюзивності молодіжної участі (наприклад, Рекомендація CM/Rec(2015)3 щодо доступу молоді з неблагополучних районів до соціальних прав).
- *Законодавче уточнення статусу та повноважень.* Хоч закон 2021 року і встановив нові засади молодіжної політики, можливо, настане потреба ухвалити окремий акт або внести зміни, присвячені саме молодіжним радам.
- *Міжнародне співробітництво та євроінтеграційний діалог.* Продовжувати інтегрувати українські молодіжні ради у загальноєвропейський контекст.

Важливо врахувати, що ці заходи взаємопов'язані: наприклад, навчання

без фінансової підтримки може не дати результату, так само як фінансування без моніторингу ефективності може не привести до якісних змін. Тому формуючи політику, уряду слід реалізувати збалансований пакет, що поєднає інвестиції в людей, у структури та у нормативну базу.

Список використаних джерел

1. Закон України “Про основні засади молодіжної політики” №1414-IX від 27.04.2021. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Povidomlennya/207401.html> (дата звернення: 12.02.2025).
2. Молодіжні ради в Україні – статистичні дані Мінмолодьспорту (аналітична довідка станом на грудень 2023). URL: <https://mms.gov.ua/news/analiz-utvorennia-molodizhnykh-rad-v-ukraini#:~:text=%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%BC%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%8C%202023%20%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83%2C,%D0%B4%D0%B5%D1%82%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%88%D0%B5%20%D0%BD%D0%B0%20%D1%96%D0%BD%D1%84%D0%BE%D0%B3%D1%258> (дата звернення: 12.02.2025).
3. Постанова КМУ №1198 від 18.12.2018 “Про затвердження типової форми положення про молодіжну раду”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1198-2018-%D0%BF/ed20181218#Text> (дата звернення: 12.02.2025).
4. Рада Європи. *Youth for Democracy in Ukraine: Phase II – Research Report* (2022). URL: <https://www.coe.int/en/web/kyiv/documents> (дата звернення: 12.02.2025).
5. Угода про асоціацію між Україною та ЄС, ст. 434 – співробітництво у сфері молодіжної політики (2014). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 12.02.2025).
6. Указ Президента України №94/2021 “Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021#Text> (дата звернення: 12.02.2025).

СЕКЦІЯ 4.

Децентралізація та місцеве самоврядування

Сізокрилов Михайло

Здобувач третього рівня вищої освіти
кафедри політології факультету міжнародних відносин,
політології та соціології.
Одеський національний університет імені І.І.Мечникова
(керівник к.політ.н., доц. Наталя Кадук)

ПРОЦЕС ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ ЯК ОДНА ЗІ СКЛАДОВИХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ РЕФОРМ

Проведення реформи децентралізації розпочалося в Україні після перемоги Революції Гідності у 2014 році, втечі колишнього Президента В. Януковича та приходу до влади прозахідних політичних сил, які виступали в якості лідерів під час подій Євромайдану. В основі їхнього політичного світогляду був рух України у напрямку набуття членства в ЄС, як одна з головних зовнішньополітичних ідей, та проведення усього переліку реформ, що були необхідними для такого поступу, зокрема, реформ щодо демократизації суспільно-політичних процесів, що було особливо актуальним після чотирьох років авторитарного правління В. Януковича [4].

Реформа децентралізації була однією з основних у переліку реформ, необхідних для успішного просування шляхом європейської інтеграції України, оскільки вона передбачала відхід від традиційного стилю управління в державі, що був притаманний нашій державі з моменту набуття нею незалежності. Ці особливості державного управління були притаманні майже усім державам, що були колись у складі Радянського Союзу, або існували в рамках так званого «соціалістичного табору».

Основною характерною рисою цього типу управління державою була надмірна централізація владних повноважень в одному центрі, у столиці, водночас повноваження місцевого самоврядування та регіональних органів

влади фактично нівелювались як такі, на користь центральної влади.

Більшість держав Східної Європи, які перебували свого часу у сфері радянського впливу як соціалістичні країни, та країни Балтії пройшли через цей етап посткомуністичного транзиту ще у 90-ті роки XX ст. в рамках демократизації політичного режиму в цих державах, у тому числі в контексті реалізації в них політики європейської та євроатлантичної інтеграції, оскільки однією з основних передумов вступу до ЄС і НАТО якраз і є функціонування демократичної політичної системи, в якій реалізовано принцип розподілу влад та наявна система стримувань і противаг. Саме це лежить в основі так званого «політичного критерію» як одна з вимог для країн, що прагнуть вступу до ЄС.

Реформа децентралізації є одним основних кроків на шляху розбудови відповідної політичної системи оскільки в межах проведення цієї реформи певна частина повноважень щодо управління місцевими громадами та регіонами, що раніше була у компетенції центральної влади, тепер буде належати органам місцевого самоврядування та регіонального управління без необхідності погоджувати кожне своє рішення із центром.

Також ця реформа закладає певний фінансовий фундамент під органи місцевого самоврядування та дозволяє боротися із корупцією, оскільки ті кошти, які раніше надходили напряму до державного бюджету України та дуже часто не зовсім справедливо розподілялися серед місцевих громад, тепер напряму опиняються у місцевих бюджетах, та місцеві еліти мають повне право витратити ці кошти на свій власний розсуд для розвитку своїх місцевих громад без необхідності отримувати погодження від центральної влади, а також самостійно проводити необхідні перемовини для залучення інвестицій у свої громади.

Ефективна боротьба з корупцією теж є однією із основних передумов для успішного просування процесу європейської інтеграції, тому реформа децентралізації теж в цьому контексті сприяє подоланню цієї традиційної для України проблеми, оскільки раніше в межах централізованої системи управління корупційна рента була одним з основних інструментів в руках місцевих еліт, які боролися між собою задля отримання необхідного фінансування від центральної влади з коштів державного бюджету [5].

Іноді в період кризових ситуацій, як то, наприклад, пандемія коронавірусу, така нова система управління державою може, з одного боку, надати певні надійні гарантії стосовно неможливості централізувати або навіть узурпувати владу в руках єдиного центру, а, з іншого боку, може призводити до дестабілізації системи реагування на надзвичайну подію. Яскравим

прикладом в Україні слугувало протистояння між центральною владою та місцевими елітами під час пандемії COVID-19, коли напередодні місцевих виборів представники місцевих еліт через своє бажання знову обратися ще на один термін на ту посаду, яку вони займають, не хотіли йти на непопулярні кроки щодо підтримки жорстких кроків центральної влади щодо протидії коронавірусу, і саме тому чинили опір цій політиці уряду [1].

Доволі тривожною подією для багатьох представників місцевих еліт стало рішення центральної влади щодо обов'язкового вилучення військового ПДФО з місцевих бюджетів та повернення його до державного бюджету через постійні скандали стосовно неефективного витрачання органами місцевого самоврядування коштів місцевих бюджетів в умовах повномасштабного російського вторгнення в Україну. Така негативна реакція є зрозумілою, оскільки це жорстке та непопулярне рішення центральної влади було сприйняте багатьма як згорання реформи децентралізації [3].

Після закінчення війни, для успішного просування до своєї основної на даний момент мети, а саме вступу до ЄС, Україна має закріпити усі свої минулі досягнення у цій сфері і продовжувати свій шлях у процесі реформи децентралізації, оскільки це є однією з основних речей, за якими європейські партнери оцінюють наш успіх на євроінтеграційному шляху, і від цього залежить успішність нашого просування до членства в ЄС, яке наразі розглядається багатьма як одна зі складових майбутніх гарантій безпеки в межах захисту від майбутніх можливих російських атак чи бажань нинішнього російського режиму повторити знову це вторгнення в Україну [2].

Список використаних джерел

1. Апостроф. Гучний скандал між Зеленським та мером Черкас отримав несподіване продовження, відео. URL: <https://apostrophe.ua/ua/news/politics/2020-12-11/gromkiy-skandal-mejdu-zelenskim-i-merom-cherkass-poluchil-neojidannoe-prodoljenie-video/217469> (дата звернення: 07.03.2025).
2. КИЇВ24. Членство в ЄС може стати кращою гарантією безпеки для України, ніж вступ до НАТО — політолог. URL: <https://kyiv24.news/news/chlenstvo-v-yes-mozhe-staty-krashhoyu-garantiyeyu-bezpeky-dlya-ukrayiny-nizh-vstup-do-nato-politolog> (дата звернення: 07.03.2025).
3. Ржеутська Л. Суперечка навколо "військового" ПДФО. Кому дістануться гроші. DW. 2023. URL: <https://www.dw.com/uk/superecka-navkolo-vijskovogo-pdf-o-komu-distanutsa-grosi/a-66816938> (дата звернення: 07.03.2025).
4. Солонтай О. Децентралізація як базовий підхід до ефективної відбудови України. Агенція відновлення і розвитку. 2024. URL: <https://ard->

ukraine.org.ua/articles/decentralizaciya-yak-bazoviy-pidhid-do-efektivnoyi-vidbudovi-ukrayini (дата звернення: 07.03.2025).

5. Шевчук О. Реформа децентралізації в Україні як елемент правового механізму подолання корупції. Актуальні проблеми правознавства. 2023. № 3. С. 130-135.

Прямухіна Наталія

Доктор економічних наук, професор кафедри політології та державного управління, декан факультету інформаційних та прикладних технологій.

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ORCID: 0000-0003-0788-7399

СЦЕНАРІЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ПІСЛЯ ЗАКІНЧЕННЯ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Війна в Україні спричинила значні зміни в структурі державного управління, зокрема у сфері місцевого самоврядування. Відбудова країни потребуватиме ефективного розподілу ресурсів, залучення місцевих громад до процесу ухвалення рішень та посилення їхньої ролі у відновленні економіки. Відновлення політики децентралізації дозволить підвищити оперативність реагування на локальні виклики, сприятиме прозорості влади та залученню іноземних інвестицій. Адаптація децентралізації до нових реалій є критично важливою для країни, що має бути реалізовано через сценарний підхід з гнучкими інструментами та технологіями, які відповідно до соціальних, економічних, екологічних, інфраструктурних тощо особливостей регіонів враховуватимуть потенціал їх відновлення.

Розробка сценаріїв післявоєнної децентралізації держави має стати частиною загальнодержавної політики відновлення, що диктується наявними нині економічними показниками. Так, за даними НАБУ у 2025 році інфляція сягнула 12% річних і прискорюється надалі. У грудні 2024 року Індекс споживчих цін зріс на 1,4% порівняно з попереднім місяцем, що є високим результатом для останнього місяця року (середній показник попередніх 5 років для грудня становить 0,5%). Фактичний результат інфляції значно перевищує практично всі прогнози щодо інфляції в Україні, які існували у 2024 році. Найсильніше за рік подорожчали електроенергія (на 64%), овочі (48%) та вершкове масло (34%). Всі ознаки вказують на те, що прискорення інфляції триватиме і у найближчі місяці [1]. Падіння показників функціонування сільського господарства, промисловості та виробництва, роздрібної торгівлі тощо [2] є відправною точкою для розробки сценаріїв повоєнної

децентралізації. Наведемо постулати, які обґрунтовують ефективність механізму децентралізації для повоєнного відновлення України. По-перше, це оперативність та ефективність управління, які передбачають передачу повноважень на місця та швидке реагування на локальні виклики, що критично важливо у процесі відбудови. По-друге, більш ефективний розподіл ресурсів та ініціатив громад, які краще знають свої потреби. По-третє, розширення повноважень місцевих органів сприяє підвищенню рівня довіри до влади та активному залученню громадян до процесу відновлення. По-четверте, регіональна автономія здатна створити сприятливі умови для інвесторів та підприємництва, що пришвидшить відновлення економіки. По-п'яте, розбудова стійкої системи місцевого самоврядування допоможе мінімізувати ризики сепаратизму та міжрегіональних конфліктів, забезпечить безпеку та соціальну стабільність.

Зарубіжний досвід також дає можливість стверджувати, що якісно розроблені сценарії децентралізації дозволять швидше подолати кризу та уникнути багатьох проблем. До країн, які пережили воєнні конфлікти та успішно продовжили політику децентралізації відносимо Німеччину (після Другої світової війни), яка відновила федеративну систему управління, чим забезпечила економічне зростання та розвиток місцевого самоврядування; Боснію і Герцеговину (після війни 1992-1995 років), де була запроваджена складна модель децентралізації з автономними ентитетами, що дозволило зберегти політичну стабільність; Ірак (після 2003 року), який створив систему регіональної автономії для зменшення міжетнічних конфліктів та сприяння відновленню країни; Руанда (після геноциду 1994 року), де було запроваджено масштабну адміністративну реформу з посиленням місцевого самоврядування для забезпечення ефективного розвитку громад [3, 4].

З огляду на зазначене, децентралізація є не просто бажаним напрямом реформ, а необхідною умовою для ефективного та сталого відновлення України.

Очевидними є виклики повоєнної децентралізації. Так, руйнування, спричинені війною, вимагатимуть розподілу ресурсів та чіткої координації між центральною та місцевою владою, узгодження цих питань гальмуватиме і ускладнюватиме процеси відбудови інфраструктури та економіки. Необхідність ефективного управління в громадах, що повернулися під контроль України, передбачатиме розробку і впровадження особливих механізмів реінтеграції деокупованих територій з урахуванням їх соціально-політичних особливостей, що необхідно врахувати при формуванні сценаріїв

децентралізації як основу для її успішності. Місцеве самоврядування з метою забезпечення безпеки повинно в короткий строк адаптуватися до нових загроз, включаючи військові та гуманітарні аспекти. Сценарії децентралізації повинні враховувати підходи для рівномірного розвитку регіонів, уникнення диспропорцій між різними частинами країни через різний рівень пошкоджень під час війни та відмінний економічний потенціал.

Наведемо можливі сценарії децентралізації регіонів України після завершення війни:

1) централізація для швидкої відбудови – у цьому сценарії основні повноваження тимчасово передаються центральному уряду для координації відновлення. Перевагами є оперативність та ефективний розподіл ресурсів, проте існує ризик звуження прав місцевого самоврядування;

2) активна регіоналізація – регіони отримують більше повноважень та фінансової автономії для управління власним відновленням. Це сприятиме більш ефективному використанню місцевих ресурсів, але потребує запобіжників проти сепаратизму та корупції;

3) модель адаптивної децентралізації – поєднання централізованого управління у критичних сферах (оборона, стратегічне відновлення) із передачею значної частини повноважень місцевим громадам для вирішення поточних завдань.

Перший сценарій не оцінюємо як реальний для України, оскільки він супроводжується системою загроз і ризиків, зокрема, прихованих, пов'язаних з соціально-політичними настроями в суспільстві при його впровадженні. Хоча для деокупованих регіонів він є виправданий і може бути застосований частково як початковий етап для подальшої реалізації другого чи третього сценарію. Оптимальним сценарієм може бути адаптивна децентралізація, яка врахує потребу у відновленні, безпеці та розвитку місцевого самоврядування.

Список використаних джерел

1. Індокси цін. НАБУ. [Офіційний сайт]. URL: <https://nabu.ua/ua/indeksi-tsin.html> (дата звернення 12/03/2025).
2. Роздрібні продажі. НАБУ. [Офіційний сайт]. URL: <https://nabu.ua/ua/rozdribni-prodazhi-2.html> (дата звернення 12/03/2025).
3. Війна в Україні та інші конфлікти у світі у 2024 році – Foreign Policy. Голос Америки. [електронний ресурс]. 02.01.2024. URL: <https://www.holosameryky.com/a/piat-konfliktiv-u-sviti-v-2024/7420577.html> (дата звернення 11.03.2025).
4. Джурик Х. Б. Зарубіжний досвід фінансування місцевого

самоврядування. «*Modern Economics*». Електронне наукове фахове видання з економічних наук. №12. 2018. С. 69-74. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/issue/12-2018/dzhuryk.pdf>

Сиромолот Едуард

Здобувач третього рівня вищої освіти
кафедри державного управління, публічного адміністрування та
економічної політики, факультету економіки та права.
Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця
ORCID: 0009-0006-0118-4237

ВИКОРИСТАННЯ ПРАКТИКИ СТВОРЕННЯ СУБРЕГІОНІВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ОНОВЛЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Рекомендації звіту про виконання першого етапу реалізації державної стратегії регіонального розвитку України у 2021-2023 році містять пропозиції стосовно збереження територіального підходу та виконання найважливіших пріоритетів державного управління регіональним розвитком у 2024-2027 роках щодо визначення складу функціональних типів територій, створення на рівні органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування спеціальних механізмів і інструментів для їх підтримки та розвитку.

Проведені дискусії та обговорення на рівні представників центральних законодавчих та виконавчих органів влади, експертів свідчать про складність питання визначення та ідентифікації функціональних типів територій, як управлінського рішення, та відсутність на місцевому та регіональному рівнях сучасної практики функціонування різних типів територій, як напряду реалізації державної регіональної політики та окремого завдання державній стратегії регіонального розвитку, і використання нових можливостей доступу до фінансових інструментів Європейського Союзу.

На нашу думку, вирішення цього питання лежить у площині створення окремих програм секторальної підтримки, розробки інструментарію доброго врядування розвитку функціональних типів територій як сфери публічного управління розвитком територій на основі використання існуючих практик функціонування територіальних моделей соціально-економічного розвитку громад, до яких можна віднести практику створення субрегіонів.

Проблематикою розвитку субрегіональних форм займалися українські вчені Ю. Кисельов, М. Макарчук, І. Натхота, В. Осипова, В. Прохорова, І. Тажитдінов, А. Ткачук, О. Топчієв, І. Тяжкороб, М. Сьомич, Є. Чернов та інші.

Але розгляд субрегіону, як кращої практики розвитку функціонального типу територій, на нашу думку, ще не достатньо розкрита, що обумовлює також постановку питання щодо створення баз даних сталих практик розвитку функціональних типів територій з метою їх поширення на місцевому та регіональному рівнях серед громад та регіонів.

Тому метою проведеного дослідження є аналіз практики створення субрегіонів як інструменту доброго врядування розвитку територіального співробітництва для підтримки та розвитку функціональних типів територій на місцевому і регіональному рівнях влади на сучасному етапі оновлення регіонального розвитку України.

Історія створення субрегіональних форм розпочалася у 2009-2011 роках в рамках реалізації проекту Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) “Локальні інвестиції та національна конкурентоспроможність” (ЛІНК), як форми горизонтальної взаємодії та об’єднання органів місцевого самоврядування [1, с.2].

Так, рішенням Одеської обласної ради від 26 квітня 2012 року № 432-VI було затверджено Стратегічний план підвищення конкурентоспроможності та економічного розвитку Придунайського економічного субрегіону на 2012-2022 р.р. у складі м. Ізмаїл, Болградський, Ізмаїльський, Кілійський, Ренійський райони Одеської області, метою якого було визначено створення місцевої інвестиційної політики базуючись на конкурентних перевагах територій Придунайського економічного субрегіону, використовуючи вигідне географічне розташування, а саме на кордоні з ЄС, достатню кількість робочої сили, що буде сприяти залученню інвестицій, формуванню нової управлінської культури, навиків менеджменту, реалізації інноваційних проектів та технології, виходу місцевих малих і середніх підприємств Придунайського економічного субрегіону на нові ринки товарів та послуг.

Рішенням Рівненської обласної ради від 16 листопада 2012 року №721 було затверджено стратегічний план економічного розвитку та підвищення конкурентоспроможності Центрально-Волинського субрегіону на основі виявленого спільного інтересу громад у розвитку територій, створення можливостей для співпраці задля взаємної вигоди для громад м. Луцьк, м. Рівне, Здолбунівський, Ківерцівський, Луцький, Рівненський райони.

Важливий коментар у стратегічному плані Центрально-Волинського

субрегіону зроблено щодо застосування поняття «субрегіон», який розуміється як «агломерація» [2, с.7], визначається як полюс зростання виходячи з статистичних даних та фактах, які характеризують агломерації в світовій економіці, підкреслюючи що кожен регіон також має свої «субрегіони», що мають свої особливості та спільні ознаки (демографічні параметри, рівень доходів населення, структура виробництва, природно-кліматичні умови, рослинність і т.п.) і агломерації мають ознаки субрегіонів [2, с.10].

Стратегія розвитку Трускавецького субрегіону на період до 2028 року була розроблена за ініціативи Трускавецької міської ради в рамках співпраці з німецькою об'єднаною землею Ватлінген, профінансована Федеральним міністерством економічного співробітництва та розвитку Німеччини у рамках проекту «Партнерства з містами України». До складу Трускавецького субрегіону увійшли місто Трускавець і сім сіл: Доброгостів, Бистрий, Модричі, Станіля, Уличне, Орів та Зимівки, які розташовані близько до міст Трускавця, Дрогобича, Борислава[3, с.14].

Визначена місія Трускавецького субрегіону, обумовлена існуючою конкурентною перевагою міста Трускавця як столиці здоров'я, лідера серед бальнеологічних курортів світу з унікальною лікувальною водою Нафтуса та центру розвитку медичного і культурного туризму, спорту, краси і довголіття, з розвиненою інфраструктурою, високими суспільними і економічними стандартами.

Стратегія сталого розвитку Миргородського субрегіону до 2028 року розроблено у 2018 році за підтримки проекту міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст» Федерації канадських муніципалітетів за фінансової підтримки Уряду Канади для подолання територіальних диспропорцій, вирішенні спільних проблем та реалізації спільних завдань щодо ефективного розвитку продуктивних сил громад, раціональне використання ресурсного потенціалу, створення комфортних умов життя населення, забезпечення екологічної безпеки та вдосконалення територіальної організації суспільства [4, с.6].

До складу Миргородського субрегіону було віднесено: місто Миргород, Вовнянська, Гаркушинська, Дібрівська, Зубівська, Петрівцівська, Попівська, Слобідська, Хомутецька, Шахворостівська, Ярмаківська сільські ради.

Стратегія розвитку Долинського субрегіону на період до 2027 року була розроблена за підтримки проекту міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст» Федерації канадських муніципалітетів для покращення умов життя як мешканців міста і сіл території субрегіону, так і

гостей, туристів, інвесторів через поліпшення бізнес- та інвестиційного клімату, його туристичної і культурної привабливості, якості міського середовища та системи надання ринкових і неринкових послуг

Тлумачення поняття субрегіону визначено як «територіальний кластер» територіальних громад, які бачать свій розвиток у спільноті, об'єднаній навколо природного центру, і яка є чимось більшим, аніж проста сума територіальних громад, є новою системною цілісністю, у якій твориться нова ідентичність, нові спільні цінності та спільні цілі розвитку [5, с.6-7]. До складу Долинського субрегіону увійшли 15 населених пунктів: місто Долина та сільські ради з селами: Велика Тур'я; Белеїв; Надіїв; Новичка; Оболоння (Мала Тур'я); Раків; Рахиня; Солуків (Діброва, Яворів, Якубів); Тростянець (Слобода Долинська).

Субрегіон «Західний Донбас» було розроблено фахівцями проекту «Місцевий економічний розвиток міст України» Федерації канадських муніципалітетів за підтримки Канадського агентства міжнародного розвитку, як територіальний кластер з розвиненою вугільною, машинобудівною, металургійною, хімічною промисловістю та агропромисловим комплексом, який об'єднує матеріальні, трудові, фінансові, природні та інші ресурси п'яти територіальних громад міст Павлограда, Першотравенська, Тернівки, Павлоградського та Петропавлівського районів Дніпропетровської області [6, с.6].

На Харківщині створення Дергачівського субрегіону відбулася як місцева ініціатива громад та представників громадського сектору у вигляді укладання 19 липня 2021 року відповідного Меморандуму з боку територіальних громад у адміністративних межах Дергачівської міської ради, Малоданилівської селищної ради та Солоніцевської селищної ради [7].

У проведеному дослідженні міжнародного та українського досвіду субрегіони визначаються як невід'ємна частина території регіону, що має певні особливості розвитку від інших частин його території у географічному, економічному та соціальному сенсі та загалом відповідає європейській класифікації NUTS-3[8, с.55].

І. Тяжкороб доводить, що термін «субрегіон», як і термін «макрорегіон», є специфічним утворенням взаємодії органів місцевого самоврядування, регіону та держави, похідними від терміну «регіон» розвиток якого характеризується природно-ресурсними, історико-географічними, етнонаціональними, демографічними, економічними, культурними особливостями, та має своє ядро – регіональний центр і обов'язково акцентує

свою своєрідність з чітко визначеними функціями у формуванні господарського комплексу [9, с.129].

Погоджуюсь з твердженням М. Сьомич який визначає субрегіони як об'єктивно функціонуючі комірки територіальної організації життя суспільства в межах кожного обласного регіону[10].

Таким чином, існуючу практику створення субрегіонів в Україні, на нашу думку, необхідно ідентифікувати як інструмент належного врядування регіонального розвитку України [11], а субрегіони визначити як один із функціональних типів територій, який потребує розробки спеціальних механізмів та інструментів підтримки розвитку з боку держави [12].

Проведена реформа адміністративно територіального устрою вплинула на територіальні межі створених субрегіонів які змінилися через процеси об'єднання громад та встановлення нових меж районів регіонів України.

Для відновлення роботи створених субрегіонів, як функціональних типів територій, необхідно внесення у обласні та місцеві програми соціально-економічного розвитку питання відновлення їх роботи як місцевої ініціативи.

Перспективи подальших досліджень полягають в розробки пропозицій щодо удосконалення визначення функціональних типів територій на місцевому та регіональному рівнях як сфери публічного управління розвитком територій.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Стратегічного плану підвищення конкурентоспроможності та економічного розвитку Придунайського економічного субрегіону на 2012 – 2022 роки. URL: <https://oblrada.od.gov.ua/wp-content/uploads/432-VI.pdf> (дата звернення: 07.03.2025).
2. Стратегія економічного розвитку Центрально-Волинського субрегіону URL: <https://ror.gov.ua/upload/content/2020/April/0aDPCGu5.doc> (дата звернення: 07.03.2025).
3. Стратегія розвитку Трускавецького субрегіону на період до 2028 року. URL: <https://truskavets.ua/wp-content/uploads/2019/pdf/UK-2028-Truskavetst-sub-region-development-strategy.pdf> (дата звернення: 07.03.2025).
4. Стратегія сталого розвитку Миргородського субрегіону до 2028 року. URL: https://myrgorod.pl.ua/files/images/Ekonomika/Strategiya/strateg_proekt.pdf (дата звернення: 07.03.2025).
5. Про Стратегію розвитку Долинського субрегіону. URL: <https://rada-dolyna.gov.ua/documents/pro-stratehiyu-rozvytku-dolynskoho-subrehionu> (дата

звернення: 07.03.2025).

6. Стратегічний план Субрегіон Західний Донбас URL: <https://pavlogradmrada.dp.gov.ua/ekonomika/strategichnij-plan-subregion-zakhidnij-donbas/strategiya-pidvishhennya-konkurentospromozhnosti-subregionu-zakhidnij-donbas.html> (дата звернення: 07.03.2025).

7. Дергачівський субрегіон. URL: <https://www.facebook.com/groups/1208462586335004> (дата звернення: 07.03.2025).

8. Агломерації: міжнародний досвід, тенденції, висновки для України аналітична записка. URL: <https://www.csi.org.ua/wp-content/uploads/2018/02/AGLOMERATSIYI-Final.pdf> (дата звернення: 07.03.2025).

9. Тяжкороб І. В. Аналіз практики функціонування субрегіональних форм територіальної організації. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики. 2016. Том 1, № 20. С.127-136 URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/924> (дата звернення: 07.03.2025).

10. Сьомич М. І. Миргородський субрегіон як об'єкт місцевого самоврядування. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2020. № 2. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/2_2020/3.pdf (дата звернення: 07.03.2025).

11. Сиромолот Е. А. Особливості функціонування доброго врядування у міждержавному управлінні та розвитку територій / Е. А. Сиромолот // Публічне управління: проблеми та перспективи: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 29 листопада 2024 р. : тези допов. – Харків : ТОВ «Константа», 2024. С. 563-567.

12. Сиромолот Е.А. Удосконалення механізмів визначення функціональних типів територій як чинника євроінтеграційних процесів України. Публічне управління: проблеми та перспективи : матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Харків, 23 листопада 2023 року) / відпов. за випуск: ТОВ «Константа», Харків 2023. С. 508-514.

Турчин Наталія

Здобувач другого рівня вищої освіти

кафедри політології та державного управління.

Донецький національний університет імені Василя Стуса

(керівник ст.викл. Михайло Дубель)

ORCID: 0009-0007-7351-1337

ПРОГРАМА LEADER ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ГРОМАД СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Реформа децентралізації, яку розпочав у 2014 році уряд Володимира Гройсмана, вважається найуспішнішою реформою в Україні. Децентралізація полягала не лише у передачі повноважень, ресурсів та відповідальності від центральної влади до органів місцевого самоврядування, а й у формуванні спроможної громади. Ефективність місцевого самоврядування якнайкраще було продемонстровано в перші дні повномасштабного вторгнення російської федерації до України, коли громади мобілізували свої фінансові та людські ресурси значно швидше та ефективніше, ніж центральні органи влади.

В результаті децентралізації, всупереч спротиву місцевих еліт та комунікаційних бар'єрів між владою та суспільством, у Вінницькій області утворено 63 міські, селищні та сільські територіальні громади, що об'єднують 1504 населених пункти.

Частка міських громад у Вінницькій області становить 28,6 %. Вони об'єднують міста та прилеглі до них населені пункти. З чисельністю 1 065,652 тис. осіб та запланованим бюджетом на 2025 рік (без урахування трансфертів) в обсязі 11 519 318,5 тис. гривень, вони є досить конкурентоспроможними. Відповідно, частка селищних та сільських територіальних громад Вінниччини становить 71,4%. Основу цих громад, що мають загальну чисельність 590 755 тис. осіб, складають селища міського типу, які були локальними адміністративними центрами, та села [4]. Річний запланований обсяг бюджету сільських та селищних громад на 2025 рік (без урахування трансфертів) становить лише 3 839 860,4 тис. гривень, що є мінімально необхідним для функціонування громад. Очевидно, що сільські та селищні територіальні громади не є конкурентоспроможними порівняно із міськими, а тому проблема пошуку та застосування інструментів для підвищення їх конкурентоспроможності є важливою та актуальною.

Потужним інструментом сталого розвитку сільських територій в

Європейському Союзу, що базується на активній участі громад, є програма LEADER.

Програма LEADER (фр. Liaison Entre Actions de Développement de l'Économie Rurale – Зв'язок між діями з розвитку сільської економіки) – це ініціатива Європейського Союзу, яка була започаткована у 1991 році. Основна ідея програми LEADER полягає в тому, щоб рішення про розвиток регіонів ухвалювалося самими громадами, а не центральними органами влади. Для цього створюються так звані локальні групи дій (LAG – Local Action Groups), до складу яких входять представники громад, бізнесу, громадських організацій та органів влади для спільного управління розвитком територій [1].

Програма LEADER ґрунтується на семи ключових принципах, які відрізняють її від традиційних підходів до регіонального розвитку.

1. Принцип «знизу вгору» означає, що місцеві громади самостійно визначають пріоритети розвитку. Рішення ухвалюються на рівні локальних груп дій (LAG), які відповідають за планування та впровадження проєктів.

2. Принцип територіального підходу визначає, що кожна окрема територія має власну стратегію розвитку, адаптовану до місцевих потреб і можливостей, а також власну локальну групу дій, яка може охоплювати 10 000–150 000 жителів.

3. Принцип партнерського підходу передбачає створення локальних груп дій із представників місцевої влади (менше 50% складу), громадських організацій, малого бізнесу, фермерів, підприємців. Усі партнери мають рівні права у прийнятті рішень.

4. Принцип децентралізованого управління фінансами означає, що кожна локальна група дій самостійно розпоряджається виділеними коштами та реалізовує проєкти за підтримки ЄС та національних урядів.

5. Принцип інноваційності полягає у заохоченні використання нових методів та технологій, які можуть сприяти сталому розвитку, зокрема, цифрових платформ для просування місцевої продукції, застосування енергозберігаючих технологій тощо.

6. Принцип багаторівневого та комплексного підходу передбачає підтримку проєктів, які поєднують різні сфери, наприклад, сільське господарство, туризм, культуру, екологію, соціальні ініціативи, а також використання ресурсів кількох секторів для формування інтегрованих підходів.

7. Принцип міжрегіонального співробітництва. LAG можуть взаємодіяти між собою та з іншими регіонами Європи, обмінюючись досвідом і кращими практиками. Для координації та підтримки учасників діє Європейська мережа

LEADER (ENRD) [3, с. 11].

Фінансування програми здійснюється в рамках Європейського сільськогосподарського фонду розвитку сільських територій (EAFRD). Саме цей фонд покриває основну частину витрат (зазвичай 50-85%). Іншими джерелами фінансування можуть бути державні та місцеві бюджети, а також співфінансування бізнесу та міжнародних організацій.

Програма LEADER може здійснюватися за багатьма напрямками, зокрема, розвиток місцевого підприємництва, інфраструктура, туризм, культурна спадщина, екологічні ініціативи тощо.

Підхід LEADER має велике значення для розвитку сільських територій, оскільки він залучає громаду до процесу прийняття рішень, стимулює місцеві ініціативи, сприяє інноваціям та співробітництву між територіальними громадами, підвищує економічну конкурентоспроможність громад через активну участь усіх зацікавлених сторін. Завдяки впровадженню LEADER, тисячі сільських громад у Європі отримали можливість не лише підвищити рівень життя, а й забезпечити довгострокову економічну стабільність та процвітання [5].

В Україні програма LEADER поки не діє, проте для громад Вінницької області її використання може відкрити низку можливостей. Аналізуючи досвід країн, які впровадили LEADER, можна зробити висновок, що активна участь місцевих громад у розвитку регіонів може стати потужним інструментом для досягнення сталого та інклюзивного зростання за умови ефективної взаємодії всіх зацікавлених сторін. Для успішного впровадження програми необхідно виконання ряду дій, зокрема:

- 1) проведення комунікаційної кампанії та інформування мешканців про можливості, які отримає громада, використовуючи програму LEADER;
- 2) залучення представників місцевої влади, бізнесу, громадських організацій та активістів для визначення пріоритетів розвитку (формування місцевої ініціативної групи (LAG);
- 3) проведення аналізу локальних ресурсів, потреб громад і можливостей розвитку (сільське господарство, туризм, культурна спадщина тощо);
- 4) розробка стратегії з урахуванням особливостей регіону;
- 5) розробка детальних проєктних заявок на фінансування проєктів, передбачаючи моделі співфінансування;
- 6) запуск конкретних проєктів, встановлення системи моніторингу їх ефективності і за необхідності коригування стратегії;

7) налагодження співпраці між громадами та міжнародними партнерами для обміну досвідом і залучення додаткових ресурсів [2, с. 132].

Кожен з цих кроків є важливою ланкою у системному процесі впровадження підходу LEADER у громадах сільської місцевості Вінниччини.

Використання LEADER дозволить сільським та селищним громадам Вінницької області активно впливати на власний розвиток через залучення коштів Європейського Союзу задля модернізації інфраструктури, розвитку туризму, агробізнесу, ремесл та збереження культурної спадщини. Це стимулюватиме створення нових робочих місць і підтримуватиме економічне зростання громад, а активна участь місцевих жителів у прийнятті рішень сприятиме розвитку соціального капіталу, підвищенню рівня життя та зміцненню місцевої ідентичності. Програма LEADER сприятиме адаптації громад до сучасних викликів і більш ефективному використанню місцевого потенціалу, а також дозволить інтегрувати місцеві ініціативи у більш широкі європейські проєкти розвитку в контексті вступу України до Європейського Союзу.

Список використаних джерел

1. Запровадження підходу LEADER для стимулювання активності в громадах. Всеукраїнська Асоціація ОТГ. *Всеукраїнська Асоціація ОТГ*. URL: <https://hromady.org/zaprovadzhennya-pidxodu-leader-dlya-stimulyuvannya-aktivnosti-v-gromadax/> (дата звернення: 20.03.2025).
2. Киристюк С. В. Організаційні засади підтримки неаграрної діяльності у сільській місцевості: імплементація досвіду ЄС. *Український соціум*. 2016. Т. 1, № 16. С. 132.
3. Корінець Р. Я. Запровадження підходу LEADER в практику сільських громад. *Заходи з питань розбудови тг, аграрного і сільського розвитку, сталого розвитку сільської місцевості* : матеріал вебінару. С. 11.
4. Соціально-економічний аналіз Вінницької області. Вінницька обласна державна адміністрація. *Вінницька ОДА*. URL: https://www.vin.gov.ua/images/doc/vin/ODA/strategy/CEanaliz__.pdf (дата звернення: 24.03.2025).
5. У молдовському місті Ришкани пройшла міжнародна конференція щодо впровадження проєкту LEADER. *i-vin.info*. URL: [https://i-vin.info/news/bulo-b-dobre-stilki-koshtiv-zaluchati-na-lokalni-proyekti--predstavniki-vinnickih-gromad-u-moldovi-\(foo\)-3672.html](https://i-vin.info/news/bulo-b-dobre-stilki-koshtiv-zaluchati-na-lokalni-proyekti--predstavniki-vinnickih-gromad-u-moldovi-(foo)-3672.html) (дата звернення: 25.03.2025).

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РАЙОННИХ РАД В ПРОЦЕСІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ НА ПРИКЛАДІ ГАЙСИНЬСЬКОГО РАЙОНУ

Децентралізація в Україні розпочалась після подій на Євромайдані, тоді новий Уряд розпочав загальнонаціональний проєкт «Децентралізація». Розроблену концепцію реформування місцевого самоврядування і територіальну організацію влади в Україні ухвалили 01 квітня 2014 року. Міністерством розвитку громад та територій було розроблено карту по впровадженню даного національного проєкту, яку представлено разом з навчальними матеріалами на офіційному сайті <https://decentralization.gov.ua/>. Реформа успішно проходила свої шляхи втілення до повномасштабного вторгнення російських військ до України.

З 2014 по 2022 роки було утворено добровільні територіальні громади, укрупнено межі районів та їх кількість, реорганізовано та укрупнено районні державні адміністрації. За ідеєю завершального етапу впровадження децентралізації в Україні є – створення добровільних територіальних громад, реорганізація районних/обласних державних адміністрацій у Префектури, зміна повноважень районних рад за рахунок внесення змін до Конституції України. Змінами передбачено утворення виконавчих органів влади районними та обласними радами. Тобто повноваження районних та обласних рад мали б значно скоротити на ті функції які передбачалось передати на рівень громад.

В даному дослідженні, пропоную розглянути варіант перспективного розвитку саме районних рад, що передасть спільні інтереси територіальних громад, як допоміжного органу в ефективному становленні громад, враховуючи вже отриманий досвід від процесів децентралізації та діяльності новостворених територіальних громад – їх позитивні та негативні сторони розвитку на прикладі Гайсинського району.

Децентралізація в нашій державі – це процес передачі повноважень та ресурсів від центральних органів влади до місцевих. Це частина реформ, спрямованих на покращення управління країною, створення більш ефективних і відповідальних органів місцевого самоврядування, а також на забезпечення

кращих умов для розвитку місцевих громад. ТГ – територіальні громади - це вид територіальних громад які утворювалися в Україні під час даної реформи шляхом добровільного об'єднання суміжних територіальних сіл, селищ та міст в громаду. Всі територіальні громади в своєму управлінні керуються законодавчими базами: Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» та Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», вони визначають правові основи для передачі повноважень органам місцевого самоврядування.

Процес передачі та розподілу майна ліквідованих районних рад на утворені ТГ було покладено на новостворені районні ради, розподіл та передача майна відбувалась за територіальною ознакою відповідно до документів на певне майно.

Звичайно бюджетні надходження до нових громад теж змінились - одним з основних елементів формування бюджету громади стала передача частини податкових надходжень до місцевих бюджетів. Це дало можливість місцевим громадам самостійно фінансувати свої потреби, проекти, програми та ініціативи.

Основа формування місцевих бюджетів: 100% єдиний податок; 100% податок на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності; 100% податку на майно (нерухомість, земля, транспорт); 60% ПДФО на доходи фізичних осіб; 25% екологічного податку; 10% податку на прибуток підприємств; 5% акцизного податку з реалізації підакцизних товарів; державні субвенції; збори та інші доходи і платежі.

Законодавчі зміни надали право органам місцевого самоврядування затверджувати місцеві бюджети незалежно від прийняття закону про Державний бюджет. Тобто територіальні громади стали також незалежними від рішень центральних органів районних рад та районних державних адміністрацій.

Звичайно, постало питання доцільності існування обласних/районних адміністрацій та обласних/районних рад як структурних одиниць управління державою. Районні ради виконували функцію законотворчого органу району, тоді як районні адміністрації виконували роль виконавчого органу районних рад. Відповідно до реформи децентралізації для нагляду та контролю за дотриманням Конституції та законів України органами місцевого самоврядування, запропоновано введення на районному та обласному рівні посади префекта. Префекти мали б змогу призупиняти неправомірні рішення місцевих влад і звертатися до суду щодо їх законності, оскарження і т.д.

Робота обласних рад залишиться майже на тому-ж рівні як і до реформи, а от функції районних рад після завершення процесу децентралізації громад, законотворці вважають непотрібними і точаться суперечки над даним питанням. За основною початковою ідеєю реформи, сферами відповідальності району будуть: утримання об'єктів спільної власності територіальних громад району, транспортна інфраструктура районного значення, забезпечення надання вторинної медичної допомоги, виховання та навчання дітей у школах-інтернатах загального профілю. Хоча частину повноважень прийнятим законом зобов'язали районні ради передати територіальним громадам. Основними сферами відповідальності обласних рад будуть суто питання регіонального рівня: спеціалізована освіта і медицина, регіональна транспортна інфраструктура, розвиток культури, спорту та туризму, розвиток регіону.

Проведемо паралельно аналіз розвитку діяльності новостворених громад, їх доходів і витрат з моменту утворення і побачимо різні картини – є фінансово сильні і провідні громади і є громади які ледве закривають бюджетні питання по основним статтям витрат. Відповідно де фінансове становище громади має позитивну динаміку можна спостерігати ріст та розвиток соціальної сфери громади, а громади які фінансово «бідні» тільки і займаються укрупненням, економією та обмеженням виділення коштів на інші соціальні програми громади, а то і взагалі ледь закривають витрати на захищені статті.

Російсько – українська війна внесла свої корективи у дохідній та витратній частині бюджету громад, основний аспект уваги приділяється питанням захисту територіальної цілісності держави та підтримці Збройних Сил України, тому деякі важливі складові частини громади недоотримують належної уваги та фінансування ні з боку держави ні з боку громад. Відповідно на плечі громад буде покладено ще більше задач у зв'язку з воєнними діями на території України, при збільшенні осіб з інвалідністю, зменшення працездатної частини населення, збільшення кількості осіб пенсійного віку та осіб з втратою працездатності яким потрібен догляд. Розглянемо ці складові громад на прикладі Гайсинського району з практичного досвіду.

На території Гайсинського району утворено з 14 громад, чисельність населення складає 240271. Відповідно в кожній громаді є школи, лікарні, дошкільні і культурні заклади. В районі працює тільки 4 геріатричні пансіонати які створені та утримуються громадами (Гайсинська ТГ утримує в пансіонаті 45 осіб, Бершадська ТГ – 30 осіб, Дашівська ТГ – 30 осіб та Чечельницька ТГ – 20

осіб). На території району є 5 шкіл-інтернатів загального профілю що розміщені в неселених пунктах: Ситківці, Кисляк, Ободівка, Дашів, та селі Джулинка, там утримуються діти які потрапили в складні життєві обставини, діти з наявністю інвалідності, діти – сироти та ін. При відвідуванні даних закладів є відчуття що там час зупинився, тобто оновлення та модернізацію з 90-х років було проведено на 20% від основної потреби закладів. Для підтримки існування закладів керівники та педагоги самостійно організовуються для написання проектів фінансової та матеріальної підтримки закладу, звертаються до благодійників та меценатів, якими є в основному керівники агропромислового комплексу.

Зрозуміло, що кожна з громад розвивається в міру своїх фінансових можливостей і забезпечує розвиток своїх структур також аналогічно, тому перспектива розвитку районних рад має позитивний характер в розвитку громад. Зміни стосуються перерозподілу ресурсів між різними рівнями місцевої влади, а також уточнення меж повноважень і відповідальності.

До відповідальності районних рад віднести:

- функція збереження та підтримки культурної спадщини району;
- контроль за рівнем екологічної ситуації в районі, впровадження заходів для її покращення;
- створення, реорганізація та утримання територіальних геріатричних пансіонатів;
- реорганізація, оптимізація та утримання шкіл – інтернатів загального профілю що знаходяться на території району;
- створення та впровадження спільних міжнародних та вітчизняних проектів розвитку громад (залучення до спільного проекту територіально суміжні громади), створення спільних соціальних проектів громад ;
- розвиток міжнародних відносин за рахунок укладання міжнародних договорів співпраці на рівні району, залучення інвестицій на основі розробки інвестиційних майданчиків району;
- інші вітчизняні соціальні програми розвитку/ реабілітації які будуть ефективно впроваджені за рахунок спільного користування програмами мешканцями району;
- перерозподілення міжнародного фінансування на громади району від здійснення проектної діяльності та програм відбудови України;
- утримання окремих об'єктів спільної власності територіальних громад району;
- утримання вторинного рівня медицини.

Завдяки підтримці районних рад як структурної одиниці органу місцевого самоврядування влади можна буде вирішити питання:

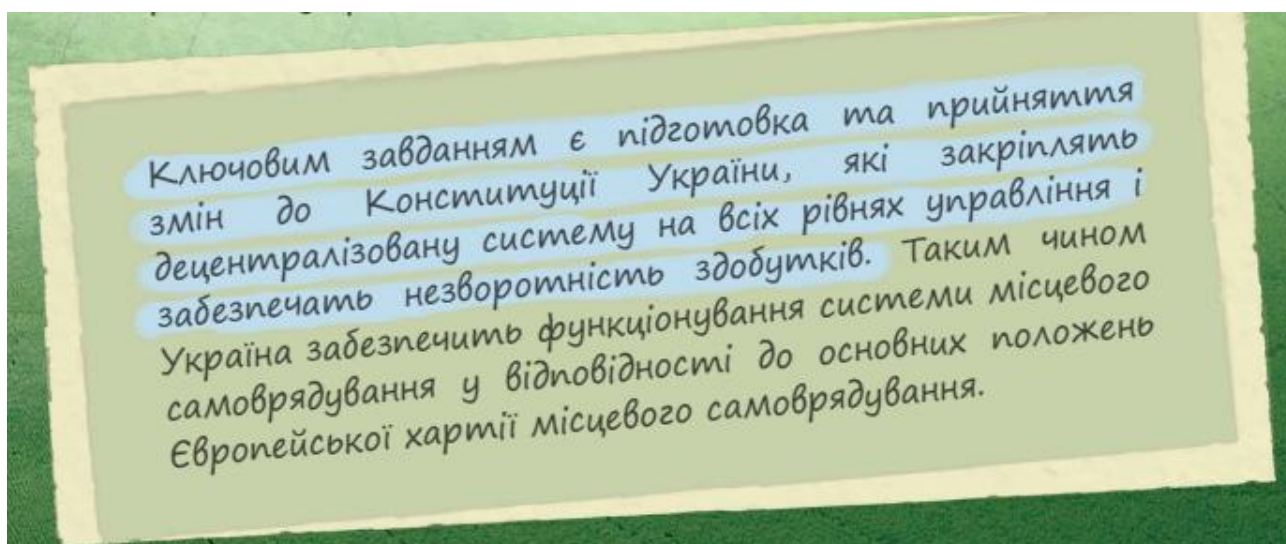
1. Недостатня підготовленість місцевих кадрів: відсутність кваліфікованих фахівців на місцях у сфері управління та фінансів призвела до прийняття неефективних рішень в частині соціального розвитку.

2. Неоднорідність розвитку: ТГ з різним рівнем фінансових можливостей та адміністративної підготовки мають різний рівень розвитку, що може створювати соціальну нерівність між територіями;

3. Ризик посилення корупції: Збільшення кількості повноважень на місцевому рівні призвів до зростання корупційних ризиків, через відсутність створених ефективних механізмів контролю;

4. Складність інтеграції нових об'єднаних громад: Процес об'єднання супроводжується соціальними конфліктами і не можливістю прийняття важливих рішень через блокування роботи рад, адже не всі громади готові до змін.

Реалізація зазначених рекомендацій дозволить надати реальну відповідь на виклики реформування місцевого самоврядування, державного управління на субрегіональному рівні, а також – віднайти ефективний інструментарій успішного продовження децентралізаційної реформи задля досягнення оголошеної цілі перетворень – підвищення економічної та управлінської спроможності громад і забезпечення зростання якості життя громадян.

Список використаних джерел

1. Державні сайти України: Урядовий портал єдиний веб-портал органів виконавчої влади: Реформа децентралізації – документ URL:

<https://www.kmu.gov.ua/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi> (дата звернення 17.03.2025 року)

2. Децентралізація влади: порядок денний на середньострокову перспективу : аналіт. доп. / [Жаліло Я. А., Шевченко О. В., Романова В. В. та ін.] ; за наук. ред. Я. А. Жаліла. Київ : НІСД, 2019. 192 с. ISBN 978-966-554-309-1, С. 155-160.

3. Конституція України. Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 року. *Голос України*. 1996. 13 липня.

4. Про добровільне об'єднання територіальних громад (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015. № 13. ст.91) із змінами, внесеними згідно із Законами ВВР, 2020. № 13. Ст.69 [№ 562-IX від 16.04.2020](#).

5. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України, 21 травня 1997 року, зі змінами ВВР, 2024, № 30, [№ 4080-IX від 20.11.2024](#)} – документ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 20.03.2025 року)

6. Ткачук А., Ткачук О., Дятленко С. Децентралізація – самоорганізація – самореалізація. Матеріали для вчителів і не тільки / А. Ткачук, О. Ткачук, С. Дятленко. К.: ТОВ “Видавництво “Юстон”, 2020. 224 с. ISBN 978-617-7854-39-4

Рябчук Олеся

Здобувач другого рівня вищої освіти

кафедри політології та державного управління.

Донецький національний університет імені Василя Стуса

(керівник ст.викл. Михайло Дубель)

ORCID: 0009-0009-9220-9461

АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ГРОМАД В УМОВАХ ВИКЛИКІВ ВОЄННОГО ЧАСУ

Децентралізаційна реформа в Україні є ключовим напрямом державної політики, що має на меті зміцнення фінансової самостійності та управлінського потенціалу територіальних громад. Передача повноважень і фінансових ресурсів на місцевий рівень надала громадам можливість не лише самостійно ухвалювати рішення щодо розподілу бюджетних коштів, а й ефективно планувати їх використання, спрямовуючи фінансування на пріоритетні напрями розвитку. До 2022 року процес децентралізації демонстрував позитивні результати, сприяючи зростанню фінансової спроможності громад

та підвищенню якості місцевого управління. Однак повномасштабне вторгнення росії в Україну кардинально змінило фінансову ситуацію, спричинивши серйозні виклики для органів місцевого самоврядування. Війна не лише завдала значного удару економіці країни, але й суттєво вплинула на фінансову стабільність місцевих громад, спричинивши скорочення податкових надходжень, зростання витрат на безпеку, соціальну підтримку та відновлення зруйнованої інфраструктури. Унаслідок цього багато громад опинилися перед необхідністю перегляду своїх бюджетних пріоритетів та пошуку додаткових джерел фінансування.

Фінансові ресурси громад формуються за рахунок різних джерел, зокрема податкових та неподаткових надходжень, державних трансфертів, а також додаткових фінансових можливостей, таких як міжнародна допомога, гранти та інвестиції. Основу наповнення місцевих бюджетів становлять податкові надходження, серед яких найбільшу роль відіграє податок на доходи фізичних осіб (ПДФО). Відповідно до чинного законодавства, 64% цього податку залишається у розпорядженні громад, що робить його ключовим джерелом фінансування місцевих бюджетів.

Окрім ПДФО, вагоме значення мають місцеві податки, зокрема податок на нерухоме майно, земельний податок та туристичний збір. Проте їх частка у доходах громад є нерівномірною, оскільки залежить від рівня економічної активності регіону, наявності великого бізнесу, розвитку туристичної сфери та загального стану місцевої економіки. У громадах з розвиненою підприємницькою діяльністю та активним ринком нерухомості місцеві податки формують значну частину бюджету, тоді як у менш економічно спроможних регіонах ці надходження можуть бути обмеженими.

Важливу роль у фінансуванні місцевих бюджетів відіграють також державні трансферти, які використовуються для збалансування бюджетів громад і фінансування соціально значущих сфер, таких як освіта, охорона здоров'я та соціальний захист населення. Крім того, у сучасних умовах зростає значення зовнішніх джерел фінансування, зокрема міжнародної технічної допомоги та грантових програм, які стають одним із перспективних інструментів залучення додаткових ресурсів на відновлення інфраструктури, розвиток місцевих ініціатив та підтримку соціально-економічного зростання громад.

Воєнний стан значно вплинув на місцеві бюджети, змінивши їхню структуру доходів і витрат. Масове переміщення населення, руйнування промислових підприємств, скорочення робочих місць і загальне падіння

ділової активності призвели до різкого зменшення податкових надходжень. В особливо складному становищі опинилися громади, що розташовані в зоні бойових дій або тимчасово окупованих територіях, де економічна діяльність фактично зупинилася, а значна частина підприємств була знищена або припинила свою роботу. Втрата економічного потенціалу та різке зниження рівня інвестицій додатково ускладнили ситуацію, створивши загрозу фінансової неспроможності для багатьох місцевих бюджетів.

У відповідь на ці виклики центральна влада була змушена активізувати механізми фінансової підтримки громад через перерозподіл бюджетних ресурсів. Одним із найважливіших інструментів стабілізації місцевих бюджетів стало надання базових дотацій для фінансово неспроможних територіальних громад, що дозволяє покривати дефіцит бюджету та забезпечувати виконання базових соціальних функцій. Окрім цього, уряд продовжує спрямовувати субвенції на фінансування ключових соціальних сфер, таких як освіта, охорона здоров'я та соціальний захист населення. Водночас, через значне навантаження на державний бюджет, можливості для міжбюджетних трансфертів залишаються обмеженими, що створює додаткові фінансові ризики для місцевого самоврядування.

Фінансова залежність територіальних громад від державної підтримки та зовнішніх джерел фінансування, зокрема міжнародної допомоги, посилюється. Для забезпечення стійкості місцевих бюджетів у воєнний і післявоєнний періоди необхідно не лише розширювати механізми державної підтримки, а й створювати умови для відновлення економічної активності, залучення інвестицій і розширення власної дохідної бази громад.

Майбутнє фінансового забезпечення місцевого самоврядування в Україні залежатиме від швидкості економічного відновлення, стійкості державної фінансової системи та успішності реформ, спрямованих на посилення місцевих бюджетів. У сучасних умовах громади потребують не лише короткострокової підтримки для подолання воєнних викликів, а й довгострокових стратегічних рішень, які дозволять створити стійку фінансову основу для їхнього розвитку. Одним із ключових напрямів зміцнення фінансової спроможності громад є реформування податкової системи, що передбачає розширення податкових повноважень місцевого самоврядування.

Необхідно надати громадам більше можливостей для встановлення місцевих податків і зборів, що дозволить їм ефективніше управляти власними доходами та зменшити залежність від державних трансфертів. Наприклад, запровадження диференційованих ставок податку на нерухомість, оптимізація

земельного оподаткування та вдосконалення механізмів адміністрування місцевих зборів можуть значно збільшити надходження до місцевих бюджетів громад. Також важливо сприяти детінізації економіки на місцевому рівні, що дозволить збільшити базу оподаткування та покращити фінансові показники громад.

Окрім податкових реформ, важливим фактором фінансової стабільності є стимулювання місцевого бізнесу та підтримка підприємницької ініціативи. Місцева влада може відігравати активнішу роль у створенні сприятливого середовища для розвитку бізнес середовища, надаючи податкові пільги, спрощуючи процедури реєстрації бізнесу та підтримуючи інвестиційні та інноваційні проекти. Створення муніципальних інвестиційних фондів та залучення приватних коштів через механізми державно-приватного партнерства дозволить громадам реалізовувати масштабні економічні та інфраструктурні проекти без додаткового навантаження на бюджети місцевих громад.

Таким чином, фінансова стабільність місцевого самоврядування залежить від комплексного підходу, що включає податкову реформу, стимулювання підприємницької активності та активне залучення інвестицій. Розширення фінансових можливостей громад сприятиме не лише їхньому економічному розвитку, а й підвищенню рівня добробуту населення, що є основною метою реформи децентралізації.

Список використаних джерел:

- 1 Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
- 2 Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>.
- 3 Децентралізація в Україні: виклики та перспективи фінансового забезпечення місцевих громад. Аналітичний центр «Центр економічної стратегії». 2023. URL: <https://ces.org.ua>.
- 4 Програма розвитку ООН (ПРООН). Економічна стійкість громад у період воєнного конфлікту: аналіз та перспективи. 2022. URL: <https://undp.org>.
- 5 Луніна І.О. Фінансова політика держави в умовах децентралізації: проблеми та напрями вдосконалення. *Фінанси України*. 2022. № 7. С. 5–17.
- 6 Офіційний сайт реформи децентралізації в Україні. URL: <https://decentralization.gov.ua>.
- 7 Волкова О.Г. Фінансова спроможність місцевих бюджетів України: сучасний стан та перспективи розвитку. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2018. №29. С. 95-100.

- 8 Цимбалюк І. О., Павліха Н. В., Корнелюк О. А. Місцеві бюджети як основа фінансової самостійності та конкурентоспроможності територій. *Економіка та суспільство*. 2023. № 55. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/2937/2858/>
- 9 Голинський Ю., Нурієва В. Фінансова спроможність громад під час повномасштабної війни. *Економіка та суспільство*. 2023. № 55. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2865>.

Красилюк Віктор

Здобувач третього рівня вищої освіти
кафедри політології та державного управління.
Донецький національний університет імені Василя Стуса
(керівник проф. Микола Польовий)
ORCID: 0009-0007-8383-7701

МОДЕЛІ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ВІДНОВЛЕННЯ ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ

Проблематика повоєнного відновлення деокупованих територій набуває особливої актуальності в умовах тривалої агресії РФ. Деокупація відкриває новий етап для державної політики, яка має одночасно реагувати на виклики безпеки, забезпечити реінтеграцію населення, гарантувати відновлення прав і свобод громадян та створити передумови для сталого розвитку. Це, безперечно, акцентує увагу на необхідності науково обґрунтованого підходу до вибору інструментів, методів і важелів, що забезпечують ефективне функціонування політичних процесів у межах публічного управління на різних рівнях. У цьому контексті державна регіональна політика щодо деокупованих територій має базуватися на комплексному врахуванні як реального стану цих територій, так і вимог міжнародних стандартів у сфері відновлення та миробудівництва. Аналіз існуючого досвіду управління деокупованими районами, зокрема в Харківській та Херсонській областях, дозволяє виділити окремі моделі та форми організації влади й адміністрування. Це, у свою чергу, створює підґрунтя для розроблення прогнозів щодо вдосконалення, модернізації та масштабування таких моделей у межах повоєнної практики відновлення в Україні [1, с. 433].

Державна регіональна політика на деокупованих територіях повинна базуватись на врахуванні двох взаємосуперечливих напрямів. З одного боку,

управлінський досвід, накопичений у звільнених районах Харківської та Херсонської областей, дає підстави для формування прогнозів щодо оптимальних моделей і механізмів адміністрування в умовах післявоєнного відновлення [2, с. 39]. Водночас, через значну руйнацію соціально-економічної структури громад, рішення про впровадження тих чи інших управлінських рішень мають прийматися не ослабленими місцевими органами самоврядування, а представниками державної влади. З іншого боку, відновлення інститутів місцевого самоврядування на звільнених територіях є критично важливим для утвердження образу України як демократичної держави в очах населення як деокупованих, так і ще тимчасово окупованих регіонів [2, с. 39].

Запропоновані моделі регіональної політики з відновлення на прикладі досвіду звільнених громад Херсонської та Харківської областей: 1) моделі регіональної політики з відновлення системи ОМС (відновлення повноважень органів місцевого самоврядування, обраних до повномасштабного російського вторгнення; розпуск (дострокове припинення повноважень) органів місцевого самоврядування на деокупованих територіях; збереження особливого режиму управління на деокупованих територіях після скасування режиму воєнного стану понад один місяць); 2) розробка моделі зміни адміністративно-територіального устрою на деокупованих територіях [2, с. 39-42]. На нашу думку, запропоновані моделі регіональної політики відновлення на деокупованих територіях, зокрема щодо відновлення діяльності ОМС, мають як позитивні аспекти, так і суттєві ризики. Повернення до влади ОМС, обраних ще до початку повномасштабної війни, може бути виправданим лише за умови, що ці органи зберегли легітимність серед населення та не були залучені до колабораційної діяльності. Однак у багатьох випадках політична й адміністративна ситуація на місцях кардинально змінилася, і повернення старих кадрів без оновлення складу може викликати суспільне напруження та недовіру. Альтернативою є проведення дострокових виборів, проте це можливо лише після стабілізації безпекової ситуації.

Також збереження особливого режиму управління на деокупованих територіях у поствоєнний період не може бути довготривалим рішенням, оскільки може викликати критику як з боку місцевих мешканців, так і міжнародних партнерів, адже такий підхід суперечить принципам Європейської хартії місцевого самоврядування та може бути сприйнятий як ознака авторитаризації влади. Водночас повне й негайне відновлення всіх повноважень місцевого самоврядування без належної координації з

державними структурами ризикує стати фактором дестабілізації.

Окрема увага має бути приділена моделі зміни адміністративно-територіального устрою на деокупованих територіях, оскільки саме від неї значною мірою залежатиме ефективність майбутнього управління, доступність послуг для населення та загальна стабільність регіонального розвитку. У цьому контексті важливо враховувати як поточний стан інфраструктури та людського потенціалу на звільнених територіях, так і потребу в адаптації наявної системи до умов післявоєнної реальності. Існуючі адміністративні межі не завжди відповідають новим викликам, адже частина громад втратила критичну кількість населення, адміністративні центри були зруйновані або виявились неспроможними виконувати свої функції. У зв'язку з цим доцільною видається розробка альтернативної моделі адаптивної регіональної політики, яка базується на принципах гнучкості, поетапності та інституційної відповідальності.

Згідно з запропонованою моделлю, перший етап передбачає запровадження тимчасового централізованого управління тривалістю до шести місяців після завершення деокупації конкретної території. На цьому етапі функції управління покладаються на військові адміністрації, які діють у тісній взаємодії з тимчасово призначеними цивільними комісіями. До складу таких комісій мають входити представники місцевих громад, незалежні експерти з питань децентралізації, антикорупційної політики та правозахисники. Це дозволить забезпечити як фахову експертизу рішень, так і представництво інтересів населення. Основним завданням цього етапу є стабілізація базових адміністративних функцій, забезпечення безпеки, відновлення комунікацій та інфраструктури, формування актуальної соціальної бази для прийняття подальших політичних рішень.

На другому етапі – після стабілізації безпекової ситуації та попередньої оцінки готовності територій – здійснюється перехід до поетапної децентралізації. Зокрема, передбачається організація прозорих місцевих виборів під наглядом державних структур і міжнародних спостерігачів, що дозволить забезпечити легітимність оновлених органів місцевого самоврядування. У паралельному режимі має здійснюватися глибока оцінка доцільності змін адміністративно-територіального устрою з урахуванням демографічних змін, доступу до послуг, логістики, безпекової ситуації та економічної спроможності нових одиниць. Надзвичайно важливо, щоби такі рішення приймалися не лише адміністративним шляхом, а й шляхом широкого громадського обговорення із залученням громадянського

суспільства, органів місцевої влади, науковців і представників міжнародних інституцій. Результати таких дискусій можуть стати основою для ухвалення обґрунтованих і соціально легітимних рішень щодо корекції адміністративних меж, реорганізації громад або створення нових територіальних одиниць. Таким чином, запропонована модель створює баланс між необхідністю жорсткого державного контролю в умовах поствоєнної невизначеності та дотриманням демократичних процедур, поступово готуючи основу для повноцінного відновлення ОМС на деокупованих територіях.

Отже, ефективне моделювання державної регіональної політики для деокупованих територій створює передумови для формування адаптивних і легітимних інструментів відновлення та демократичного врядування. Перспективним напрямом подальших досліджень є розробка моделей відновлення та інтеграції місцевого самоврядування з урахуванням безпекових викликів, участі громад та стандартів європейського врядування.

Список використаних джерел

1. Половцев О. В. Організація повоєнного відновлення України: оцінка моделей державної політики щодо деокупованих територій. *Вісник ХНТУ*. 2024. № 4. С. 432-436. URL: <https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2024.4.58> (дата звернення: 21.03.2025).

2. Управління деокупованими територіями Харківської та Херсонської областей: досвід першого року: ана-літ. доп. / Нац. ін-т стратег. дослідж. ; ред. В. Г. Потапенко. Київ : НІСД, 2023. 48 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-12/ad_deokupov_teritor_06122023.pdf (дата звернення: 20.03.2025).

Горло Наталя

Доктор політичних наук, професор
кафедри політології факультету соціології та управління.
Запорізький національний університет
ORCID: 0000-0003-0872-9333

РОЛЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ У РЕАЛІЗАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО «ЗЕЛЕНОГО КУРСУ»

Євроінтеграційний вектор розвитку зумовлює долучення України до європейських ініціатив та проєктів. Важливим суб'єктом впровадження

державної політики на місцевому рівні стають територіальні громади, утворені у процесі реалізації реформи місцевого самоврядування та територіальної влади в Україні. Дослідження ролі територіальних громад у реалізації екологічної та енергетичної політики України у контексті запровадження ініціатив європейського «Зеленого курсу» є актуальним з огляду на необхідність відбудови зруйнованого війною народного господарства та продовження реформ, започаткованих Україною у рамках євроінтеграційного курсу.

Запровадження «Зеленого курсу» (далі – ЄЗК) в Європейському Союзі стало наслідком наростання екологічних проблем, пов'язаних з посиленням негативного впливу промислового виробництва на довкілля, зокрема, збільшення викидів вуглекислого газу. Передусім мова йде про зміну клімату. Проте ЄЗК фактично охопив широке коло проблем, які потребували вирішення, і не лише кліматичних змін, але у цілому торкнувся проблем екологізації виробництва та споживання. ЄЗК було презентовано 11 грудня 2019 року Європарламенту президенткою Єврокомісії У. фон дер Ляен. ЄЗК передбачає проголошення Європи кліматично нейтральним континентом до 2050 року, що стає можливим завдяки запровадженню енергетичного, або «зеленого», переходу, який розуміється як відмова від використання викопного палива і перехід на безвуглецеві технології («декарбонізація»). У Дорожній карті ЄЗК визначені пріоритетні заходи, які дозволять досягти цілей ЄЗК. «Зелений курс» має 9 складових: зміна клімату; енергетика; промислова стратегія для циркулярної економіки; стала та розумна мобільність; збереження біорізноманіття; нульове забруднення; зелена сільськогосподарська політика; фінанси; ЄС як глобальний лідер. ЄЗК передбачає активну участь громадськості у досягненні поставлених цілей, адже «потрібен новий пакт, щоб об'єднати громадян у всій їх різноманітності, з національними, регіональними, місцевими органами влади, громадянським суспільством і промисловістю, які тісно співпрацюють з установами та консультативними органами ЄС» [1].

Україна почала процес доєднання до ЄЗК у 2020 році. Перед Україною відкриваються нові можливості розвитку, у тому числі перспективи геополітичного характеру, адже «кліматично нейтральна Європа формує концептуально-ціннісне підґрунтя для зовнішньополітичної співпраці у рамках Східного партнерства, поглиблення процесу асоціації з ЄС, Паризької угоди, природоохоронних конвенцій, Енергетичного Співтовариства, Меморандуму про стратегічне енергетичне партнерство Україна-ЄС» [2, с. 7].

Оскільки саме місцева влада краще ознайоmlена з проблемами на місцях, вирішення питань, позначених у «Зеленому курсі», стає більш ефективним за умови посилення суб'єктності територіальних громад у вирішенні екологічних проблем та проблем енергопостачання. Як засвідчує досвід ЄС, у досягненні національних і загальноєвропейських кліматичних та енергетичних цілей ЄС велика роль надається регіонам і містам. У Європі усвідомлюють важливість обопільних зусиль громад, які беруть участь у вирішенні місцевих проблем, і національної влади, яка враховує ініціативи регіонів і громад у процесі прийняття рішень. В ЄС розроблені проекти для місцевих і регіональних органів влади, які бажають бути активними у впровадженні «Зеленого курсу» завдяки колегіальним зусиллям, серед яких: Угода мерів, Угода зелених міст, Виклик для 100 розумних міст, Декларація європейських міст з круговою економікою, Платформа справедливого переходу та ін. Важливою є роль «рупору» регіонів – Комітету регіонів – в інтеграції зусиль місцевих і регіональних влад у досягненні цілей ЄЗК. У червні 2020 р. було створено робочу групу «Зелений курс йде на місцевий рівень» («Green Deal Going Local») задля гарантування безпосередньої участі міст і регіонів ЄС у реалізації ЄЗК [3].

Впровадження складових ЄЗК в Україні робить діяльність місцевих громад по вирішенню екологічних проблем більш структурованою й цілеспрямованою. У долученні громад до ЄЗК велику роль відіграє координація з боку вищих органів влади, громадських організацій, науково-дослідних центрів. Так, 21 липня 2022 р. у рамках проекту «Енергоефективні міста України: спрямування на Європейський Зелений Курс», який реалізується за підтримки Європейського Союзу й Міжнародного фонду «Відродження», Національний екологічний центр України провів онлайн-дискусію «Обмін досвідом функціонування громад в умовах війни», на якій розглядали питання використання альтернативних джерел енергії й енергоефективних рішень під час відновлення або модернізації споруд в умовах післявоєнних і післяокупаційних відбудови й відновлення [4].

Європейський Союз активно підтримує і заохочує участь українських громад у досягненні цілей ЄЗК. У травні 2024 року в рамках Місії ЄС з кліматично нейтральних та розумних міст був започаткований проект «Стала мережа кліматично нейтральних міст України» (SUN4Ukraine), який отримав фінансування через програму «Горизонт Європа». У межах проекту SUN4Ukraine зі 105 муніципалітетів було обрано 12 флагманських муніципалітетів (Вінниця, Дніпро, Звягель, Калуш, Київ, Конотоп, Миколаїв,

Нововолинськ, Первомайськ, Харків, Чернігів, Чернівці). Цим муніципалітетам надаватиметься підтримка з боку експертів SUN4Ukraine з ЄС та України щодо розробки Планів кліматичної нейтральності. У подальшому передбачена співпраця цих муніципалітетів із містами Місії ЄС для міст, що передбачатиме об'єднання українських громад у пари з подібними до них містами ЄС, зокрема з тими, які мають схожі виклики у досягненні кліматичної нейтральності [5]. Українські міста є підписантами Угоди мерів – Схід (УМ) – проекту, фінансованому ЄС задля впровадження Угоди Мерів щодо клімату та енергії у країнах Східного партнерства. УМ підтримує місцеві органи влади у реалізації політики сталого енергетичного розвитку, покращенні енергетичної безпеки та сприянні їх внеску у пом'якшення та адаптацію до зміни клімату. Проект УМ був започаткований у вересні 2011 року, нині триває його третя фаза (2021-2025) [6].

Успіх у реалізації ЄЗК має чимало українських громад. 28 січня 2022 року міська рада Вінниці, першою з українських громад, прийняла Декларацію про Зелений курс міста. Зелений курс Вінниці структурно відповідає складовим ЄЗК і є продовженням Концепції інтегрованого розвитку м. Вінниці 2030 та Стратегії розвитку Вінницької міської територіальної громади до 2030 року («Стратегії 3.0»). У місті побудовано сонячні електростанції (СЕС) для бізнесу та об'єднань співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ), відкрито регіональний офіс декарбонізації та енергоефективності ЄС. Вінниця є учасником програми (разом зі Львовом, Полтавою, Новояворівськом) «Виклик розумних міст» (Intelligent Cities Challenge), започаткованої Європейською Комісією у 2020 році на підтримку Європейського зеленого курсу. Відбувається реформування системи громадського транспорту, переведення його на електроенергію і газ до 2030 року, відмова від використання дизельних двигунів; проводяться заходи із покращення стану довкілля та збільшення біорізноманіття через створення декоративних еколук, забезпечення населення якісною питною водою, відновлення природного потенціалу малих річок. Місто Долина Івано-Франківської області запроваджує сталий енергетичний розвиток, м. Львів акцентує увагу на системі управління відходами, м. Новояворівськ запроваджує комплексну термомодернізацію житлового фонду, у м. Славутіч створено енергетичний кооператив «Сонячне місто» [7]. Усі міста є членами Асоціації «Енергоефективні міста України».

Таким чином, долучення територіальних громад України до реалізації Європейського «Зеленого курсу» є запорукою успішного досягнення кліматичних цілей та дозволяє громадам ефективно вирішувати питання

власної енергоефективності і захисту довкілля, що засвідчує зростання їхньої суб'єктності й у забезпеченні національної стійкості держави. Позитивною практикою є можливість для українських громад взяти участь у грантових конкурсах, організованих європейськими інституціями, отримати від них інформаційну і фінансову підтримку, що особливо актуально для відбудови зруйнованого господарства у період війни та матиме значення у період повоєнного відновлення. Досвід участі у реалізації цілей ЄЗК мають і сільські територіальні громади, що може стати предметом подальших наукових пошуків.

Список використаних джерел

1. The European Green Deal. *European commission*. Communication from the commission. Brussels, 11.12.2019. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52019DC0640> (дата звернення: 21.03.2025).
2. Європейський зелений курс: можливості та загрози для України: Аналітичний документ / Міжнародний фонд «Відродження»; Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля», Інститут економічних досліджень та політичних консультацій; *DIXIgroup*. Квітень 2020 р. 74 с. URL: <https://dixigroup.org/storage/files/2020-05-26/european-green-dealwebfinal.pdf> (дата звернення: 22.03.2025).
3. Європейський Зелений курс. *Представництво України при Європейському Союзі*. 21.04.2021. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzeve-spivrobitnictvo/klimat-yevropejska-zelena-ugoda> (дата звернення: 24.03.2025).
4. Онлайн-дискусія «Обмін досвідом функціонування громад в умовах війни Національного екологічного центру України». Національний екологічний центр України. URL: <https://necu.org.ua/onlajn-dyskusiya-obmin-dosvidom-funkczionuvannya-gromad-v-umovah-vijny/> (дата звернення: 27.03.2025).
5. 12 українських міст приєдналися до SUN4Ukraine – ініціативи Місії ЄС з кліматично нейтральних та розумних міст. *Зелена трансформація України*. 2025/02/03. URL: <https://greentransform.org.ua/12-ukrayinskyh-mist-pryvednalysya-do-sun4ukraine-initsiatyvy-misiyi-yes-z-klimatychno-nejtralnyh-ta-rozumnyh-mist/> (дата звернення: 28.03.2025).
6. Угода мерів – Схід. <https://com-east.eu/uk/pro-proekt/> (дата звернення: 28.03.2025).
7. Зелена трансформація міст. 5 історій українських громад, які втілюють європейський зелений курс. Добровільне об'єднання органів місцевого самоврядування - Асоціація «Енергоефективні міста України», 2024. 28 с. URL:

Трішін Наталія

Здобувач першого рівня вищої освіти
кафедри політології та державного управління.
Донецький національний університет імені Василя Стуса
(керівник проф. Олена Чальцева)

ВПЛИВ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ НА УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКОСТІ У МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУВАННІ В УКРАЇНІ

Децентралізація є однією з ключових реформ в Україні, спрямованих на підвищення ефективності управління, зміцнення місцевого самоврядування та залучення громадян до процесів прийняття рішень на місцевому рівні. Ця реформа передбачає передачу значної частини повноважень та ресурсів від центральних органів влади до місцевих громад, що дозволяє їм самостійно вирішувати питання місцевого значення та забезпечувати сталий розвиток своїх територій.

Актуальність теми децентралізації в Україні обумовлена не лише внутрішніми потребами країни, але й міжнародними зобов'язаннями, які Україна взяла на себе в рамках євроінтеграційного процесу. Децентралізація є важливим елементом демократичного розвитку, оскільки вона сприяє підвищенню прозорості та підзвітності влади, зміцненню громадянського суспільства та забезпеченню більшої участі громадян у прийнятті рішень. Станом на сьогодні, незважаючи на успішність давно запланованих змін у місцевому управлінні, участь громади в процесі прийняття рішень часто залишається обмеженою. Однією з основних проблем є недостатня підготовленість місцевих органів влади долучати громадян до активного обговорення важливих питань. Дослідження вказують на те, що багато територіальних громад стикаються з проблемами у реалізації принципів участі, що може знизити рівень довіри між громадянами та державними інститутами.

Слід виокремити основні аспекти децентралізації які впливають на участь громадян у місцевому самоврядуванні:

1. Недостатня поінформованість громадян

За даними соціологічного опитування, лише 45% громадян знають про

свої права та обов'язки у сфері місцевого самоврядування. Це призводить до низького рівня громадянської активності та обмеженої участі у місцевих ініціативах, референдумах та громадських слуханнях.

Недостатня поінформованість громадян про можливості участі у місцевому самоврядуванні є однією з основних проблем, що обмежує їхню активність та залученість у процеси прийняття рішень. За даними соціологічного опитування, проведеного Всеукраїнською асоціацією органів місцевого самоврядування, лише 45% громадян знають про свої права та обов'язки у сфері місцевого самоврядування. Це призводить до низького рівня громадянської активності та обмеженої участі у місцевих ініціативах, референдумах та громадських слуханнях.

2. Низький рівень правової культури та громадянської активності

Низький рівень правової культури та громадянської активності також є значною перешкодою для ефективної участі громадян у місцевому самоврядуванні. Лише 30% громадян мають достатні знання про правові аспекти місцевого самоврядування. Це обмежує їхню здатність брати активну участь у процесах прийняття рішень. Крім того, відсутність традицій громадянської активності та низький рівень довіри до місцевих органів влади сприяють пасивності громадян.

3. Фінансові обмеження місцевих бюджетів

Фінансові обмеження місцевих бюджетів є ще однією важливою проблемою, що впливає на участь громадян у місцевому самоврядуванні. Незважаючи на те, що децентралізація передбачає передачу значної частини фінансових ресурсів на місцевий рівень, багато місцевих бюджетів все ще залишаються недостатньо забезпеченими. Лише 60% місцевих бюджетів були спроможні забезпечити фінансування основних потреб громад у 2022 році. Це обмежує можливості місцевих органів влади щодо реалізації проектів та програм, спрямованих на розвиток громад та залучення громадян до процесів прийняття рішень.

4. Вплив воєнного стану на місцеве самоврядування та громадянську участь

Воєнний стан, запроваджений в Україні у зв'язку з агресією Російської Федерації, створює додаткові виклики для місцевого самоврядування та громадянської участі. Воєнний стан обмежує можливості проведення місцевих референдумів та громадських слухань, а також ускладнює процес залучення громадян до прийняття рішень. Кількість місцевих референдумів зменшилася на 40% у 2022 році порівняно з попереднім роком. Крім того, воєнний стан

призводить до зростання соціальної напруги та невизначеності, що негативно впливає на рівень громадянської активності.

5. Недостатня інституційна спроможність місцевих органів влади

Недостатня інституційна спроможність місцевих органів влади також є значною перешкодою для ефективної участі громадян у місцевому самоврядуванні. Багато місцевих органів влади не мають достатніх ресурсів, знань та досвіду для забезпечення ефективного управління та залучення громадян до процесів прийняття рішень. За даними дослідження, проведеного Інститутом державного управління, лише 50% місцевих органів влади мають достатню інституційну спроможність для ефективного управління. Це призводить до низької якості надання публічних послуг та обмеженої прозорості діяльності місцевих органів влади.

6. Відсутність ефективних механізмів громадянської участі

Відсутність ефективних механізмів громадянської участі також є важливою проблемою, що ускладнює процес залучення громадян до місцевого самоврядування. Незважаючи на те, що децентралізація передбачає запровадження нових форм та механізмів громадянської участі, багато з них залишаються недостатньо розвиненими та неефективними. За даними дослідження, проведеного Асоціацією міст України, лише 35% громадян вважають, що їхня думка враховується місцевими органами влади. Це обмежує можливості громадян впливати на прийняття рішень та брати активну участь у розвитку своїх громад.

7. Проблеми комунікації між місцевими органами влади та громадянами

Проблеми комунікації між місцевими органами влади та громадянами також є значною перешкодою для ефективної участі громадян у місцевому самоврядуванні. Багато місцевих органів влади не мають ефективних каналів комунікації з громадянами, що призводить до недостатньої поінформованості громадян про діяльність місцевих органів влади та можливості участі у прийнятті рішень. За даними дослідження, проведеного Інститутом соціології НАН України, лише 40% громадян отримують інформацію про діяльність місцевих органів влади через офіційні канали комунікації. Крім того, відсутність зворотного зв'язку між місцевими органами влади та громадянами сприяє зниженню рівня довіри до місцевих органів влади та пасивності громадян.

8. Вплив корупції на місцеве самоврядування

Корупція є ще однією важливою проблемою, що негативно впливає на

участь громадян у місцевому самоврядуванні. Корупційні практики у місцевих органах влади призводять до зниження рівня довіри громадян до місцевих органів влади та обмежують можливості громадян впливати на прийняття рішень. За даними дослідження, проведеного Transparency International, Україна займає 117 місце зі 180 країн за рівнем сприйняття корупції. Це сприяє неефективному використанню фінансових ресурсів та зниженню якості надання публічних послуг.

9. Відсутність системного підходу до залучення громадян

Відсутність системного підходу до залучення громадян також є значною перешкодою для ефективної участі громадян у місцевому самоврядуванні. Багато місцевих органів влади не мають чіткої стратегії та плану дій щодо залучення громадян до процесів прийняття рішень, що призводить до фрагментарності та неефективності заходів, спрямованих на залучення громадян. За даними дослідження, проведеного Інститутом державного управління, лише 25% місцевих органів влади мають розроблені стратегії залучення громадян. Крім того, відсутність координації між різними рівнями влади та громадськими організаціями ускладнює процес залучення громадян до місцевого самоврядування.

10. Недостатня підтримка з боку держави

Недостатня підтримка з боку держави також є важливою проблемою, що впливає на участь громадян у місцевому самоврядуванні. Незважаючи на те, що децентралізація передбачає передачу значної частини повноважень та ресурсів на місцевий рівень, багато місцевих органів влади все ще потребують підтримки з боку держави для забезпечення ефективного управління та залучення громадян до процесів прийняття рішень. Це стосується як фінансової підтримки, так і методичної допомоги та навчання.

11. Відсутність належної правової бази

Відсутність належної правової бази також є значною перешкодою для ефективної участі громадян у місцевому самоврядуванні. Незважаючи на те, що децентралізація передбачає запровадження нових правових норм та механізмів, багато з них залишаються недостатньо розвиненими та неефективними. Це обмежує можливості громадян впливати на прийняття рішень та брати активну участь у розвитку своїх громад.

12. Проблеми з кадрами у місцевих органах влади

Проблеми з кадрами у місцевих органах влади також є важливою перешкодою для ефективної участі громадян у місцевому самоврядуванні. Багато місцевих органів влади стикаються з проблемами недостатньої

кваліфікації та досвіду працівників, що обмежує їхню здатність забезпечувати ефективне управління та залучення громадян до процесів прийняття рішень. Крім того, відсутність мотивації та низький рівень заробітної плати працівників місцевих органів влади також негативно впливають на їхню ефективність. Децентралізація в Україні, не зважаючи свої переваги, залишається досить проблемною. Багато територіальних громад не здатні ефективно реалізувати принципи демократії та залучення громадськості. Існують нові виклики, що пов'язані з війною, такі як проблема наповнення бюджету та законодавче врегулювання роботи органів місцевого самоврядування, але органи місцевого самоврядування вражають масштабами зробленої роботи. Триває робота з напрацювання пропозицій щодо відновлення України та місцевого самоврядування після війни, і Верховна Рада ухвалила закон, який визначає основні засади відновлення та розвитку регіонів і громад. Децентралізація в Україні вже визнана успішною, але потребує подальшого розвитку, зокрема зміцнення інституцій місцевого самоврядування через надання їм відповідної правової бази. Україна має подумати про реформи після перемоги та можливості, які вона відкриває.

Скороход Олексій

Здобувач третього рівня вищої освіти
кафедри політології політології та державного управління.
Донецький національний університет імені Василя Стуса
(керівник проф. Олена Чальцева)
ORCID: 0009-0001-0001-2568

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ КОМУНІКАЦІЇ МІЖ ВЛАДОЮ ТА СУСПІЛЬСТВОМ

Перехід від традиційних методів комунікації до цифрових каналів передачі/отримання інформації є результатом неминучих трансформаційних процесів у розвитку світу, зокрема його комунікативної складової, яка стає домінуючою практично для всіх сфер життєдіяльності людства. Цей перехід передбачає вдосконалення цифрової інфраструктури, можливість миттєвої комунікації, неприциповість місцеперебування контрагентів та матеріальну доступність всіх необхідних технологій та засобів комунікації.

Сучасні цифрові технології проникли в усі сфери життєдіяльності людства значно розширивши механізми взаємодії, стираючи кордони, пришвидшуючи

процес обміну даними, збільшуючи можливості впливу та спрощуючи доступ до процесу прийняття рішень. Майже неможливо уявити людину, яка не користується сучасними інформаційними технологіями, особливо мобільним Інтернетом та соціальними мережами (згідно з даними глобальної платформи даних Statista на жовтень 2024 р. кількість користувачів інтернету налічує 67,5% (5,52 мільярда) усього населення світу, з них долучених до якихось соціальних мереж 63,8% [1]).

Цей загальний перехід до цифровізації процесу комунікації відбувається і в політичній сфері в цілому, і у сфері взаємодії між державою (як політичним інститутом і конкретними державними установами) та громадянами, безпосередньо. В контексті взаємодії держава-громадяни (суспільство) можна констатувати втілення нової моделі цифрового управління. Варто відзначити, що цифровізація політичної комунікації відбувається не тільки у межах вертикального управлінського алгоритму «згори - до низу», а паралельно у напрямку від громадян (їх запитів) до держави, тобто «з низу – до гори». Тож рушієм спрощення та стимулювання доступності для громадян комунікації з державою, залучення їх та дотичності до процесу прийняття політичних рішень, можливості моніторингу та контролю за діями влади відбувається по вертикалі «громадяни – держава».

Сплеск «проривних технологій», таких як штучний інтелект, блокчейн, доповнена та віртуальна реальність, робототехніка, а також зміни суспільних очікувань щодо того, як повинні взаємодіяти громадяни, організації та уряди, стимулюють пошук нових бізнес-моделей, продуктів і послуг, спрощення та гнучкості надання послуг, автоматизацію бюрократичної роботи, подолання притаманної органам влади закритості.

Значним імпульсом до прискорення цифровізації всіх сфер життєдіяльності стала пандемія COVID-19, коли через високі ризики захворювання уряди більшості держав вимушені були запроваджувати різного ступеня обмеження пересування населення та заходи соціального дистанціювання, задля уповільнення поширення коронавірусу і запобіганню перевантаженню систем охорони здоров'я. І, як наслідок відбулось перенесення більшості сфер життєдіяльності в онлайн формат, розкривши критичну потребу у швидкому освоєнні нових та вдосконаленні наявних цифрових рішень як в особистому користуванні, так і в усіх сферах від бізнесу до політики для переналаштування та продовженні своєї діяльності.

Пандемічна криза стимулювала державну владу, політиків, партії та інших учасників політичного процесу в різних країнах до продукування нових

форматів ведення виборчих кампаній і на рівні організації й на рівні агітації (були обмеження зустрічі з виборцями, збільшення агітаційних заходів на інтернет-ресурсах та у соціальних мережах, популяризація онлайн трансляцій звернень кандидатів, використання мобільного зв'язку для надсилання смс-повідомлень та дзвінків агітаційного характеру тощо) та внесення змін до організації самого процесу голосування (голосування поштою чи інтернет голосування). У 2020 році у багатьох державах були заплановані проведення виборів різних рівнів. Більшість все ж таки прийняли рішення про відтермінування виборів (вибори президента Польщі, мера Лондона, місцеві вибори в Румунії та деяких громадах Литви, Австрії, Італії тощо) [2].

Сьогодні продовжується як активна перебудова/цифровізація повсякденних соціальних практик, так і обумовлена цифровізацією трансформація політичних інститутів. Так звичним стає використання електронних документів, що посвідчують особу, шкільних щоденників та медичних карток; залучення до наукових практик (освітній процес, конференції, панелі тощо) в онлайн форматі, навіть релігійна сфера підлаштовується під сучасні реалії й залучає спільноти за допомогою соціальних мереж, Youtube до онлайн спілкування, проповідей, богослужінь; налагодження робочого процесу у дистанційній формі, без обов'язкової присутності в офісі; швидке й доступне отримання та поширення інформаційних новин/повідомлень. І одночасно йде активне впровадження у діяльність органів публічної влади, і інших учасників публічного політичного процесу інформаційно-комунікаційних технологій, стрімко розширюються нові можливості політичної участі громадян та їх взаємодії/зближення з владою, зменшення рівня закритості та цензурування з боку влади [3]. І, як вже зазначалося вище, ці процеси мають за основу принципи відсутності часових та просторових кордонів; автоматизації та спрощення процесу прийняття рішень; прозорості; гнучкості; клієнтоорієнтованості (перетворення держави на постачальника сервісів для громадян); комунікації «знизу до гори» (вплив громадян на процес прийняття рішень) [4].

Згідно з даними E-Government Development Index, який відображає рівень розвитку надання сервісних послуг державою за використанням цифрових технологій в країнах-членах ООН найбільш високий показник на сьогодні мають Данія, Естонія, Сінгапур, Корея та Ісландія [5]. Характеристика успішних світових кейсів цифровізації комунікації держави й суспільства в контексті моделі «держава – виконавець (надавець послуг/сервісів)» потребує типологізації сфер де комунікують держава та громадяни за напрямками

відповідних сервісів: індивідуальні потреби особи; ведення бізнесу; доступ до інформації щодо діяльності органів влади; доступна освіта; доступна медицина; участь у прийнятті рішень та контролю дій влади.

Кластер сервісів держави, які задовольняють «Індивідуальні потреби» включає в себе наступні складові. Можливість подати заявку/знайти інформацію на отримання посвідчення особи, свідоцтва про народження/смерть/шлюб онлайн на будь-якому з урядових порталів. Спрощує процес для користувачів, сприяючи ефективності та підвищуючи загальну задоволеність громадян.

Кластер послуг «Ведення бізнесу» передбачає такі можливості, як реєстрація нової компанії чи суб'єкту господарювання за допомогою онлайн-заявки, подання документів в електронному вигляді на електронну пошту установи, сплата внеску в особистому мобільному банкінгу, і як зазначається на сайті, у випадку погодження реєстрації оригінали документів у паперовому вигляді надавати непотрібно. Тобто, в одному місці має бути зібрана інформація, щодо всіх необхідних документів, законодавчих актів щодо правил ведення підприємницької діяльності тощо. Такі послуги значно підвищують ефективність, зменшують паперову роботу та забезпечують зручний доступ для підприємців, створюючи сприятливі умови для бізнес-середовища.

Кластер «Доступ до інформації щодо діяльності органів влади» є безпосереднім механізмом для формування довіри суспільства до державної влади на підставі чітких критеріїв: відкритість, ефективність використання коштів, відсутність корупційних ризиків чи конфлікту інтересів. Паралельно з суспільно-контролюючою функцією реалізується і логістично-організаційна, яка і сприяє ефективності реалізації органами державної влади своїх завдань. Більшість держав маючи на меті забезпечити рівність учасників, прозорість і видимість своїх процедур користуються платформами електронних закупівель, здатних забезпечити можливість учасникам процесу закупівель організовувати, швидко обмінюватись інформацією, бути постійно на зв'язку, керувати та контролювати всю процедуру.

Кластер «Доступна освіта» є стратегічним у переліку сервісів, які держава надає громадянам, і який будує ставлення останніх до державної влади та формує запит на громадську та політичну участь, з погляду на актуальність теми «доступна освіта – майбутнє дітей» для більшості людей, а також приймаючи до уваги об'єктивну залежність майбутнього будь-якої держави від інтелектуального і технологічного потенціалу.

Кластер «Доступна медицина» являє собою можливість відображення медичних послуг на порталі, де громадяни можуть отримати інформацію та подати заявки на різні типи грошової допомоги у випадку захворювання, пологів, потреб реабілітації, отримати детальну інформацію щодо контролю за інфекційними хворобами, щеплення, медичних закладів та лікарських препаратів (дотації на медикаменти чи медичне обладнання), інформацію щодо можливостей безкоштовного/співсплата профілактичного обстеження низки хвороб, медичного страхування та отримання ліцензій на надання медичних послуг, оформлення до будинків літніх людей (подача заявки) та донорства органів.

Кластер «Участь у прийнятті рішень та контролю дій влади» є найбільш наближеним до контексту політичної активності та участі, бо формує інституціалізовані канали такої участі навіть поза виборчим процесом (як прямою формою участі громадян у формуванні влади).

Основними формами впливу громадянського суспільства на владу є: вибори, референдуми, ініціативні рухи (збір підписів за проведення референдуму з якого-небудь питання, письмові звернення до органів влади, в ЗМІ), контакти з офіційними особами (найчастіше з представниками місцевих органів влади), щоб привернути їх увагу до яких-небудь проблем; участь у сесіях рад та у роботі депутатських комісій; участь у санкціонованих мітингах, демонстраціях; особливі форми участі, такі як лобіювання, фінансування виборчих кампаній; подання електронної петиції як прямий і безпосередній сигнал державній чи місцевій владі (системі) від суспільства з безпосереднім очікуванням обов'язкової та чітко регламентованої відповіді від системи тощо.

Одним з кращих прикладів реалізації даного напрямку є Фінляндія та її вебсайт Demokratia.fi [6], який закумулював актуальну інформацію щодо наявних ініціатив, проєктів, етапів прийняття рішень та нормотворчої діяльності як місцевого рівня, так і рівня держави й Європейського союзу. Окремо варто відзначити практику застосування інструменту електронних петицій або подібного механізму, який надає користувачам можливість подавати петиції, скарги чи запити на дії державної й місцевої влади в електронному вигляді. Ці платформи дозволяють людям висловлювати свої занепокоєння, пропонувати зміни або виступати за певну політику чи ініціативи безпосередньо перед урядом. Електронна петиція сприяє активізації громадської участі, ініціативності та залученості громадян у суспільне життя на національному, регіональному та місцевому рівнях. Вона підвищує прозорість процесу ухвалення демократичних рішень і підзвітність

державних інституцій, покращує спроможність влади реагувати на звернення громадян, а також стимулює громадські дискусії та привертає увагу суспільства до процесу прийняття важливих рішень [7].

Крім означених кейсів цифровізації комунікації між владою і громадянами активно розвиваються й інші онлайн інструменти для вивчення громадської думки, інформування про політичний процес та обговорення політичних процесів та подій. Арсенал цих онлайн інструментів достатньо великий: онлайн-форуми, онлайн-опитування, онлайн-голосування, чати, блоги тощо. Але всі вони вміщені в єдиному феномені Соціальні медіа, які здійснюють величезний як спонтанний, так і цілеспрямований (ініційований певним суб'єктом) вплив на вибори всіх рівнів в багатьох державах. Завдяки своїй доступності, поширеності, можливості дистанційного спілкування створюються нові можливості для організації та проведення ініціативних рухів, короткострокових (і не тільки) акцій (особливо протестних), які мобілізують та об'єднують багатьох людей для вирішення конкретного завдання [8].

Важливе значення у процесі загальної цифровізації комунікації між владою та суспільством у світі має місцевий рівень цього процесу. Скорочена відстань у парі органи влади-громадянин, відчуття громадянами безпосередньої близькості та обізнаності з місцевих проблем, можливість бачити прямі наслідки своєї участі, робить процес трансформації більш швидшим і гнучкішим. Місцеві органи самоврядування дедалі активніше впроваджують цифрові технології для реалізації різноманітних завдань, зокрема інформування громадян про плани, цілі та щоденну діяльність, надання послуг з інтерактивними механізмами взаємодії, залучення громади до спільного створення проєктів, а також розвитку місцевого туризму та популяризації регіональних ініціатив [9].

Важливим у реалізації права громадян на участь у процесі прийняття рішень є ведення двосторонньої комунікації. Тобто інформування і доступ до інформації це позитивна динаміка, проте повноцінна реалізація громадянської участі передбачає отримання обґрунтованої відповіді на запитання, запити, пропозиції тощо.

Отже, розвиток цифрових технологій створює якісно нову комунікацію на рівнях «держава-суспільство» і «держава-громадянин» в обох напрямках: зі спрощеними та пришвидшеними функціями користування/отримання державних послуг; з розширеними можливостями й більшою доступністю політичної участі для значної частини суспільства; з залученням до конвенційних форм впливу на владу таких груп, як молодь, громадяни з

віддалених від «центру» регіонів, особи з обмеженими можливостями тощо. Зростання технологічних можливостей сприяє постійному вдосконаленню існуючих інструментів користування/отримання послуг та продукування нових, постійно розширюючи їх спектр.

Це створює базу для формування нової цифровізованої політичної участі громадян як за формою (норми, організаційні аспекти), так і за змістом (мотивація, культурні моделі, політичні орієнтації).

Список використаних джерел

1. Number of internet and social media users worldwide as of October 2024. URL: <https://www.statista.com/statistics/617136/digital-population-worldwide/> (дата звернення: 01.04.2025).
2. Global overview of COVID-19: Impact on elections. URL: <https://www.idea.int/news-media/multimedia-reports/global-overview-covid-19-impact-elections> (дата звернення: 04.04.2025).
3. Милосердна І. М., Краснопольська Т. М. Процес цифровізації в політиці: межі пізнання та особливості трансформації // Науковий вісник. – 2023. – № 12. – С. 45–58.
4. Жекало, Заець, Вакун. Сутність та зміст електронного урядування: концептуальний вимір // Електронне урядування в Україні: виклики та перспективи розвитку. – Київ: Наукова думка, 2022. – С. 34–50.
5. E-Government Knowledge Base. URL: <https://publicadministration.un.org/egovkb/Data-Center> (дата звернення: 05.04.2025).
6. Demokratia.fi. URL: <https://demokratia.fi/> (дата звернення: 05.04.2025).
7. Романчук О. З., Бисага Ю. М., Берч В. В., Нечипорук Г. Ю., Чечерський В. І. Електронне урядування: конституційно-правове дослідження: монографія / за ред. О. З. Романчука; Ужгородський національний університет; ТОВ «PIK-У». – Ужгород, 2021. – 196 с.
8. Тіт Ольга Геннадіївна Політичний проект як інституційна форма громадянського активізму в сучасній Україні: дис... канд. політ. наук / Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, 2020.
9. E-Government at Local Level // UN e-Government Knowledge Base Platform – URL: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/About/E-Government-at-Local-Level> (дата звернення: 02.04.2025).

Наукове видання

ПУБЛІЧНА ПОЛІТИКА В УМОВАХ ВІЙНИ ТА МІЖНАРОДНИХ ВИКЛИКІВ

Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції
(м. Вінниця, 17 квітня 2025 року)

Електронне видання
Укладач – Ірина Мацішина

Підписано до друку: 25.04.2025
@ polit@donnu.edu.ua